

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Madeleine Berndt

Elektronisk intensivövervakning - ett alternativ till fängelse?

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Per Ole Träskman

Straffrätt

Höstterminen 1999

Sammanfattning

En gång i tiden var det vanligt att brottslingar kedjades fast i fängelsehålan med en boja runt ena ankeln. Från bojan gick en kort kedja som satt fast i den av fukt drypande stenväggen. Även om i moderniserad form så har den gamla fotbojan nu kommit tillbaka. Den är konstruerad så att den inte likt de av järn skaver på benet och den är inte fastkedjad vid en vägg. Dessutom kan man idag välja mellan fängelsecellen och fotbojan. Ett elektroniskt system tillsammans med kontrollbesök av frivårdspersonalen ansvarar för att den dömda håller sig till föreskrifterna. Skulle vederbörande missköta sig avbryts verkställigheten och han får tillbringa resten av strafftiden i fängelset.

Idén till fotbojan sägs ha kommit från domaren Jack Love, USA, som hittade idén i seriemagasinet Spindelmannen. Hur mycket av det som är sant kan jag inte säga, men något som jag kan garantera är att elektronisk intensivövervakning har på en mycket kort tid fått en mycket stor genomslagskraft i den svenska kriminalvården. En försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll genomfördes åren 1994-1998 och från och med år 1999 är elektronisk intensivövervakning en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid kortare fängelsestraff i Sverige. Föregångslandet till det svenska systemet är USA där elektronisk övervakning, förutom inom kriminalvården, har fått stor betydelse på en mängd andra områden.

Efter att ha sökt med ljus och lykta har man nu äntligen tagit fram ett, enligt min mening, bärkraftigt alternativ till det idag mycket hårt kritiserade fängelset. Användningsområdet bör dock vara begränsad till kortare fängelsestraff, max tre månader, vilket även idag är gällande rätt i Sverige. En frihetsinskränkning på det sätt som elektronisk intensivövervakning innebär med ständig övervakning dels elektronisk, dels med oanmälda hembesök, och en mer eller mindre "husarrest" skulle bli allt för påfrestande för den dömda om strafftiden sträckte sig över tre månader. En sådan verkställighet skulle bli omänsklig och i många fall ogenomförbar, vilket i sin tur skulle leda till att elektronisk intensivövervakning som verkställighetsform miste sin trovärdighet.

En enkätundersökning hos allmänheten visar också tydligt en mycket positiv inställning till elektronisk intensivövervakning som ett alternativ till fängelse. Hela 171 stycken av 200 personer i olika åldrar välkomnade den nya straffformen i det svenska påföljdssystemet.

Sammanfattningsvis utgör elektronisk intensivövervakning en verkställighetsform som inte har fängelsestraffets negativa konsekvenser, som är mindre resurskrävande än fängelse och som till betydande del är lika ingripande som fängelse, vilket gör det till ett bärkraftigt alternativ vid kortare fängelsestraff.

Innehållsförteckning

Förord	6
Förkortningar	7
<i>1. Inledning</i>	
1.1	Bakgrund..... 8
1.2	Syfte..... 9
1.3	Disposition..... 9
1.4	Material, metodval och forskningsläge..... 9
<i>2. Fängelsestraffet</i>	
2.1	Fängelselegitimerande argument 11
2.2	Kritiken mot fängelset 11
2.3	Kriminalpolitiska debatten om alternativa påföljder 12
<i>3. Elektronisk intensivövervakning utanför Sverige</i>	
3.1	USA 14
3.2	Elektronisk intensivövervakning i övriga länder 15
<i>4. Elektronisk intensivövervakning i svensk kriminalvård</i>	
4.1	Utvecklingen..... 16
4.2	Syfte..... 17
4.3	Förutsättningar för elektronisk intensivövervakning 17
4.3.1	Översikt..... 17
4.3.2	Strafftiden 18
4.3.3	Bostadskrav..... 19
4.3.4	Sysselsättningskrav..... 19
4.3.5	Samtyckeskrav..... 20
4.3.6	Särskilda skäl mot verkställighet..... 21
4.3.7	Beslut och beslutsfattare..... 21
4.4	Mer än en gång fotboja ?..... 22
4.5	Intensiv övervakning, straffets grundläggande innehåll..... 22
4.6	Tekniska hjälpmedel..... 23
4.7	Drogfrihet 4§ 25
4.8	Obligatoriska beslut om vad den dömda ska iaktta under verkställigheten..... 26
4.8.1	Bostad 8§ st1 p1 IövL..... 26
4.8.2	Sysselsättning 8§ st1 p2 IövL..... 26
4.8.3	Tider 8§ st1 p3 IövL 26
4.8.4	Kontakt 8§ st1 p4 IövL 26
4.8.5	Belopp 8§ st1 p5 IövL och övriga särskilda föreskrifter 8§ st2 IövL..... 27
4.9	Avgiften 5§ 27
4.10	Programverksamhet 8§ st2 IövL..... 28
4.10.1	Allmänt om programverksamheten 28
4.10.2	Påverkansprogram i Lund..... 28

4.11	Misskötsamhet 14§ IöVL	29
4.12	Tillsyn.....	30
5. <i>Sammanboende</i>		
5.1	Översikt	31
5.2	Utvärdering av försöksverksamheten 1997 och 1998 om sammanboende.....	31
5.3	Kritik mot intensivövervakningens effekter för sammanboende.....	32
6. <i>Intensivövervakning, en verkställighetsreglering.....</i>		
7 <i>Net widening och kostnader</i>		
7.1	Net widening.....	36
7.2	Kostnader.....	37
8 <i>Försöksverksamheten 1994-1998</i>		
8.1	Inledning.....	39
8.2	Intensivövervakningens omfattning.....	39
8.3	Deltagande.....	40
8.4	Verkställighetens innehåll	42
8.4.1	Sysselsättning och påverkansprogram.....	42
8.4.2	Mänskliga kontakten och vistelse utanför hemmet.....	42
8.4.3	Kontroll.....	43
8.5	Misskötsamhet under verkställigheten och återfall i brott efter verkställigheten	43
8.6	Personer dömda till tre månader och kvinnor	44
8.7	Frivårdens erfarenheter.....	45
8.8	Dömdas erfarenheter.....	45
8.9	Sammanställning	46
9. <i>Andra användningsområden</i>		
9.1	Elektronisk övervakning inom vård- och skydd av person	47
9.2	Elektronisk övervakning vid besöksförbud.....	47
10 <i>Elektronisk övervakning: Dröm eller mardröm ?</i>		
10.1	”Storebrorsamhälle” och ”Skräpmedborgare”	50
10.2	Risk för missbruk, humanisering av fängelserna hämmas och integritetskränkning...51	
10.3	Kritik som har diskuterats i förarbetena	52
11 <i>Intervju med Eva S och Fredrik L</i>		
11.1	Intervju med Eva S	54
11.2	Intervju med Fredrik L	56

12 Elektronisk intensivövervakning och allmänheten

12.1	Inledning	58
12.2	Enkätundersökningens deltagare	61
12.3	Enkätundersökningens kvinnor	61
12.4	Enkätundersökningens män	63
12.5	Kvinnor och mäns svar tillsammans. Allmänheten	65
12.6	Anses elektronisk intensivövervakning vara lika ingripande som fängelse ?	67
12.7	Anses elektronisk intensivövervakning vara lika ingripande i den dömdes personliga integritet som fängelse ?	67
12.8	Är elektronisk intensivövervakning ett bra alternativ till fängelse ?	67

13 Sammanfattning – egna kommentarer

13.1	Sammanfattning och analys	69
13.2	Avslutning med egna kommentarer	76

14	Käll- och litteraturförteckning	79
----	---------------------------------------	----

Förord

När jag säger att jag har haft examensarbetet i åtanke redan från första terminen på utbildningen, så överdriver jag inte. Den stora frågan har hela tiden varit hur jag skulle kunna hitta ett ämne som skulle kunna sysselsätta mig under en hel termin och fortfarande vara intressant. Visst hade man skrivit uppsats förut men nu stod man inför sin examensuppsats på 20 poäng, som man hela tiden hade trott ligga ljust bort i framtiden.

Det var då min handledare, Per-Ole Träskman, gav mig ett förslag, ”elektronisk intensivövervakning”. Han kunde inte ana hur rätt han träffade. Jag är evigt tacksam för denna hjälp. Eftersom jag alltid har haft ett stort intresse för påföljdssystemet och även skrivit en uppsats om fängelsestraffet var ”fotbojan” som klippt och skuret för mig. Ämnets aktualitet har enbart gjort studerandet mer intressant.

Mitt största tack går till min handledare, professor Per-Ole Träskman, som gav mig uppslaget att skriva om elektronisk intensivövervakning och som hela tiden har funnits till hands. Förutom min handledare så har jag fått stor hjälp av frivårdsinspektör Georg Kyhlberg på Lunds Frivårdsmyndighet. Han gav mig mycket intressant och värdefull information och hjälpte mig även med att komma i kontakt med personer som har valt att verkställa sina fängelsestraff genom elektronisk intensivövervakning. Han har helt enkelt varit huvudlänken ut till verkligheten.

Lund, december 1999

Madeleine Berndt

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
DS	Departementsserien
IövL	lag (1994:451) om försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll
Prop.	Kungl Maj:ts eller regeringens proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Under de senaste åren har det svenska straffsystemet genomgått en hel del förändringar. En av de största orsakerna till detta har varit den ökande kritiken riktad mot fängelsestraffet. Undersökningar har visat på många negativa bieffekter för den dömda efter avtjänat straff i anstalt. Förutom att vårdplatserna på våra anstalter är mycket kostnadskrävande så är det även många dömda som återfaller i brott efter en fängelsevistelse. Den dömda anpassas till den kriminella miljön och kommer allt mer ifrån det verkliga samhället.

År 1992 tillkallades en kommitté, Straffsystemkommittén, av dåvarande statsrådet Gun Hellsvik. Man fick i uppdrag att se över påföljdssystemets uppbyggnad, den villkorliga frigivningen och alternativen till fängelse. Den 1 augusti 1994 inleddes på fem orter i Sverige en försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll, vilket syftade till att ge underlag för Straffsystemkommitténs överväganden att införa intensivövervakning som en egen självständig påföljd.

Bakgrunden till försöksverksamheten var intresset av att finna ett bärkraftigt alternativ till fängelse samt att det numera fanns användbar elektronisk övervakningsteknik. Man ville försöka få fram en form för den straffrättsliga reaktionen, som i princip var lika ingripande som verkställighet i anstalt men där frihetsberövandets skadliga inverkaner inte var lika allvariga¹. Att intensivövervakning med elektronisk kontroll beräknades bli betydligt billigare än vad ett motsvarande fängelsestraff kostade per vård dygn, var även det en anledning till det stora intresset från lagstiftarens sida².

Under ledning av frivårdsmyndigheterna i Karlskoga, Luleå, Malmö Norra, Malmö Södra, Norrköping och Sundsvall fick personer bosatta på dessa orter och som hade dömts till fängelse i högst två månader möjligheten att välja att avtjäna sitt straff i sin bostad som alternativ till fängelse³. Den dömdes bostad blev, med hjälp av elektroniken, hans eller hennes fängelse. Under åren 1996-1998 utökades försöksverksamheten geografiskt till att gälla hela landet och även målgruppen blev större, försöksverksamheten omfattade nu de som blev dömda till fängelse i högst tre månader⁴.

Försöksverksamheten med elektronisk intensivövervakning i svensk kriminalvård gav mycket positiva resultat och från och med år 1999 är elektronisk intensivövervakning en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid fängelsestraff upp till tre månader⁵.

Det har även visat sig att den elektroniska övervakningens användningsområde har spridit sig utanför kriminalvårdens gränser. I Sverige är det emellertid endast på diskussions- och försöksnivå, till skillnad från USA, fotbojans föregångsland, där den elektroniska tekniken har fått fäste även på andra områden.

Alla instämmer emellertid inte i intensivövervakningens positiva respons. Starka kritiska röster har riktats mot denna verkställighetsform och mot vad de tycker är ett mycket kränkande ingrepp i den dömdes personliga integritet. Man varnar för ett framtida ”storebrorsamhälle” där vissa invånare betraktas som ”skräpmedborgare”.

¹ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 15

² Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1995/96:156, s.11

³ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 32

⁴ Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1995/96:156, s. 26

⁵ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 5

1.2 Syfte

Elektronisk intensivövervakning är en verkställighetsform som ofta diskuteras i de mest skilda sammanhang. "Alla" tycker någonting, men det är få som är insatta i vad påföljden verkligen innebär. Syftet med denna uppsats är att studera de lagregler som styr den dömden som väljer elektronisk intensivövervakning samt att ta reda på vad intensivövervakningen i praktiken innebär framförallt för den dömden, men även för andra personer som berörs av verkställigheten, exempelvis sammanboende.

Genom att noga utreda de fyra försöksverksamhetsåren (1994-1998) med elektronisk intensivövervakning samt kritiken som har riktats mot det kommer jag att avsluta min uppsats med att försöka dra min egen slutsats om elektronisk intensivövervakning kan anses vara ett bärkraftigt alternativ till fängelse. Mitt syfte med uppsatsen begränsar sig emellertid inte endast till att göra en så bra och heltäckande egen bedömning som möjligt, även allmänhetens uppfattning till den nya verkställighetsformen intresserar mig. En undersökning om allmänhetens inställning till intensivövervakning är viktig för att få fram dess allmänpreventiva verkan.

För att uppfylla uppsatsens huvudsyfte, att försöka svara på frågan om elektronisk intensivövervakning kan anses vara ett bärkraftigt alternativ till fängelse, vill jag så långt som möjligt få svar på följande frågeställningar:

- Vilka regler gäller för den intensivövervakade?
- Vilka är resultaten av försöksverksamhetsåren 1994-1998?
- På vilka områden, både inom och utanför kriminalvården, har intensivövervakning blivit aktuell?
- Vilken kritik har riktats mot intensivövervakning?
- Vilken uppfattning har allmänheten om intensivövervakning?

1.3 Disposition

Uppsatsen kommer till en början huvudsakligen vara deskriptiv på så vis att det kommer vara en redogörelse av fakta som samlats in genom studier av redan existerande material. Emellertid framläggs det i några avsnitt en hel del information från en intervju av frivårdsinspektör Georg Kyhlberg på Lunds Frivårdsmyndighet. Mina egna åsikter framförs främst i den avslutande analysen, men det förekommer även i vissa delar av den inledande deskriptiva delen. Vidare presenteras två intervjuer av personer som verkställt fängelsestraff med elektronisk intensivövervakning och avslutningsvis, innan den slutliga analysen, framförs en undersökning, i vilken allmänheten har fått redogöra för sin inställning till intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Eftersom mitt huvudsyfte med uppsatsen är att försöka utreda om elektronisk intensivövervakning är ett bärkraftigt alternativ till fängelse i Sverige så koncentrerar jag mig främst på intensivövervakning i svensk kriminalvård. Det är endast i två avsnitt som jag gör undantag från detta. I det ena presenterar jag intensivövervakningens betydelse i övriga länder och i det andra framlägger jag andra aktuella användningsområden förutom kriminalvården. Detta gör jag för att ge läsaren en bättre helhetsuppfattning av dess betydelse. Jag vill också påpeka att jag i uppsatsen inte alltid har skrivit ut hela beteckningen elektronisk intensivövervakning utan ibland endast använt förkortningen intensivövervakning.

1.4 Material, metodval och forskningsläge

Metoden har till en stor del varit teoretisk, med omfattande litteratursökning och studier. Elektronisk intensivövervakning är ett mycket modernt fenomen i Sverige, vilket medför att det idag finns mycket lite skrivna böcker i ämnet. Därför har min använda litteratur framförallt omfattat förarbeten, artiklar,

föreskrifter och rapporter. Utöver detta har jag träffat personer ute i samhället som på något sätt har kommit i kontakt med intensivövervakning, antingen i sitt arbete som frivårdsinspektör eller som person som verkställt fängelsestraff genom intensivövervakning. Till följd av att intervjuerna har förmedlat viktig information om hur intensivövervakning fungerar i praktiken och hur den dömde själv upplever verkställigheten har dessa varit mycket berikande för min uppsats.

Den avslutande undersökningen är gjord i enkätform. Genom ett slumpmässigt urval har allmänheten fått svara på frågor som har anknytning till intensivövervakning med elektronisk kontroll. Insamlandet av svar har skett i städerna Laholm, Halmstad och Lund på platser där personer har haft tid att sätta sig in i ämnet, t.ex. skolor, väntrum, affärer etc.

Som tidigare nämnts finns det idag inte mycket litteratur skriven om elektronisk intensivövervakning. Det är fortfarande för nytt för att böcker ska ha hunnit publicerats. Elektronisk intensivövervakning har precis introducerats i svensk kriminalvård och det finns i det nuvarande läget mycket kvar att utforska.

2. Fängelsestraffet

2.1 Fängelselegitimerande argument

I dag råder en allmän enighet om att fängelse, både ur straffrättslig synvinkel och utifrån ett rättsmedvetande perspektiv, är en nödvändig del av ett straffsystem. Många fängelselegitimerande argument har anförts. Man kan dela in argumenten i två huvudgrupper: samhällsskydd och vedergällning

Enligt samhällsskyddsteorierna är straffet ett medel för att skydda samhället mot kriminalitet. Teorierna kan vara mycket olika, men det centrala för alla i denna huvudgrupp är att samhället ska skyddas. De delas oftast in i ytterligare två grupper: teorier om individualprevention och teorier om allmänprevention.

Med individualprevention menas att den straffade brottslingen själv hindras från att begå nya brott. Här ingår rehabilitering, oskadliggörande och individuell avskräckning. Med allmänprevention är det istället andra än den straffade själv som ska hindras från att utföra kriminella handlingar⁶. En argumentation om allmänpreventiva åtgärder befinner sig på kriminaliserings nivån medan man vid en diskussion om individualpreventiva åtgärder måste kunna identifiera gärningsmannen och befinner sig därför på verkställighets nivån⁷.

Enligt teorierna om vedergällning är syftet med straffet i första hand att uppfylla kraven på rättvisa. Nyttospekterna kommer i andra hand. Vedergällning innebär att ont (brottet) bemöts med ont (straffet) och detta sker när domaren ådömer ett straff efter att ha konstaterat att en viss person har förövat brott. Även teorierna om vedergällning brukar delas in i två grupper. Det rättvisa förhållandet kan bestå dels i en proportionalitet mellan den yttre skadeverkan man åstadkommit genom brottet och straffet för det, ”öga för öga, tand för tand” (talionsprincipen), dels kan man se mer på den moraliska skulden, ”var och en bör få det öde han förtjänar”, (skuldprincipen)⁸.

2.2 Kritiken mot fängelset

Trots de fängelselegitimerande argumenten kan man inte komma ifrån att fängelsestraffet även har oönskade bieffekter som inte motiveras av straffrättsliga skäl och inte heller eftersträvas av lagstiftaren. Denna inställning grundas bl.a. på insikten om de negativa effekter som fängelsemiljön kan ha på den dömdes sociala och psykologiska hälsa och utveckling samt de negativa privat- och samhällsekonomiska konsekvenser som skapas genom att den dömda i många fall måste avbryta sitt ordinarie arbete. Fången ”förbättras” inte genom att bli inlåst med andra brottslingar, snarare är det tvärtom. Han anpassas till den kriminella miljön och kommer allt mer ifrån det verkliga samhället⁹.

Ensamhetskänslan och monotonin är ofta stark. Ensamheten är något som de intagna inte kan påverka och kan därmed ge en känsla av maktlöshet. Avsaknaden av ägodelar kan bl.a. ta sig i uttryck i att de intagna inte kan ge fritiden ett innehåll och således påverkas negativt. Fängelsestraffet betyder i de flesta fall att möjligheten att träffa sina anhöriga strakt begränsas. Detta är också mycket kännbart, liksom bristen på kontakt med andra individer, särskilt av motsatt kön¹⁰.

⁶ T. Mathiesen, Kan fängelset försvaras s. 52-55

⁷ N. Jareborg, ”Straffets syften och berättigande”, ur Straffrättsideologiska fragment, Uppsala, 1992, s. 140

⁸ N. Mathiesen, Kan fängelset försvaras, s. 52-55

⁹ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 13

¹⁰ Bondesson, Fången i fångsamhället, s. 273-277

En del intagna kan känna en förlust av trygghet. Det kan till exempel förekomma våldsbrott och homosexualitet med åtföljande våld. En fängelsevistelse kan upplevas som hotfull för de intagna som inte vill kännas vid de intagnas egna normer på anstalten¹¹.

Förutom de negativa känslomässiga effekterna av ett fängelsestraff finns det risk för att kriminaliseringen kan öka vid en anstaltsvistelse. De intagna lär sig mer om brottslig verksamhet och droger inne på anstalterna än utanför. Ofta är dessa två ämnen det enda gemensamma de intagna har, vilket också blir det som diskuteras när de intagna lämnas utan tillsyn. Olika erfarenheter utbyts, den kriminella identiteten stärks och kontakter för fortsatt kriminalitet knyts.

En annan skadlig effekt av ett långt eller ett flertal kortare fängelsestraff är att den intagne blir institutionaliserad. Institutionaliseringen ger en viss trygghet eftersom den intagne vet vad han har att vänta sig inne på anstalten. Han vet att han måste rätta sig efter vissa rutiner och regler; frukosten serveras en viss tid, arbetet eller skolan börjar vid visst klockslag osv. Risken med detta reglerade system är att individen blir osjälvständig och rädd för att komma ut till det verkliga livet utanför murarna.

Ytterligare en negativ konsekvens, som är välkänd, är de höga kostnader som verkställigheten av fängelsestraff innebär för samhället¹².

Fängelsets effektivitet har under senare tid kritiserats mycket hårt. Man anser att det sker allt för många återfall efter att dömda personer suttit i anstalt. I en utvärdering gjord av kriminalvården om återfall i brott efter fängelse och efter skyddstillsyn visas att efter två år har de skyddstillsynsdömda återfallit i något mindre omfattning. Hälften av dem som återfaller i brott efter fängelse återfaller inom några månader och de flesta som dömts till fängelse döms återigen till fängelse. De som har fyra eller fler fängelsedomar bakom sig återfaller till 80 procent. Det är dock ingen speciell grupp av lagöverträdare som hela tiden återfaller och därför är också inkapacitering svår att genomföra¹³.

Detta visar en något dystert bild av fängelset, men vi måste också komma ihåg att kriminalvården inte ensamt är ansvarig för alla återfall. Samhällets ekonomiska situation och vilken attityd som råder spelar en viktig roll för fångens återanpassning. Råder det lågkonjunktur med hög arbetslöshet och situationen är svår för gemene man, så blir det inte enklare om man har en anstaltsvistelse i det förflutna som förföljer en.

2.3 Den kriminalpolitiska debatten om alternativa påföljder

Den 15 april 1992 anförde dåvarande chefen för Justitiedepartementet, statsrådet Gun Hellsvik, i samband med att hon bemyndigades att tillkalla Straffsystemkommittén, följande:

”Under lång tid har fängelsestraffet som kriminalpolitiskt medel satts under debatt. Det råder numera en allmän enighet om att det är svårt att utforma de straffrättsliga påföljderna så att de inte inverkar negativt på möjligheterna att anpassa den dömda i samhället. Det finns en beaktansvärd risk för skadeverkningar framför allt för dem som döms till långvariga fängelsestraff. Samtidigt bidrar fängelsepåföljden effektivt till samhällsskyddet då det gäller återfallsbenägna grova våldsbrottslingar. Utgångspunkten bör vara att begränsa användningen av fängelsestraff till sådana fall där detta framstår som särskilt påkallat.”¹⁴

¹¹ Bondesson, Fången i fångsamhället, s. 278

¹² Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, 1999, s. 13

¹³ T. Ekbohm, G Engström, B. Göransson, ”Brott, straff och kriminalvård”, Borås, 1992, s. 300

¹⁴ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 15

Debatten om alternativa påföljder blir intensivare för varje år som går. Allt fler börjar förstå att fängelsets användningsområde måste ersättas med andra straff. I likhet med samhällstjänst är intensivövervakning av intresse som ersättning för fängelse.

Straffsystemkommitténs betänkande från 1995 är inte det första framlagda förslaget om att införa intensivövervakning i det svenska påföljdssystemet vilket syftar till att minska bruket av fängelse. De föregående förslagen har dock, trots enigheten om att det behövdes en minskning, inte lett till någon lagstiftning. En av de viktigaste orsakerna till detta har varit att verkställighetsinnehållet, som förelegat mellan de föreslagna formerna för intensivövervakning och den vanliga skyddstillsynen, inte har uppfattats som tillräckligt stora för att motivera ett införande av intensivövervakning.

Frågan om intensivövervakning har emellertid, genom den elektroniska övervakningstekniken, kommit i ett nytt läge. Med denna teknik är det praktiskt möjligt att effektivt kontrollera att den dömda under särskilda tider befinner sig på en anvisad plats som är angiven i hans föreskrifter. Denna kontroll medför en påtaglig frihetsinskränkning för den dömda och skiljer sig därför klart från övriga icke frihetsberövande straff¹⁵. Förespråkare menar att det är en påföljd som är så ingripande i den dömdes liv att den står i rimlig proportion till brottets allvar. Samtidigt medför det inte fängelsestraffets negativa verkningar¹⁶.

Fortsättningsvis kommer jag att utreda den elektroniska intensivövervakningens betydelse i det svenska påföljdssystemet och dess gångbarhet som alternativ till fängelse.

¹⁵ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 66

¹⁶ Gelotte, Göteborgs posten 24-08-93

3. Elektronisk intensivövervakning utanför Sverige

3.1 USA

Förebilden till det svenska systemet med elektronisk intensivövervakning finns i USA där elektronisk intensivövervakning som påföljd eller annan rättslig reaktion har funnits sedan början av 1980-talet¹⁷.

Det första elektroniska övervakningsprogrammet startades i Palm Beach i södra Florida¹⁸. Idén möttes inledningsvis av skepsis men 1986 fick den riktig fart. I dag har intensivövervakningen blivit ett etablerat inslag i amerikansk kriminalvård. Antalet personer som underkastas sådan övervakning ökar från år till år¹⁹. Utbredningen har förenklats av det decentraliserade ansvaret i den amerikanska kriminalvården. Där kan beslutet om en övergång till intensivövervakning i princip fattas av sheriffen i ett enskilt county²⁰.

Den främsta anledningen till att man började använda elektronisk intensivövervakning i USA var att fängelseplatserna inte räckte till för en ständigt ökande fångpopulation. En ökad kriminalitet kombinerad med en alltmer repressiv hållning ("get tough on crime") bland beslutsfattarna har skapat en överbeläggning på de amerikanska fängelserna. I många fall är den så stor att den strider mot konstitutionen. Många stater har därför tvingats av de federala domstolarna att minska överbeläggningen. Antingen genom att minska antalet fångar eller genom att bygga fler fängelser²¹.

De ekonomiska motiven för att införa elektronisk intensivövervakning är uppenbara i USA, det är betydligt mindre kostsamt än fängelse²². Samtidigt som det blir mer samhällsekonomiskt lönsamt när den dömda som har ett arbete istället för fängelse kan fortsätta att upprätthålla arbetet även under verkställigheten.

Man började använda två olika program där intensivövervakning kom till användning. Det första är "the front door- program", vilket innebär att det i fängelsedomens specificeras att straffet inte ska avtjänas på anstalt utan i hemmet med intensivövervakning. Det andra alternativet är "the back door- program" där den elektroniska övervakningen kommer till användning i slutet av strafftiden under en villkorlig frigivning²³.

Gemensamt för de olika amerikanska intensivövervakningsprogrammen är att de bygger mera på kontroll av deltagarna än på rehabiliteringsåtgärder. Det är ofta höga krav på skötsamhet och regelbrott beivras snabbt och strängt. Det finns stora skillnader mellan olika intensivövervakningsprogrammen, t.ex. vad gäller programmets syfte, kriterierna för deltagande i programmen samt verksamhetens omfattning och innehåll.

Intensivövervakning förekommer för närvarande i USA som:

- alternativ till häktning,
- en självständig påföljd avsedd att utgöra ett alternativ till fängelse,
- en form för verkställighet utanför anstalt av en del av ett ådömt fängelsestraff,
- en förstärkning av övervakningspåföljden för dem som bedöms ha högre återfallsrisker eller större behov av stöd- och hjälpåtgärder än andra,
- en sanktion mot regelöverträdelser vid ordinär bevakning²⁴.

¹⁷ Gelotte, Göteborgsposten 24-08-93

¹⁸ Lacotte, BRÅ, Apropå nr 5/6 1993, s. 4

¹⁹ Löfving, Månadens affärer december 1997, s. 52

²⁰ Löfving, Månadens affärer december 1997, s. 53

²¹ Andersson, BRÅ, Apropå nr 2 1992, s. 5

²² Andersson, BRÅ, Apropå nr 2 1992, s. 6

²³ Lacotte, BRÅ, Apropå nr 5/6 1993, s. 5

²⁴ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 276

Den tid som lagöverträdarna står under övervakning med elektroniska hjälpmedel kan omfatta allt från några veckor upp till flera år. De flesta som erhåller påföljden har dömts för brott som normalt skulle föranlett ett kortare fängelsestraff, t.ex. rattfylleribrott eller mindre allvarliga förmögenhets- eller narkotikabrott. Själva den elektroniska kontrollen pågår därför oftast under tre till åtta månader²⁵.

Den övervakade får oftast själv stå för kostnaderna, vilket motiveras med att den dömde förmodas vårda den vara han själv fått betala för, samtidigt som man sparar på de knappa resurserna²⁶. Avgiftens storlek varierar mellan de olika programmen och i vissa fall beroende på den övervakades ekonomiska förhållanden²⁷.

Det har också visat sig att elektroniken kan göra nytta som övervakningssystem även innanför murarna. De intagna bär då var sitt elektroniskt armband som läses av de olika kontrollpunkterna i fängelset. Även fångvaktarna har bärbara maskiner som de stryker över armbandet och alla uppgifter samlas i en dator där de sparas och utvärderas²⁸. Numera används elektroniska hjälpmedel även för att övervaka att besöksförbud efterlevs, vilket jag beskriver mer i kapitel 9.

3.2 Elektronisk intensivövervakning i övriga länder

USA spelar i en egen division när det gäller elektronisk intensivövervakning, men även länder som Australien, Singapore, Kanada och Israel använder sig av tekniken. I Europa har några länder genomfört försök med elektronisk intensivövervakning, men inget land har gått så långt som Sverige. I England har viss begränsad försöksverksamhet förekommit. Exempelvis har fotbojan ingått ett par år i ett mindre försöksprojekt med nattliga utgångsförbud²⁹. På tre orter genomförde man under en sex månader period 1989-1990 en försöksverksamhet med elektroniskt övervakad husarrest för misstänkta som annars skulle kvarhållits i häkte i avvaktan på rättegång. Detta försök blev dock något undermåligt. Endast femtio personer deltog, varav elva av dessa återföll i brott under övervakningen och arton personer bröt mot utgångsförbudet³⁰.

Även i Nederländerna har en geografiskt begränsad försöksverksamhet inletts där elektronisk verksamhet används som förstärkning av samhällstjänststraff samt vid utslussning från längre fängelsestraff³¹. I båda fallen kan den elektroniska övervakningen pågå i högst sex månader³². I en del länder där synen på brott och straff är väsentligt annorlunda hindras fotbojans utbredning av kulturella aspekter. Där stöld fortfarande bestraffas med en avhuggen hand kommer knappast elektronisk intensivövervakning i fråga³³.

Jämfört med andra länder, med undantag för USA, så är Sverige ett av de länder där utvecklingen av den elektroniska övervakningen har kommit längst. Det var i USA som den elektroniska fotbojan först började användas. Trots att fotbojan i dag är en mycket viktig del i den amerikanska kriminalvården, så har den endast lyckats sprida sig till ett fåtal andra länder. I Europa har små försöksverksamheter genomförts, men det har mycket sällan fått något direkt genomslag.

²⁵ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 279

²⁶ Lacotte, BRÅ, Apropå nr 5/6 1993, s. 6-7

²⁷ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 279

²⁸ Johansson, Arbetaren nr 5 1997, s. 3

²⁹ Johansson, Arbetaren nr 5 1997, s. 3

³⁰ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 280

³¹ Johansson, Arbetaren nr 5 1997, s. 3

³² Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 281

³³ Löfving, Månadens affärer december 1997, s. 54

4. Elektronisk intensivövervakning i svensk kriminalvård

4.1 Utvecklingen

Sedan mitten av 1970-talet har det i olika sammanhang framförts förslag om en påföljd som innebär en intensivare övervakning än den som förekommer med skyddstillsyn. Förslagen har dock inte lett till lagstiftning. Skälen till detta är flera. Det har bl.a. ansetts att påföljdsvarianterna skulle bli alltför lika varandra. I och med den elektroniska övervakningstekniken har emellertid saken kommit i ett annat läge. Det är med denna teknik praktiskt möjligt att effektivt kontrollera att den dömda uppehåller sig i sin bostad under tider då han inte deltar i någon av frivårdmyndighetens godkänd aktivitet³⁴.

I samband med ett regeringssammanträde som avhölls den 15 april 1992 tillkallade dåvarande departementschef Gun Hellsvik en parlamentarisk kommitté, Straffsystemkommittén, och redogjorde för bakgrunden till deras uppdrag. Orsaken var att departementschefen ansåg att Sverige inte hade ett väl fungerande påföljdssystem och att det därför borde ses över. De partiella reformer som hade gjorts de senaste åren hade lett till att påföljdssystemet ej längre var helt sammanhängande. Straffsystemkommittén fick till uppgift att undersöka vilka ändringar som av denna anledning var nödvändiga att göra i påföljdssystemet för att motsvara den samhällsliga strukturen och knyta an till brottsutvecklingen. Ett av de områden som Straffsystemkommittén ålades att granska var intensivövervakning³⁵.

Uppdraget att se över Brottsbalkens påföljdssystem slutfördes i oktober 1995. I betänkandet tar man avstånd från behandlingstanken och det prognostänkande som tidigare präglade BrB:s påföljdssystem. Kommittén anser att det övergripande målet är ”att påföljdssystemet tillser de krav på proportionalitet, rättvisa, klarhet, förutsebarhet och konsekvens som måste ställas samt att de präglas av humanitet.”

Det är dock värt att påpeka att även om behandlingstanken är borta som utgångspunkt vid valet av straff finns den kvar inom systemet. Den som ska verkställa sitt straff genom intensivövervakning ska exempelvis vara skyldig att delta i påverkansprogram. Kontraktsvård ska enligt kommitténs betänkande vara ett självständigt straff avsett för personer med missbruksproblem³⁶.

Kommittén anförde vidare att målet med straffrättsreformen är att minska bruket av fängelse då detta straff allmänt sett har negativa effekter på den som drabbas av det³⁷. Under beaktande av den då pågående försöksverksamheten har man i betänkandet ”Ett reformerat straffsystem” (SOU 1995:91) redogjort för sin ståndpunkt huruvida intensivövervakning med elektronisk intensivövervakning utgör ett alternativ till fängelse.

Den 10 mars 1998 överlämnade regeringen propositionen 1997/98:96 ”Vissa reformer av påföljdssystemet” till riksdagen. Förarbeten som utarbetades åren innan är Justitiedepartementets två promemorior, Ds 1993:100 ”Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll” och Ds 1995:77 ”Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll”, vilka låg bakom de två propositionerna prop. 1993/94:184 ”Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll” respektive prop. 1995/96:156 ”Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll”.

För att finna alternativ till korta fängelsestraff, som kunde tillgodose det straffrättsliga syftet med fängelse, men som inte hade fängelsestraffets oönskade bieffekter, genomfördes en försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) åren 1994-1998. Under de två första åren pågick försöket i vissa delar av landet, Karlskoga, Malmö Norra, Malmö Södra, Luleå, Norrköping

³⁴ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:3, s. 114

³⁵ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 13 och 23

³⁶ Hasselgren, Alkohol och Narkotika nr 3 1997, s. 6

³⁷ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:1, s. 14

och Sundsvall³⁸. Under åren 1997 och 1998 utvidgades det till att gälla i hela landet³⁹ och från och med 1999 är elektronisk intensivövervakning en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid kortare fängelsestraff⁴⁰.

En intensivövervakning som är uppbyggd på detta sätt är starkt frihetsinskränkande och skiljer sig därigenom klart från övriga icke frihetsberövande straff. Det är dock viktigt att påpeka att med teknikens viktiga inträde i straffverkställigheten har man ändå ansett det som uteslutet att den elektroniska kontrollen helt skulle ersätta den mänskliga kontakten mellan den dömda och kriminalvården. Personlig kontroll tillsammans med stöd och hjälpåtgärder har tvärtom ansetts som centrala inslag i intensivövervakningen. Elektronisk intensivövervakning består av mer än ett förbud att lämna bostaden under vissa tider. Detta kommer att behandlas vidare längre fram i uppsatsen⁴¹.

4.2 Syfte

Försöksverksamheten med intensivövervakning med elektroniska hjälpmedel har varit ett led i statsmakternas strävanden att finna alternativ till fängelse. Ett grundläggande syfte var att finna en verkställighetsform som inte var förknippad med fängelsets negativa verkningar och som var mindre resurskrävande än fängelse⁴².

Ett annat var att denna verkställighetsform skulle utgöra ett bärkraftigt alternativ till fängelse, vara i princip lika ingripande som fängelse vad gäller att begränsa den dömdes rörelsefrihet och vara organiserad så att misskötsamhet kan upptäckas och åtgärdas i princip dygnet runt.

Ett tredje syfte var att man inom ramen för den nya verkställighetsformen skulle kunna ta tillvara frivårdens individualpreventiva resurser för att främja den dömdes möjlighet till social anpassning, motverka fortsatt brottslighet samt förmedla hjälp- och stödåtgärder⁴³.

4.3 Förutsättningar för elektronisk intensivövervakning

4.3.1 Översikt

Innan jag går vidare och mer noggrant beskriver förutsättningarna för elektronisk intensivövervakning vill jag bara först ge en kort översikt av den elektroniska övervakningens verkställighetsinnehåll. Alla paragrafer i detta avsnitt är ifrån Lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Under verkställigheten utanför anstalt underkastas den dömda ett förbud att lämna sin bostad annat än på de tider och för de ändamål som frivårdmyndigheten särskilt bestämmer. Sådana ändamål kan vara förvärvsarbete, studier, vård, nödvändiga inköp, besök hos frivårdmyndigheten eller liknande.

Härutöver medges den dömda regelmässigt en timmes utevistelse per dag under veckoslut eller helger (3§). Den dömda ska vidare iaktta skötsamhet och följa de föreskrifter eller anvisningar som meddelas honom. Han ska också avhålla sig fullständigt från alla former av berusningsmedel (4§). I vissa fall blir den dömda också skyldig att betala en avgift om 50 kr per dag som ska verkställas utanför anstalt. Avgiften ska betalas förskottsvis och tillfaller staten (5§).

³⁸ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 29

³⁹ Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1995/96:156, s. 17

⁴⁰ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 5

⁴¹ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:3, s. 114

⁴² Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:3, s. 114

⁴³ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 9-10

Vid verkställigheten utanför anstalt ska den dömde meddelas vissa obligatoriska föreskrifter. Dessa ska avse:

- vilken bostad den dömde ska ha under verkställighetstiden,
- vad som ska gälla i fråga om arbetsanställning, utbildning eller annan sysselsättning
- under vilka tider och för vilka ändamål den dömde tillåts vistas utanför bostaden,
- det sätt på vilket den dömde ska hålla kontakt med frivårdmyndigheten eller den som av myndigheten förordnats att biträda vid tillsynen över den dömde och omfattningen av kontaktskyldigheten samt
- det belopp den dömde ska betala som avgift och när betalning ska ske.

Utöver de obligatoriska föreskrifterna är det möjligt att meddela den dömde föreskrifter avseende läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling samt deltagande i särskilt anordnade program eller verksamheter som med hänsyn till den dömdes förhållanden framstår som lämpliga (8§). Detta gör det möjligt att utforma verkställigheten med beaktande av de särskilda förutsättningarna i varje enskilt fall. De olika föreskrifterna som ska gälla vid verkställighetstiden utanför anstalt beslutas av de lokala frivårdmyndigheterna (13§).

Den dömde som verkställer sitt fängelsestraff med elektronisk fotboja är föremål för en övervakning av mycket större intensitet än den som förekommer vid skyddstillsyn eller efter villkorlig frigivning. Under hela verkställighetstiden kontrolleras han med hjälp av elektroniska hjälpmedel att utgångsförbudet efterlevs. I Sverige används ett aktivt övervakningssystem. Från den dömdes fotboja finns det hela tiden förbindelse via mottagaren till centraldatorn. Vid minsta avvikelse från det schema för den dömdes utevistelser, som frivårdmyndigheten programmerat in i centraldatorn, larmas myndigheten omedelbart⁴⁴.

För kontroll av att den dömde avhåller sig från alkohol och andra beroende framkallande medel är denne skyldig, om frivårdmyndigheten begär det, lämna blod-, urin-, eller utandningsprov. Oftast får den dömde genomgå en inledande kontroll i samband med att verkställigheten påbörjas. Därefter anpassas kontrollfrekvensen efter förhållandena i det enskilda fallet (4§ 2st).

Utöver den elektroniska övervakningen så gör frivårdmyndigheten även orregelbundna hembesök hos den dömde. I allmänhet sker minst två hembesök per vecka men detta kan anpassas till förhållandena i det enskilda fallet. Kontrollen av att den dömde iaktar föreskriften om sysselsättning som meddelats honom sker oftast genom en kontaktperson på arbetsplatsen, vilken brukar men behöver nödvändigtvis inte vara arbetsgivaren. I speciella fall då den dömde p.g.a. välgrundade skäl inte vill berätta om verkställigheten för arbetsgivaren eller någon annan på jobbet så finns det andra möjligheter att kunna utföra kontrollen.

4.3.2 Strafftiden

Intensivövervakning med elektronisk kontroll är en verkställighetsform (se kapitel 6) för korta fängelsestraff, högst tre månader. Från lagens tillämpningsområde har dock uteslutits fängelse som utdömts i samband med dom på skyddstillsyn enligt 28 kap. 3§ BrB⁴⁵. Genom att det i lagen anges att det ska vara fråga om en dom på fängelse utesluts vidare förvandlingsstraff för böter, förverkande av villkorlig frihet som beslutats av övervakningsnämnd enligt 26 kap. 19§ BrB samt fängelsestraff som bestämts i samband med undanröjande av skyddstillsyn enligt 28 kap. 9§ BrB⁴⁶.

Det har förekommit en hel del oenighet över den grundläggande frågan, om vilka strafftider som lämpligen bör komma i fråga vid intensivövervakning med elektronisk kontroll. Straffsystemkommittén föreslog strafftider på upp till ett år för elektronisk intensivövervakning. Eftersom det skulle innebära att man gick långt utöver vad som prövats under försöksverksamheten, så

⁴⁴ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 295

⁴⁵ 1§ Lag (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll

⁴⁶ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 282

fanns det, enligt regeringens mening, inte ett tillräckligt underlag för att föreslå en sådan användning av intensivövervakning.

Idag är alltså verkställighet genom elektronisk intensivövervakning öppen för den som är dömd till högst tre månaders fängelse. Reglerna om villkorlig frigivning innebär emellertid att normalt endast två månader av ett sådant straff verkställs genom intensivövervakning.

Enligt regeringen skulle längre tid av intensivövervakning innebära att de dömda skulle utsättas för större påfrestningar och också föra med sig ett klientel som generellt sett kan antas ha sämre förutsättningar att klara de krav som intensivövervakning ställer. Risken skulle därför vara stor att längre tider av intensivövervakning skulle medföra fler misslyckanden, vilket negativt skulle påverka straffsystemets trovärdighet.

En annan omständighet, som regeringen påpekade, är elektroniska intensivövervakningens syfte att vara ett alternativ till fängelse. För att intensivövervakning ska vara ett trovärdigt alternativ till anstaltsvistelser krävs att ingripandenivån inte skiljer sig för mycket från alternativet. Med längre strafftider skulle detta vara svårt att uppnå. Det skulle bl.a. vara svårt att under mer än ett par månader upprätthålla de rigorösa regler som idag gäller⁴⁷.

4.3.3 Bostadskrav

En av de praktiska förutsättningarna för elektronisk intensivövervakning är att den dömda har tillgång till en bostad. Man gör här en bedömning av bostaden. Det finns inget krav på att det är den dömdes egen bostad, inackordering godkänns också. Däremot krävs det att den är av sådan beskaffenhet att den får betraktas som permanent. Ett hotellrum eller liknande bör normalt inte godtas, men däremot anses idag husvagn och husbåt som tillräckligt permanent, enligt frivårdsinspektör Georg Kyhlberg på Frivårdsmyndigheten i Lund⁴⁸.

Bostaden måste också ha tillgång till telefon och elektricitet, utan det så saknas de tekniska förutsättningarna⁴⁹. Under andra försöksperioden, vilket gäller även idag, började man betona frivårdsmyndigheternas skyldighet att försöka bidra till att skapa förutsättningarna för verkställighet utanför anstalt. Om det är praktiskt möjligt och ekonomiskt rimligt bör frivårdsmyndigheten i princip kunna åstadkomma att den dömda under verkställigheten får tillgång till telefon med tillhörande abonnemang. Enligt Georg Kyhlberg blir ett sådant abonnemang spärrad för privatsamtal. Oftast går det endast att ringa tre nummer, ett till frivården, ett beredskapsnummer och nödnumret 112.

4.3.4 Sysselsättningskrav

På grund av att en renodlad husarrest, vilket skulle innebära att den dömda tvingades uppehålla sig i sin bostad i princip 24 timmar om dygnet, inte kan godtas måste den dömda ha någon form av sysselsättning för att straffet ska kunna verkställas utanför anstalt, t.ex. arbete eller studier. I många fall har den dömda ett arbete som han behåller under verkställigheten

Den dömdes arbetsgivare bör normalt underrättas om att den dömda undergår verkställighet av en påföljd. Enligt Georg Kyhlberg brukar det dock sällan vara några problem att upprätthålla den dömdes önskemål om att hans arbetsgivare ska förbli ovetande om omständigheterna. Den enda egentliga anledningen till att arbetsgivaren ska informeras är att kontrollmöjligheten på så sätt förenklas. Om det i ett enskilt fall skulle visa sig att en tillräcklig kontroll på annat sätt skulle kunna uppnås, så bör den dömdes önskemål upprätthållas. Frivårdsmyndigheten bör verka för att samarbete sker med arbetsgivaren så att denne meddelar frivården om den dömda uteblir från arbetsplatsen eller annars

⁴⁷ Vissa reformer av påföljdssystemet Prop. 1997/98:96, s. 110-111

⁴⁸ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁴⁹ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 283

missköter sig. Istället för arbetsgivaren kan det emellertid vara någon annan person på arbetsplatsen som fungerar som kontaktperson⁵⁰.

Frivårdsmyndigheten i Lund stötte en gång på ett fall där en man hade dömts till två veckors fängelse för vapenvägran. Straffet skulle verkställas med elektronisk intensivövervakning. Till den dömdes stora lättnad kunde hans arbetsgivare, som utöver ställningen som arbetsgivare också var reservofficer, förbli ovetande om verkställigheten⁵¹.

Ibland, istället för att vara anställd, kan det hända att den dömda exempelvis har egen förvärvsverksamhet eller ordnade studier. Förutsättningen är att det är frågan om en verksamhet som bedrivs i huvudsak regelbundet och som kan bli föremål för kontroll från frivårdens sida⁵². Det kan även förekomma att den dömda helt saknar sysselsättning och det är då frivårdmyndighetens uppgift att verka för att lämplig sysselsättning ordnas⁵³. I sådana fall bör frivårdmyndigheten förmedla kontakt med andra myndigheter för att undersöka om det går att finna någon sysselsättning för den dömda. En möjlighet är att den dömda får utföra oavlönat arbete av det slag som förekommer vid samhällstjänst⁵⁴.

I Lund har man fått stor hjälp av kyrkans olika ideella verksamheter, exempelvis som försäljare i deras second hand butiker eller caféer⁵⁵. Enligt förarbetena kan också, i de fall arbete eller utbildning inte går att ordna, accepteras att sådan sysselsättning ersätts med vård- eller behandlingskontakter eller deltagande i särskilt anordnade program inom kriminalvården. Aktiviteten måste dock vara så pass omfattande att det tillgodoser intresset av att undvika att den dömda isoleras⁵⁶. Inget hindrar att den dömda har olika typer av sysselsättning⁵⁷. Sysselsättningens maxtid är 40 timmar per vecka och minimumtiden är 20 timmar per vecka, oberoende av hur mycket man brukar arbeta⁵⁸.

Reglerna för de arbetslösa vad gäller sysselsättningskravet är på vissa punkter fortfarande oklara. Vad gäller arbetslösa som ej har A-kassa och som lever på socialbidrag råder det inga tveksamheter. Det är ej meningen att de ska hamna under existensminimum och därför har de rätt att behålla socialbidraget.

Däremot vad gäller arbetslösa med A-kassa så är den stora frågan om man kan anse personen med fotboja stå till arbetsmarknadens förfogande. En person som är intagen på anstalt anses inte vara det. Kriminalvården och Arbetsförmedlingen är oense om vad som gäller vid elektronisk intensivövervakning. Kriminalvården anser att en person som verkställer sitt straff genom elektronisk intensivövervakning står till arbetsmarknadens förfogande och ska därför också ha rätt till A-kassa, vilket Arbetsförmedlingen sätter sig emot. Idag råder det lokala avvikelser i denna fråga. Det finns därför en risk för indragen A-kassa när ett straff verkställs med fotboja. Vid långtidssjukskrivning måste kriminalvården få klartecken från försäkringskassan att sysselsättningen är godkänd⁵⁹.

Avslutningsvis är det viktigt att understryka att det är den dömda som bär på huvudansvaret. Det är i första hand han som ska komma med förslag om sysselsättning som sedan ska godkännas av kriminalvården.

4.3.5 Samtyckeskrav

Att verkställa ett straff som innefattar ett principiellt utgångsförbud är i praktiken omöjligt om den dömda inte är inställd på att underkasta sig de villkor som gäller för verkställigheten. Det finns därför

⁵⁰ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 21

⁵¹ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁵² Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll, Prop. 1993/94:184, s. 22

⁵³ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 283

⁵⁴ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 22

⁵⁵ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁵⁶ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 22

⁵⁷ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁵⁸ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁵⁹ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

ett krav på att den dömde ska ansöka om verkställighet utanför anstalt. En dom på fängelse som verkställs genom elektronisk intensivövervakning ska endast kunna meddelas om den tilltalade samtycker därtill. Den som inte vill underkasta sig de krav som ställs på den övervakade får avtjäna sitt straff i anstalt på vanligt sätt.

En förutsättning för att verkställigheten ska få äga rum i en bostad, som den dömde delar med någon annan, är att även denne lämnar sitt samtycke till detta. Bakgrunden till detta samtyckeskrav är att även den som delar bostad med den dömde kan uppleva verkställigheten som påfrestande (se kapitel 5). Särskilda svårigheter kan uppstå om den dömde har barn som bor tillsammans med honom⁶⁰.

4.3.6 Särskilda skäl mot verkställighet

Särskilda skäl mot verkställighet utanför anstalt kan föreligga även i vissa andra situationer. Någon gång kan det komma i fråga att lämna en ansökan om verkställighet utanför anstalt utan bifall med hänsyn till brottets karaktär eller gärningsmannens person. Detta kan bli aktuellt t.ex. när det rör sig om brottslighet som typiskt sätt är ägnad att fortsättas i eller från bostaden. Det framhålls dock att det här är fråga om rena undantagsfall där det skulle vara direkt oförsvarligt eller stötande att bifalla en ansökan.

Den som ska utvisas från Sverige bör inte heller ges möjlighet att undergå denna form av verkställighet. I vissa situationer, t.ex. då den dömde redan har påbörjat verkställigheten i anstalt, kan det vara svårt att hinna ordna en lämplig verkställighet utanför anstalt. Även i sådana fall kan ibland särskilda skäl föreligga mot att de dömde tillåts delta i verkställigheten med fotboja. Har domstolen i domen som ska verkställas förordnat att den dömde ska kvarbli i häktet eller att han ska häktas, bör det regelmässigt anses föreligga sådana särskilda skäl.

Slutligen kan nämnas att det endast undantagsvis kan bli aktuellt att göra en bedömning av, om den dömde kommer att följa de föreskrifter som kan uppställas. Det råder alltså stor restriktivitet med att utesluta någon från elektronisk intensivövervakning på grundval av enbart en sådan bedömning. Framstår det som helt orealistiskt att den dömde kan hantera en verkställighet utanför anstalt ska emellertid särskilda skäl mot denna verkställighetsform anses föreligga. Ett exempel på en sådan situation kan vara att den dömde har ett pågående kvalificerat missbruk⁶¹.

4.3.7 Beslut och beslutsfattare

Efter att den dömde ansökt om elektronisk intensivövervakning är det sedan Kriminalvårdsstyrelsen uppgift att besluta om verkställighet utanför anstalt med delegationsmöjlighet till regionmyndighet. Genom att styrelsen har utnyttjat sin delegationsmöjlighet så är det nu varje regionmyndighets uppgift att fatta detta beslut. Beslutet om intensivövervakning kan ändras av Kriminalvårdsstyrelsen. Har någon fått avslag på sin begäran av regionmyndigheten, får han påkalla styrelsens prövning av beslutet och Kriminalvårdsstyrelsens beslut får i sin tur överklagas hos länsrätt. För vidare överklagande hos kammarrätt krävs prövningstillstånd (9§ IöVL).

En ansökan om att få verkställa straffet utanför anstalt får inte bifallas om den dömde vid tiden för prövningen av ansökan är häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt av någon annan anledning än för verkställighet av det straff som ansökan avser. Ansökan får inte heller bifallas om särskilda skäl annars talar mot verkställighet utanför anstalt (2§ första stycket IöVL). Det kan till exempel vara att den dömdes bostad inte är godtagbar eller i fall verkställighet med elektronisk intensivövervakning skulle medföra nackdelar för någon annan än honom själv.

Den lokala kriminalvårdsmyndighetens beslut om föreskrifter, ändringar i föreskrifter och nya föreskrifter för verkställighet av intensivövervakning får enligt 18§ IöVL överklagas hos

⁶⁰ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 293

⁶¹ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 34-35

övervakningsnämnd. Övervakningsnämnds beslut enligt IövL kan enligt 19§IövL överklagas till Kriminalvårdsnämnden.

Fotbojan används av personer som har dömts till kortare fängelsestraff, upp till tre månader. Vidare följer de tre praktiska förutsättningarna bostads-, sysselsättnings- och samtyckeskravet. För övrigt finns det sedan också särskilda skäl som kan hindra verkställighet med elektronisk intensivövervakning. Under utredningen ska det aldrig göras någon direkt lämplighetsprövning av den dömda. Uppfylls de ovannämnda kraven så ska den dömda också ges möjlighet till att verkställa sitt straff genom intensivövervakning. Förutsättningarna verkar kanske inte vara särskilt svåra att uppnå, men det kan emellertid i vissa fall vara svåra hinder för den dömda. Jag ska längre fram visa att dessa krav kan skapa negativa effekter för det utvalda klientelet för intensivövervakningen.

4.4 Mer än en gång fotboja ?

En fråga som har behandlats i utredningarna gäller om dömda ska kunna avtjäna fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll mer än en gång. Under den tidsbegränsade försöksverksamheten har detta inte varit möjligt och så är huvudinställningen än idag när intensivövervakning har blivit en permanent verkställighetsform. Om någon som har avtjänat ett kortare fängelsestraff i form av intensivövervakning på nytt döms till fängelse bör straffet i princip inte kunna verkställas utanför anstalt i form av intensivövervakning.

Med hänsyn till att intensivövervakningen har infogats i det permanenta påföljdssystemet anser emellertid regeringen att principen ska modifieras något. Till exempel kan det förekomma att någon som har avtjänat ett kortare fängelsestraff i form av intensivövervakning på nytt döms till ett sådant fängelsestraff sedan mycket lång tid har förflutit. En ny verkställighet genom intensivövervakning ska vara möjlig om det har gått så lång tid mellan den tidigare verkställigheten och den nya brottsligheten att man inte kan säga att det är fråga om en återfallssituation. Detta förutsätter förstås att den dömda inte heller under mellantiden begått något allvarligt brott.

Med hänsyn till detta har det införts en bestämmelse i 2§ andra stycket i IövL, som säger att den som avtjänat ett fängelsestraff genom intensivövervakning därefter måste avhålla sig från att begå nya brott som föranleder strängare påföljd än böter under en period av minst tre år för att åter kunna komma i fråga för denna verkställighetsform⁶².

4.5 Intensiv övervakning, straffets grundläggande innehåll

Det grundläggande innehållet i fängelse genom elektronisk intensivövervakning utgörs av en strikt övervakning av den dömda och ett förbud för honom att vistas utanför sin bostad annat än på särskilt angivna tider. En person, som verkställer sin dom med intensivövervakning blir föremål för en övervakning som har avsevärt större intensitet än den övervakning som idag förekommer vid skyddstillsyn.

Framförallt är det en markant förstärkning av övervakningens kontrollmoment, vilket man kan säga är uppbyggd runt det utgångsförbud som straffet innefattar. Detta utgångsförbud innebär ett krav på att den dömda ska uppehålla sig i sin bostad under tid då han inte deltar i någon av frivårdsmyndigheten föreskriven eller godkänd aktivitet. Den dömda får ett detaljerat schema över verkställighetstiden. I schemat är mycket noga beskrivet var han i varje givet ögonblick ska befinna sig och vad han ska vara sysselsatt med⁶³.

Under hela verkställigheten används elektroniska hjälpmedel för kontroll av att utgångsförbudet iakttas. Den intensiva övervakningen innefattar emellertid även täta personliga kontakter mellan

⁶² Vissa reformer av påföljdssystemet Prop. 1997/98:96, s. 115-116

⁶³ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 295

frivårdsmyndighetens representanter och den övervakade. Oanmälda hembesök är ett regelbundet inslag i övervakningen.

Det är inte meningen att den elektroniska kontrollen ska ersätta den mänskliga kontakten mellan den dömda och kriminalvården. Mänskliga kontakter bör tvärtom vara ett centralt inslag i intensivövervakningen, vilket är viktigt för att göra intensivövervakningen till en trovärdig och för allmänheten godtagbar straffrättslig reaktion. Den elektroniska kontrollens främsta syfte är att kontrollera att de frihetsinskränkande föreskrifterna efterlevs⁶⁴. Även kontroller per telefon ingår som regelmässiga inslag i verkställigheten utanför anstalt. Vidare har den dömda en skyldighet att anmäla sig hos frivårdsmyndigheten med relativt täta intervaller⁶⁵.

Utegångsförbudet utgör det centrala repressiva momentet i fängelse genom elektronisk intensivövervakning. Två av de mest väsentliga syftena med den elektroniska övervakningen är dels att säkerställa att den avsedda frihetsinskränkningen verkligen kommer till stånd, dels att motverka återfall i brott under verkställigheten. Den intensiva kontrollen av den dömdes livsföring ska alltså innebära att hans möjligheter att begå ytterligare brott beskärs kraftigt⁶⁶.

Under verkställighetstiden ska också olika behandlings- eller påverkansprogram sättas in som kan medverka till att den dömda inte fortsätter att begå brott. Av central betydelse i detta sammanhang är att komma till rätta med föreliggande missbruksproblem. Detta kräver emellertid ett intensivt arbete under lång tid och åtgärderna under verkställigheten kan endast vara ett första steg i ett rehabiliteringsprogram. Ambitionen är att lägga en grund så att den dömda efter verkställigheten av egen kraft ska kunna och vilja fortsätta med behandlingen eller andra åtgärder för att komma till rätta med sina missbruksproblem⁶⁷.

4.6 Tekniska hjälpmedel

Den elektroniska övervakningen kan ske på två sätt, intermittent eller kontinuerligt – eller enligt en annan terminologi passivt eller aktivt. I det passiva systemet, vilket används allt mer sällan, ringer huvuddatorn vid slumpvis valda tillfällen upp den övervakades hem. Den övervakade ska då medverka till att hans närvaro kan kontrolleras, vilket sker på olika sätt i olika system. En del system använder sig av röstdetektorer⁶⁸ medan i andra ska den övervakade sätta sin sändare i en hållare i mottagarenheten för att visa att han är där⁶⁹.

I det aktiva systemet, vilket är den allt mer dominerande metoden och vilken som används i Sverige, står sändare och mottagare ständigt i kontakt med varandra. Systemet består av tre enheter: sändare, mottagare och centraldator. Sändaren, som är placerad på den övervakades hand- eller fotled, är vanligtvis konstruerad så att den inte kan avlägsnas eller på annat sätt manipuleras utan att ett larm går till centraldatorn. Mottagaren är en gråsvart låda, som är installerad i den övervakades hem och ansluten till el- och telenäten.

Sändaren sänder ut signaler till mottagaren flera gånger per minut. För att mottagaren ska kunna nås av dessa signaler krävs det att sändaren befinner sig inom mottagarens räckvidd, vilken vanligen uppgår till 25-40 meter⁷⁰. Dessa signaler blir sedan registrerade och framförda till centraldatorn där varje övervakad persons godkända schema av dagliga aktiviteter finns inprogrammerad. Centraldatorn

⁶⁴ Vissa reformer av påföljdssystemet Prop. 1997/98:96, s 113-114

⁶⁵ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 18

⁶⁶ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 295-296

⁶⁷ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 19

⁶⁸ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 274

⁶⁹ Lacotte, BRÅ, Apropå nr 5-6 1993, s. 10

⁷⁰ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 272

kontrollerar de inkommande signalerna med de inprogrammerade tidpunkterna och platserna för de olika aktiviteterna, vilket också lagras i datorns minne⁷¹.

Centraldatorn kommer att innehålla en ”journal” vilken visar dels vilka tider den övervakade varit ålagd att uppehålla sig i sin bostad, dels vid vilka tidpunkter han under perioden i fråga faktiskt lämnat bostaden respektive återvänt till denna⁷².

Elektronisk utrustning kan användas till mer än att enbart kontrollera att personen befinner sig på rätt plats vid rätt tidpunkt. Med hjälp av en i den övervakades hem installerad anordning för mätning av alkoholhalten i utandningsluften kan meddelade förbud mot alkoholkonsumtion kontrolleras. Centraldatorn ringer upp den övervakade vid slumpmässigt valda tidpunkter och uppmanar honom att lämna ett utandningsprov, vilket han gör genom att blåsa i mätanordningens munstycke. För att säkerställa att det är rätt person som lämnar provet kan mätanordningen antingen vara försedd med röstdetektor eller en kamera⁷³.

Jag vill avslutningsvis poängtera denna del av uppsatsen om teknikens användning med att återigen framhålla att man i Sverige har uteslutit en renodlad elektronisk övervakning. Det är ständigt återkommande i förarbetena och i olika föreskrifter att de tekniska hjälpmedel inte ska ersätta den mänskliga kontakten. Även Georg Kyhlbeg, frivårdsinspektör på Frivårdsmyndigheten i Lund, bekräftar detta.

⁷¹ Somander, Intensive supervision with electronic monitoring, s. 5

⁷² Ett reformerat straffsystem SOU1995:91:2, s. 272

⁷³ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 275

4.7 Drogfrihet 4§

Under verkställigheten utanför anstalt ska den dömda fullständigt avhålla sig från alkohol, narkotika och andra beroende framkallande medel. Det förligger alltså ett krav på fullständig avhållsamhet från alla former av berusningsmedel för dem som undergår fängelse genom elektronisk intensivövervakning⁷⁴. Kravet gäller generellt för alla som verkställer sitt fängelsestraff med fotboja. Det är inte avsett att vara ett led i en behandling mot eventuella missbruksproblem utan endast ett av alla moment i ett straff som även i övrigt innefattar betydande inskränkningar i den dömdes handlingsfrihet⁷⁵.

För att ett drogförbud ska vara effektivt fordras att den som överträder förbudet löper en påtaglig risk att bli upptäckt. Den dömda är därför skyldig att lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av att denne iakttar förbudet under hela verkställighetstiden. Kontrollerna genomförs rutinmässigt. Det sker oftast i samband med frivårdsmyndighetens oanmälda besök hemma hos den dömda eller de dagar då programverksamheten sker. Frivårdsmyndigheten kan också låta provtagningen ske vid vårdcentraler, polikliniska mottagningar, narkomanvårdsenheter eller liknande.

I Lund skickas den dömda, direkt efter att han fått på sig fotbojan, till lasarettet för urinprovtagning. Man får då ett ingångsvärde som sedan används som ett jämförelsevärde för de rutinmässiga stickproven under verkställighetstiden. Lite olyckligt är det att den dömda så sent som kvällen innan han tar på sig fotbojan kan ha nyttjat stora mängder droger vilket medför ett högt ingångsvärde. Stickproven som sedan görs under verkställigheten jämförs med ingångsvärdet och det enda kravet är att det inte får vara ett högre värde än ingångsvärdet⁷⁶.

Det är viktigt att i detta sammanhang påpeka att fotboja inte får beviljas för den dömda om han har ett aktivt missbruk. Kriminalvården gör en bedömning i dessa fall. Kriminalvården måste också bli informerad om den dömda är ordinerad narkotikaklassade läkemedel. Man försöker då först undersöka om det finns en möjlighet att personen kan vara utan medicinen under verkställighetstiden. Kan han inte det så måste kriminalvården ifrån början veta hur mycket medicin han ordinerats⁷⁷.

Minsta utslag på alkoholmetern eller urinprovet konfronteras direkt med den dömda. Ofta blir experter av olika slag inblandade för att ge sitt utlåtande, men det är kriminalvården som fattar det slutliga beslutet om verkställigheten ska avbrytas⁷⁸.

En kontroll av att den dömda inte bryter mot förbudet mot alkoholkonsumtion kan även anordnas med elektroniska hjälpmedel (se avsnitt 4.6). Det har även diskuterats om det ska ställas upp krav i fråga om vad som får finnas i bostaden under verkställighetstiden. Ett förbud för den dömda att i bostaden inneha vissa föremål ansåg man emellertid skulle bli mycket svårt att kontrollera. Det skulle medföra betydande utredningssvårigheter särskilt i fall då den dömda sammanbor med någon eller några. Därför finns det idag inga föreskrifter om vad som får finnas i bostaden⁷⁹.

⁷⁴ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 35

⁷⁵ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 296

⁷⁶ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁷⁷ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁷⁸ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁷⁹ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 35

4.8 Obligatoriska beslut om vad den dömden ska iaktta under verkställigheten

4.8.1 Bostad 8§ st1 p1 IöVL

Vid fängelse genom elektronisk intensivövervakning meddelas den dömden vissa obligatoriska beslut om vad han har att iaktta (8§ IöVL). Ett obligatoriskt beslut avser vilken bostad den dömden ska ha under verkställigheten. Tidigare har jag behandlat bostaden som ett av kraven som måste vara uppfyllda för att verkställighet med elektronisk intensivövervakning ska påbörjas. Syftet med att det ska finnas ett obligatoriskt beslut angående bostad är att precisera det utgångsförbud som den dömden ska vara underkastad. Beslutet medför också att den dömden inte fritt kan byta bostad under verkställigheten⁸⁰.

4.8.2 Sysselsättning 8§ st1 p2 IöVL

Det är även obligatoriskt att meddela den dömden ett beslut om vad som ska gälla i fråga om arbetsanställning, annan förvärvsverksamhet, utbildning eller sysselsättning i övrigt. Liksom bostadskravet finns det, som jag tidigare har behandlat, även ett sysselsättningskrav för personen som ska genomgå elektronisk intensivövervakning. Ett beslut om sysselsättning får betydelse för den fortsatta verkställigheten att den dömden sköter arbete, utbildning etc. Omotiverad frånvaro innebär att den dömden riskerar att tvingas avbryta verkställigheten genom intensivövervakning och istället gå i fängelse⁸¹.

4.8.3 Tider 8§ st1 p3 IöVL

Den dömden ska vidare meddelas ett beslut om de tider under vilka han tillåts att vistas utanför sin bostad. Detta innebär att ett schema ska upprättas för honom. Schemat ska visa under vilka tider han ska uppehålla sig i bostaden samt var han ska befinna sig och vad han ska vara sysselsatt med under övrig tid. Förutom den tid som krävs för att den dömden ska kunna uppfylla de beslut som meddelats honom t.ex. sysselsättningskravet, ska denne även få tid till sina vardagliga bestyr.

Ungefär en timmes tid under några dagar i veckan ska den dömden få möjlighet att göra inköp av livsmedel, post- och bankärenden och liknande. Även under veckoslut och helgdagar då den dömden inte har någon särskild aktivitet utanför hemmet ska en timmes utevistelse per dag medges.

I övrigt tittar man på vad som gäller för beviljande av särskild permission för den som är intagen på kriminalvårdsanstalt. Den dömden ska t.ex. ges tillfälle att besöka en närstående som är svårt sjuk eller närvara vid en närståendes begravning. Han ska också få tillfälle att på kallelse inställa sig vid domstol och andra myndigheter. Den dömden ska även få tydlig information om vilka kontakter han ska ta med övervakningsmyndigheten om akut behov av utevistelse uppkommer, t.ex. läkarvård⁸².

4.8.4 Kontakt 8§ st1 p4 IöVL

Ett annat obligatoriskt beslut ska meddelas angående den dömdes skyldigheter att hålla kontakt med övervakaren eller övervakningsmyndigheten samt om hur kontaktskyldigheten ska vara utformad. I samband med utredningen görs en bedömning av kontrollbehovet. Intensiteten i övervakningen ska vara hög men samtidigt anpassad till de förhållanden som råder i det enskilda fallet. Den dömdes kontakter med den lokala kriminalvårdsmyndigheten i programverksamheten och andra behandlingskontakter bör vägas in. Även andra skäl än det rena kontrollsyftet ska vara avgörande för bedömning av kontaktbehovet.

⁸⁰ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 298

⁸¹ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 298

⁸² Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 299

Som riktpunkt gäller att den dömd ska besöka myndigheten, lokal mottagning eller person som biträder vid tillsynen minst en gång i veckan. Dessa besök kan ersättas av deltagande i programverksamhet. Telefonkontakt bör också förekomma varje vecka⁸³.

Som jag tidigare anfört är avsikten att övervakningen vid fängelse genom intensivövervakning ska vara väsentligt intensivare än den övervakning som förekommer vid övervakningsstraff. Intensiteten i övervakningen ska emellertid inte i första hand åstadkommas genom att den dömd åläggs en omfattande kontaktskyldighet. I stället ska övervakningen vid fängelse genom intensivövervakning kännetecknas av att representanter för frivårdsmyndigheten relativt ofta uppsöker den dömd i dennes egen miljö⁸⁴.

4.8.5 Belopp 8§ st1 p5 IövL och övriga särskilda föreskrifter 8§ st2 IövL

Enligt 5§ IövL ska den dömd betala en avgift, om det är motiverat med hänsyn till hans möjligheter att erhålla inkomst under verkställigheten utanför anstalt. Jag kommer i avsnitt 4.9 beskriva denna avgiftsskyldighet mer ingående och här bara nämna att, om avgiftsskyldighet uppkommer för den dömd, beloppet som han då ska betala och när betalningen ska ske är ett av de obligatoriska besluten.

Vidare sägs det i 8§ andra stycket IövL att särskilda föreskrifter också får avse läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling eller deltagande i särskilt anordnade program eller verksamheter som med hänsyn till den dömdes förhållanden framstår som lämpliga. Detta återkommer jag till under avsnitt 4.10.

4.9 Avgiften 5§

I vissa fall åläggs den dömd en skyldighet att betala en avgift om 50 kr per dag som ska verkställas utanför anstalt. Avgiften ska betalas förskottsvis och tillfaller Brottsofferfonden.

Tanken är att avgiftsskyldigheten ska ha en viss utjämnande effekt i ekonomiskt hänseende mellan den som undergår verkställighet utanför anstalt, som kan fortsätta arbeta och få ut lön under verkställigheten, och den som avtjänar sitt straff i anstalt. Det anses som orättvist att den som undergår verkställighet med elektronisk intensivövervakning ska kunna få stora ekonomiska fördelar jämfört med den som på vanligt sätt avtjänar straffet i anstalt och alltså inte kan behålla sin vanliga inkomst⁸⁵.

Avgiften kan efterges helt när det är motiverat med hänsyn till den dömdes inkomst och övriga ekonomiska förhållanden under verkställigheten. Omständigheterna kan många gånger vara sådana att verkställigheten utanför anstalt inte medför några påtagligt förbättrade ekonomiska förhållanden för den dömd. Avsikten är att regeln om eftergift ska tillämpas generöst. Ingen avgift ska tas ut i fall som är tveksamma om det finns ekonomiska förutsättningar för betalning. Till exempel ska avgiften inte betalas genom att den dömd först får bistånd enligt socialtjänstlagen⁸⁶. Georg Kyhlberg bekräftar också denna generositet med eftergifterna. Lever man på socialbidrag så är det inga problem att söka avgiftsbefrielse.

Den dömd betalar avgiften i förskott. Är personen dömd till mer än en månads fängelse så är grundregeln att man först betalar en månadsavgift i förskott, sedan ska resten av avgiften betalas innan den första månaden är slut. Undantag är dock möjligt⁸⁷.

⁸³ Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, KVVFS 1999:2, s. 10

⁸⁴ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 299

⁸⁵ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 285

⁸⁶ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 20

⁸⁷ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

Kravet om avgiftsskyldighet har emellertid stött på kraftigt motstånd. De flesta av de instanser som yttrade sig över förslaget var kritiska till avgiftsskyldigheten. Kritiken avsåg bl.a. att avgiften inte utjämnade skillnaderna mellan de olika kategorierna av fängelsedömda. Det påpekades också att det fanns en risk för att avgiften skulle uppfattas som ett sätt att köpa sig en förmån. En annan synpunkt var, att det i promemorian hade gjorts en väl extensiv tolkning av Europarådets Recommendation No.R. (92) 16 on Community Sanctions and Measures. Enligt regel 69 i denna rekommendation ska kostnaderna för genomförandet i princip inte bäras av lagöverträdaren⁸⁸.

Straffsystemkommitténs förslag innehöll ingen avgiftsskyldighet för den dömda. Att vid endast ett av de i straffsystemet ingående straffen införa en avgiftsskyldighet i syfte att tillföra staten inkomster ansågs orimligt. De ställde sig inte heller bakom tanken, att ett avgiftssystem skulle bidra till att de dömda blev mindre benägna att utsätta sig för risken att tvinga avbryta verkställigheten på grund av misskötsamhet⁸⁹.

4.10 Programverksamhet 8§ st2 IöVL

4.10.1 Allmänt om programverksamheten

Det finns två olika typer av programverksamheter för den dömda som verkställer sitt straff genom elektronisk intensivövervakning. Det ena kallas för påverkansprogram, vilket innebär ett obligatoriskt möte varje vecka hos frivårdsmyndigheten där man tillsammans med andra personer med fotboja och frivårdsinspektörer samtalar och diskuterar. Det obligatoriska deltagandet gäller för alla som verkställer intensivövervakning med elektroniska hjälpmedel. Påverkansprogrammet i Lund beskrivs i avsnitt 4.10.2 här nedan⁹⁰.

Den andra typen är mer ett behandlingsprogram. Frivårdsmyndigheten meddelar ett beslut i vilket den dömdes skyldigheter i detta hänseende preciseras. Med hjälp av denna programverksamhet kan verkställigheten utformas på ett sätt som kan få positiva verkningar för den dömdes fortsatta liv. Elektronisk intensivövervakning går alltså, som jag tidigare nämnt, inte endast ut på att kontrollera den dömda och beskära hans rörelsefrihet utan i lika hög grad på att mera långsiktigt försöka motverka fortsatt brottslighet från hans sida efter verkställigheten. Som exempel på program är kriminalvårdens rattfylleriprogram och program som tar sikte på personer som dömts för misshandel⁹¹.

4.10.2 Påverkansprogram i Lund

”Omtankar” är namnet på påverkansprogrammet hos frivården i Lund som är till för personer som verkställer sitt fängelsestraff genom intensivövervakning. Syftet är att få deltagarna att reflektera över etik och moral, att kunna sätta in sitt brott i ett större sammanhang och om man har problem, bli motiverad att efter programmet söka lämplig hjälp. Programmet, samtal och arbetsuppgifter som görs i grupp, äger rum under ett två timmars pass en gång i veckan i en lokal i centrala Lund. För att få en så optimal grupprocess som möjligt sitter gruppdeltagarna och gruppledarna i ring utan bord mellan sig. Det förekommer inga externa föreläsare. Programmet är uppdelat i tretton avsnitt med löpande intag hela tiden. Exempel på ämnesområden är alkohol, andra droger, rattfyllerikörning, våld, moraliska ställningstaganden, förlust, skuld etc.⁹².

⁸⁸ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1993/94:184, s. 20

⁸⁹ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 297-298

⁹⁰ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 30 samt frivårdsinspektör Georg Kyhlberg Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

⁹¹ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 30

⁹² Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

4.11 Misskötsamhet 14§ IöVL

För att fängelse genom elektronisk intensivövervakning ska utgöra ett trovärdigt alternativ till fängelse i anstalt är det nödvändigt att varje misskötsamhet föranleder en snabb och tydlig reaktion.

Misskötsamhet från den dömdes sida bör normalt leda till att verkställigheten utanför anstalt upphör och att han tas in på kriminalvårdsanstalt för att verkställa den del av straffet som återstår. Vissa avvikelser från denna regel är dock acceptabla.

Även om toleransen mot misskötsamhet ska vara låg behöver inte varje avvikelse från vad som gäller för verkställigheten medföra att verkställigheten genom elektronisk intensivövervakning upphävs. Utrymme finns för den lokala kriminalvårdsmyndigheten att, genom förändringar av föreskrifterna, främst i form av föreskrifter om intensifierad kontakt, skärpa verkställigheten om misskötsamhet som är av mindre betydelse förekommit⁹³.

Frågan om upphävande av ett beslut om verkställighet utanför anstalt ska enligt 15§ IöVL prövas av övervakningsnämnden efter anmälan från frivårdsmyndigheten. Nämnden får också självständigt ta upp frågan till prövning. Om beslutet upphävs, ska nämnden fastställa hur många dagar av fängelsestraffet som verkställts utanför anstalt. Den dömden får överklaga övervakningsnämndens beslut enligt 18§ hos Kriminalvårdsnämnden. Kriminalvårdsnämndens beslut får inte överklagas⁹⁴.

Verkställigheten ska upphöra när den dömden varit påverkad av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller medicin som efter prövning inte godkänts av läkare eller vägrat medverka vid blod-, urin- eller utandningsprov om inte medicinska eller liknande skäl föreligger. Detsamma gäller om den dömden har avvikit eller gjort sig skyldig till försening som kan räknas i timmar om det inte finns någon godtagbar förklaring till förseningen.

Även upprepade mindre förseningar kan medföra ett upphävande. Vägran att lämna företrädare för den lokala kriminalvårdsmyndigheten tillträde till bostaden är också skäl för upphävande. Vidare är avsiktlig åverkan på de elektroniska hjälpmedlen skäl för upphävande. Om den dömden inte i rätt tid fullgör den betalningsskyldighet som åligger honom, bör verkställigheten upphöra, såvida det inte är fråga om endast några dagars försening⁹⁵.

Verkställigheten utanför anstalt ska upphöra också i vissa andra fall. Förordnandet att fängelsestraffet ska verkställas genom intensivövervakning ska alltid upphävas, om den dömden återtar sitt medgivande till verkställigheten. Det skulle inte bli meningsfullt att låta verkställigheten fortgå när den dömden själv begär att den ska upphöra⁹⁶. Vidare ska beslutet upphävas om den elektroniska övervakningen annat än tillfälligt blir omöjlig att upprätthålla. Så blir fallet t.ex. om den dömdes bostad förstörs genom brand eller mera varaktigt förlorar telefonförbindelse eller elförsörjning. Om den dömden inte kan klandras för det inträffade, bör frivården försöka bidra till att återskapa förutsättningarna för verkställigheten. Är detta inte möjligt återstår emellertid inget annat än att besluta om upphävande⁹⁷.

Har brott begåtts innan intensivövervakningen inletts ska denna omständighet i sig inte medföra att beslut om intensivövervakning ska upphävas. Om den dömden innan fastställt datum för intensivövervakningens början döms av domstol till ny fängelsepåföljd eller får villkorlig medgiven frihet förverkad så att den sammanlagda strafftiden överstiger tre månader ska beslutet om intensivövervakning upphävas när domen blivit verkställbar mot den dömden. Ifall den dömden vid fastställt datum för intensivövervakningens början är häktad eller verkställer annat straff än det som innefattas i beslutet om intensivövervakning ska beslutet upphävas.

⁹³ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 35-36

⁹⁴ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 289

⁹⁵ Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, KVVFS 1999:2, s. 22

⁹⁶ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 36

⁹⁷ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 288

Såvida den dömde under pågående intensivövervakning grips, anhålls eller häktas behöver det inte innebära att intensivövervakningen upphävs. Om han inte erkänner brottet under polisutredningen eller erkänner brottslighet som hänför sig till tiden före verkställighetens början ska verkställigheten fortgå såvida inte andra omständigheter talar emot. Om det inte föreligger erkända brott finns förutsättningar att upphäva intensivövervakningen enbart när det föreligger en verkställbar dom⁹⁸.

Jag vill till sist understryka övervakningens höga intensitet, vilket i sin tur betyder mycket hög upptäcktsrisk om de dömda inte följer de regler som gäller för verkställigheten. Vad gäller förseelser mot förbudet att vistas utanför bostaden kan man nästan med full säkerhet säga att varje förseelse som begås också kommer att upptäckas. I Lund har sammanlagt 7 stycken av 182 fått avbryta verkställigheten av intensivövervakning och i stället fortsätta verkställigheten i fängelse. Den vanligaste orsaken har varit missbruk av droger⁹⁹.

4.12 Tillsyn

Utgångspunkten är att det är kriminalvårdens personal som ska utöva en stor del av tillsynen. Detta hindrar inte att det i en hel del fall kan vara lämpligt att utse andra personer att utföra tillsynen. Biträden kan anlitas för att genomföra kontrollerna tillsammans med kriminalvårdspersonal. Tillsynen kan även utövas enbart av biträden. Det är en stor fördel att kunna anlita biträde i de fall den dömde bor på förhållandevis stora avstånd till myndigheten. Detta kan även vara lämpligt när den dömde har bristande språkkunskaper eller har särskilda behov som bättre kan tillgodoses genom medverkan av biträden.

Vid bedömning av om biträden ska användas vägs det in om detta medför betydande kostnadsmissiga fördelar. Biträden har ingen rätt att besluta om lättnader eller andra ändringar av meddelade föreskrifter. Biträden ska inte heller anlitas att på egen hand installera och avlägsna utrustning i den dömdes bostad eller för genomgång av regler och verkställighetsplan¹⁰⁰.

⁹⁸ Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, KVVFS 1999:2, s. 23

⁹⁹ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg, Frivårdsmyndigheten i Lund, 17-09-99

¹⁰⁰ Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, KVVFS 1999:2, s. 10- 11

5. Sammanboende

5.1 Översikt

En av förutsättningarna för att den dömda ska få verkställa sitt straff med elektronisk intensivövervakning är hans eget samtycke. Den dömda måste skriftligen samtycka till de föreslagna föreskrifterna och till den föreslagna tidpunkten för verkställighetens början. Detta räcker dock inte om den dömda sammanbor med någon. Övriga i bostaden måste också inför en frivårdtjänsteman skriftligen lämna sitt samtycke till att den dömda verkställer påföljden i hemmet, i annat fall blir det fängelse för den dömda om inget annat permanent boende finns att tillgå¹⁰¹.

Ett fängelsestraff som verkställs på anstalt medför ofta ett flertal negativa konsekvenser för den dömdes närmaste. Det leder till att familjer splittras, relationer sätts på sparlåga och den gemensamma ekonomin får ofta ett rejält avbräck.

Det är emellertid inte bara fängelsestraffet som kan leda till negativa konsekvenser för den dömdes sammanboende och barn. Även då straffet verkställs i form av elektronisk intensivövervakning kan det bli en påfrestande tid för den dömdes närmaste¹⁰². Det kan lätt medföra vissa komplikationer att leva tillsammans med en person som är starkt begränsad i sin rörelsefrihet. Vissa övervakningsåtgärder, t.ex. telefonpåringningar och oanmälda hembesök som görs i kontrollsyfte vid slumpmässigt valda tidpunkter under dygnet, kan vara ett mycket störande inslag i familjelivet¹⁰³.

5.2 Utvärdering av försöksverksamheten 1997 och 1998 om sammanboende

Innan jag går över till de kritiska rösterna vill jag beskriva huvudinnehållet i den undersökning som Brottsförebyggande rådet (BRÅ) gjort över de sammanboendes erfarenheter av verkställigheten. I BRÅ:s utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet är de sammanboendes erfarenheter inkluderade.

Cirka två tredjedelar av dem som verkställde elektronisk intensivövervakning under 1997 och 1998 var sammanboende och 20 procent hade barn eller ungdomar under 18 år. Resultatet visar att de sammanboende i huvudsak är nöjda med hur det fungerat med intensivövervakning med elektronisk kontroll. Över 90 procent av de dömda och över 80 procent av de sammanboende uppgav att de skulle föredra intensivövervakning framför fängelse om situationen skulle uppstå igen. De särskilda krav som elektronisk intensivövervakning innebär upplevdes inte som alltför betungande i jämförelse med alternativet – fängelse.

Drygt hälften av de sammanboende ansåg att deras vardagsrutiner inte hade påverkats medan cirka 40 procent tyckte att de fick mer vardagssysslor att ansvara för. Mycket få ansåg att situationen hade påverkat deras arbetsliv medan omkring hälften uppgav att fritiden påverkades genom att de blev isolerade, att det sociala umgänget begränsades etc. Att acceptera frivårdens kontrollbesök, som i genomsnitt genomfördes tre gånger i veckan, upplevdes emellertid inte särskilt svårt för de sammanboende¹⁰⁴.

¹⁰¹ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 285

¹⁰² BRÅ hemsida, Nyheter 1999-08-29, ” Hur påverkas man då sambon av tjänar ett straff med fotboja ? ”, s. 1

¹⁰³ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 22

¹⁰⁴ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 36-37

5.3 Kritik mot den elektroniska övervakningens effekter för sammanboende

Även om undersökningarna visar på övervägande positiva erfarenheter för de sammanboende så riktas en hel del kritik från olika håll mot elektronisk intensivövervakning och dess effekter för den dömdes familj. Man menar att sambon får dela straffet med den dömd. Genom oanmälda hembesök av främmande personer och telefonpåringningar såväl kvällar som helger drabbas även andra i hushållet än den dömd.

Anders Stendahl, chefsrådman vid tingsrätten i Göteborg, säger i en intervju 1997¹⁰⁵ att dessa olika intrång i personers vardag är en typ av hemfridsbrott vilket står i strid med Europakonventionens åttonde paragraf, som garanterar var och en rätt till skydd för privat- och familjelivet. Det spelar inte heller någon roll att de sammanboendes medgivande är en förutsättning för fotbojan eftersom man inte kan be folk avstå från sina mänskliga rättigheter. Stendahl kritiserar även staten som han tycker utnyttjar den dömdes familj som oavlönade fångvaktare. Man lägger över ett ansvar på sambon att hjälpa den dömd att klara av de krav straffet ställer. Hans förslag är att människor med fotboja ska bo i särskilda baracker eller rum som staten ställer till förfogande.

Den skarpaste kritiken, som också fler än han står bakom, är hur man ska kunna lita på att ett ja verkligen är ett ja och inte ett uttryck för rädsla. Ett exempel från Norrköping belyser detta dilemma. Där hade en man som dömts till fängelse ansökt om att få avtjäna straffet med fotboja. Under utredningen berättar mannens sambo till sin socialsekreterare att hon inte vill att mannen ska avtjäna straffet hemma, men att om hon skulle bli tillfrågad av frivårdsmyndigheten om sin inställning emellertid skulle svara ja, av rädsla för repressalier från mannens sida.

Frivårdsinspektören som fick denna information hamnade därmed i ett dilemma. Hon kände till att ett avslag var nödvändigt, men hon kunde inte motivera det eftersom beslutet och motiveringen senare skulle komma mannen till del. I detta fall löste problemet sig automatiskt genom att mannen häktades för nya brott och var därför inte aktuell för fotboja, men man kan fråga sig hur man annars hade kunnat gå tillväga. Sambon kan inte säga nej och samtidigt behålla anonymiteten¹⁰⁶.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att utvärderingar som har gjorts av 1997 och 1998 års försöksverksamhet visar på övervägande positiva erfarenheter för de sammanboende till personer med elektronisk intensivövervakning. Samtidigt förs det emellertid fram från andra håll en hel del kritik som huvudsakligen grundar sig på de sammanboendes för stora del i den dömdes straff. Ett problem är att de som inte samtycker till sambons verkställighet i hemmet har ingen möjlighet att vara anonym. Min egen bedömning och analys kommer jag till i kapitel 13.

¹⁰⁵ Johansson, Alkohol och Narkotika nr 3 1997

¹⁰⁶ Johansson, Alkohol och Narkotika nr 3 1997, s. 21-23

6. Intensivövervakning, en verkställighetsreglering

I Sverige är intensivövervakning en verkställighetsform och inte en självständig påföljd. Det är domstolarna som dömer ut straffen, men det är en administrativ myndighet, Frivårdsmyndigheten, som bestämmer om de ska verkställas. Om någon döms till tre månaders fängelse eller kortare kan den myndigheten välja att under samma tid, med den dömdes godkännande, sätta på honom en elektronisk fotboja i stället för att spärra in honom i fängelse.

När försöksverksamheten inleddes 1994 saknade man underlag för att bedöma hur intensivövervakning på längre sikt skulle kunna infogas i påföljdssystemet. Med hänsyn till det ville man bedriva försöksverksamheten av intensivövervakning med så få rättsliga ändringar i påföljdssystemet som möjligt. Därför konstruerades intensivövervakningen som en verkställighet utanför anstalt av kortare fängelsestraff.

Även andra skäl togs upp som talade för att den elektroniska kontrollen skulle avgöras på verkställighetsstadiet. Man förutsåg att försöksverksamheten skulle kräva betydande insatser i form av exempelvis materialinköp och utbildning och att det därför var angeläget att inte alltför få personer kom att delta. Ett stort antal dömda personer med fotboja skulle också ge ett bra underlag för utvärdering och kommande bedömningar i fråga om intensivövervakning med elektronisk kontroll. Genom att lägga upp försöksverksamheten som en verkställighetsfråga kunde man även åstadkomma ett relativt enkelt förfarande som medgav snabba ingripanden vid misskötsamhet.

Mot denna bakgrund beslöt man sig för att lägga upp försöksverksamheten som en ren verkställighetsreglering. Några särskilda regler för domstolarna avseende försöksverksamheten behövdes inte. Domstolarna skulle alltså välja och utmäta påföljd helt enligt vanliga regler. Det innebar vidare att frivårdsmyndigheterna skulle avge sedvanligt underlag i form av yttranden beträffande påföljdsväl¹⁰⁷.

I Prop. 1997/98:96, fortsätter man diskussionen och gör en bedömning av om beslutanderätten bör ligga på domstol eller inom kriminalvården. Regeringen menar att man måste beakta vilken typ av beslut det är fråga om. Avsikten är att reglerna om verkställighet av fängelsestraff genom intensivövervakning ska innehålla standardiserade kriterier som endast ger det beslutande organet ett begränsat utrymme för skönsmässiga bedömningar.

En huvudregel ska sålunda vara att de dömda som önskar avtjäna kortare fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll också får göra det. Enligt regeringen blir det därför inte fråga om sådana kvalificerade bedömningar som domstolar är särskilt lämpade för. Vidare kommer det i många fall saknas det nödvändiga underlaget för de bedömningar som trots allt måste göras vid den tidpunkt domstolen avgör målet.

Någon remissinstans pekade på att domstolens inflytande kunde tillgodoses genom att domstolen gavs rätt att i enskilda fall bestämma att fängelsestraff inte får verkställas genom intensivövervakning. Regeringen medgav att vissa av de faktorer som ska prövas vid beslutet om att medge verkställighet genom intensivövervakning är sådana att det skulle kunna övervägas att lägga dem på domstol, särskilt betydelsen av återfall. Eftersom en tämligen standardiserad reglering skulle gälla för prövningen när den dömde tidigare gjort sig skyldig till brott som föranlett straff som avtjänats genom intensivövervakning så ansågs inte heller i dessa fall domstolens medverkan erforderlig.

Med hänsyn till detta ansåg regeringen att intensivövervakning med elektronisk kontroll också i fortsättningen skulle vara upplagd som en ren verkställighetsreglering. Domstolarna ska alltså välja och utmäta påföljder enligt vanliga regler, utan hänsyn till att korta fängelsestraff i vissa fall kan verkställas genom intensivövervakning¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Ds 1993:100, s. 26-27

¹⁰⁸ Vissa reformer av påföljdssystemet Prop.1997/98:96, s. 112

Stark kritik har riktats mot detta resonemang och denna reglering, främst från domare, vilka menar att elektronisk fotboja bör vara en påföljd bland alla andra. Det ska ankomma på domstolen och inte en myndighet att avgöra vem som ska få en sådan påföljd. Ralf G Larsson, rådman vid Lunds tingsrätt, skrev följande i en artikel i Svenska Dagbladet den 31 mars 1999.

”Vi måste lära oss att kalla saker vid dessa rätta namn. Döms någon till fängelse skall den dömden naturligtvis krypa in i fängelset, men vill vi att han skall bära elektronisk fotboja skall vi döma ut det straffet och inget annat.”

För att visa att domaren annars kan hamna i ett visst dilemma tar han upp följande exempel:

”Två gossar slår ner en kvinna på stan på ett fult sätt. En av dem är under 18 år och den andre ynglingen är fyllda 18 år. Straffet kan då bli, att den som är över 18 år döms till tre månaders fängelse men sitter under tre månader hemma hos mamma på kvällarna och tittar på Skilda världar, medan killen som var yngre döms till det nya straffet ” Slutet ungdomsvård ” och sitter inspärrad på Råby Ungdomshem utanför Lund under tre månader. Domstolens avsikt var att döma den äldre av gossarna till ett något allvarligare straff eftersom lagstiftningen anger att så bör domstolarna göra. Men i stället blev det tvärtom.”¹⁰⁹

I Svenska Dagbladet den 16 april 1999 lämnar justitieminister Laila Freivald en replik på Ralf G Larssons uttalande. Hon skriver följande:

”Det finns onekligen skäl som talar för, men också skäl som talar mot, att domstolen i stället för kriminalvården skall besluta om elektronisk övervakning...”

Det avgörande skälet till att göra elektronisk övervakning till ett sätt att verkställa straffet är, enligt Freivalds, att ingripanden vid misskötsamhet kan ske betydligt snabbare än om det hade varit en egen påföljd. Som det är nu kan vid misskötsamhet verkställigheten avbrytas direkt och den dömden tas in på anstalt. Under den korta tid som fotboja hittills har använts har dessa skäl, enligt Freivalds, vägt över fördelarna med att göra detta straff till en självständig påföljd som döms ut av domstolarna. Hon utesluter emellertid inte att andra bedömningar kan göras i framtiden, men varnar för att det är svårt att införa nya påföljder inom det nuvarande påföljdssystemet, utan att överskådligheten och tydligheten blir lidande.¹¹⁰

Även om skarp kritik har riktats är elektronisk intensivövervakning idag, precis som vid försöksverksamheten, en verkställighetsreglering som handhas av Frivårdsmyndigheten. Även om jag kommer att återgå till denna frågan senare i min analys vill jag redan här p.g.a. dess stora vikt ge mina egna kommentarer. Skälen som man har lagt fram för att intensivövervakning ska förbli en verkställighets reglering är följande:

- enklare förfarande vid misskötsamhet,
- frågan om intensivövervakning eller inte är inga kvalificerade bedömningar som domstolar är särskilt lämpade för, det handlar i stället om mycket standardiserade förfaranden.

Jag anser att det ligger mycket av värde i vad Larsson säger i sin artikel. Jag instämmer när han säger att vi måste lära oss att kalla saker vid dess rätta namn. Hans exempel visar hur fel det annars kan gå. Jag är medveten om att jag med detta förklarar fängelse och elektronisk intensivövervakning som inte helt utbytbara med varandra. Detta får inte missförstås. Jag anser utan tvekan att elektronisk intensivövervakning vid kortare fängelsestraff är ett bärkraftigt alternativ till fängelse, men man kan emellertid inte komma ifrån att det är två mycket olika verkställighetsformer. Det jag menar är att man inte kan sätta likhetstecken mellan ett liv i fängelset och ett liv utanför fängelset med en fotboja runt

¹⁰⁹ Larsson, Svenska Dagbladet 31-03-99

¹¹⁰ Freivalds, Svenska Dagbladet 16-04-99

fotleden. Påföljderna är lika ingripande vid kortare fängelsestraff, men på olika sätt. Ett moment vid ett fängelsestraff som verkställs på anstalt är exempelvis att den dömda tvingas bryta upp från sitt hem och familj, för att istället tillbringa sin strafftid på ett kanske för honom okänt ställe. Detta moment tror jag kan upplevas som mycket påfrestande för vissa och mindre påfrestande för andra.

Till exempel tror jag att det kan få betydande konsekvenser när en tonåring tvingas att bryta upp ifrån sitt hem och sin vardagliga trygghet, medan det för andra istället kanske upplevs som mer ingripande med den hårda kontrollen och låga toleransnivån i samband med elektronisk intensivövervakning,

Jag vill också varna för framtiden om intensivövervakning fortsätter att vara en verkställighetsreglering. Domarna kommer då att döma med reglerna om fotbojan i bakhuvudet. Jag tror att systemet på något sätt kommer att snedvridas. Risken finns att man kommer att försöka undvika fängelsedomar på tre månader eller mindre då man kanske anser att fotbojan i just det fallet är ett icke passande straff.

Överhuvudtaget är jag negativt inställd till att påföljdsvärdet delas upp på detta sätt, mellan två myndigheter. Genom att man samlar hela utredningsarbetet hos en och samma myndighet slipper man alla missförstånd och rättsäkerheten gynnas, t.ex. bättre utredningar och den dömda vet med säkerhet var någonstans det avgörs vilken påföljd han ska få.

Skälen som man har lagt fram som förklaring till att intensivövervakningen ska vara en verkställighetsreglering anser jag inte på något sätt hindrar att det sker en förändring. Jag tror inte att det skulle vara några större problem att skapa ett något förenklat förfarande vid misskötsamhet om fotbojan skulle bli en självständig påföljd. Med detta menar jag absolut inte att kritisera frivårdsmyndighetens arbete. Jag tvivlar inte det minsta på deras kompetens.

Förutom det som har tagits upp i förarbetena kan jag emellertid tänka mig andra skäl som talar för att intensivövervakning ska förbli en verkställighetsreglering. För de dömda som är helt emot denna typ av verkställighet är det inte särskilt svårt att "straffa" sig in i en anstaltsvistelse genom att bryta mot de föreskrifter som meddelats.

Då verkställigheten dessutom kräver samtycke från eventuella sammanboende menar jag att det kanske inte är det mest lämpliga att det ska vara domstolens uppgift som ska utröna om detta samtycke finnes. Domstolen tvingas att ta hänsyn till en icke tilltalad persons inställning vid sin rättstillämpning.

Trots dessa skäl, som kan sägas tala emot en förändring av intensivövervakning från att vara en verkställighetsform till att bli en påföljd utdömd av en domstol, så står jag ändå fast vid min åsikt att en förändring borde ske. Elektronisk intensivövervakning som en självständig påföljd skulle i stora mått gagna rättsäkerheten, vilket vi hela tiden måste vara mycket noga att värna om.

7. Net widening och kostnader

7.1 Net widening

En av målsättningarna med försöksverksamheten med elektronisk intensivövervakning var att finna en verkställighetsform som var mindre resurskrävande än fängelse¹¹¹. Erfarenheter från USA och andra länder visar att elektronisk intensivövervakning är ett billigare alternativ än fängelse under förutsättning att det inte används som ersättning för ett lindrigare straff. Det ska således vara fråga om en form av verkställighet för utdömda fängelsestraff¹¹².

Vid reformer inom straff- och kriminalvårssystem finns det risk för att den praxis som utvecklas i det vardagliga arbetet medför att tillämpningsområdet för reformen utvidgas till att gälla andra grupper än de lagstiftaren avsett (net widening). Även om risken begränsas till viss del vad gäller intensivövervakning, eftersom det är en verkställighetsform och inte ett straff som utdöms av domstol, så skulle det dock teoretiskt kunna förekomma¹¹³.

En möjlighet till net widening vore att en person blir dömd till fängelse i mål där den tidigare skulle dömts till villkorlig dom eller skyddstillsyn på grund av att domstolen utgår från att den dömda kommer att verkställa straffet i form av intensivövervakning. I Brottsförebyggande rådets utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet uppgav 27 av 40 frivårdsenheter att man inte upplevde att så blivit fallet. Elva frivårdsenheter bedömde att det fanns en viss tendens i sådan riktning. I ett fall refererade man till en rattfylleridom som gällde en ensamstående man med fyra barn. I domstolens påföljdsmotivering angavs att hans sociala situation inte var hinder för fängelse eftersom han ändå kunde avtjäna sitt straff i form av intensivövervakning¹¹⁴.

En annan möjlighet kan vara att domstolar och/eller åtalade föredrar intensivövervakning framför kontraktsvård eller samhällstjänst och därför i ökad utsträckning betonar förhållandena som pekar i riktning mot intensivövervakning och/eller tonar ned förhållandena som talar för kontraktsvård eller samhällstjänst. Ovan nämnda utvärdering visade att en majoritet av frivårdsenheterna, 32 av 40, bedömde att detta förekom i viss utsträckning, främst genom att klienter föredrog intensivövervakning framför kontraktsvård. En frivårdsenhet uttryckte att ”när det gäller grovt rattfylleri tenderar klienten att i högre utsträckning än tidigare sakna alkoholproblem”.

En annan teoretisk möjlighet, som man också kan tänka sig, är att domstolar allt mer kommer att utdöma fängelsestraff på fyra månader, för att därigenom vara säkra på att det fängelsestraff man utdömer också kommer att verkställas i form av fängelse. Enligt frivårdens bedömning finns emellertid inga tecken på en sådan utveckling. Många frivårdsenheter uppgav dock i utvärderingen att man hade svårt att göra någon bedömning i detta fall¹¹⁵.

Även om det är mycket av en bedömningsfråga utan säkra tal så visar Brottsförebyggande rådets utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet tyvärr på att det finns en viss tendens till net widening i Sverige. En majoritet av de 40 frivårdsenheterna uppgav att man inte upplevde en ökad benägenhet hos domstolarna att döma till korta fängelsestraff i mål där det tidigare skulle dömts till villkorlig dom eller skyddstillsyn bara för att den dömda ändå skulle kunna slippa fängelse genom att ansöka om fotboja.

Däremot bedömde majoriteten av frivårdsenheterna att det förekom tendenser till att domstolar och/eller åtalade som föredrog intensivövervakning framför kontraktsvård eller samhällstjänst gärna

¹¹¹ Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1995/96:156, s. 10

¹¹² Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:3, s. 129

¹¹³ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 35

¹¹⁴ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 35 och 47

¹¹⁵ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 35

betonade förhållanden som pekade i riktning mot intensivövervakning och/eller tonade ned förhållanden som talade för kontraktsvård eller samhällstjänst. I den mån detta förekommer bidrar elektronisk intensivövervakning således inte till att begränsa användningen av fängelse.

En utveckling att domstolarna också i ökad omfattning skulle utdöma fängelsestraff på fyra månader för att därmed säkerställa att straffet inte kommer att verkställas genom intensivövervakning, finns det emellertid inga tecken på.

7.2 Kostnader

På uppdrag av regeringen fick Kriminalvårdsstyrelsen uppgiften att kostnadsberäkna intensivövervakningen innan den startade. Enligt styrelsen var intensivövervakning med elektronisk kontroll ekonomiskt fördelaktigare än fängelse. Det visade sig dock snabbt under försöksverksamhetens början att kostnaderna blev betydligt högre än väntat och att det inte blev så lönsamt som man tidigare hade trott.

Detta berodde på att antalet deltagare blev avsevärt lägre än det antal man hade räknat på. Istället för beräknade cirka 100 klienter per dag så var det endast undantagsvis som dygnspopulationen det första halvåret översteg 60 och det låg ofta under 30. Eftersom en av de större kostnadsposterna vid intensivövervakning är personalkostnaden så blev den faktiska kostnaden betydligt högre när antalet klienter blev så mycket färre än beräknat.

Brottsförebyggande rådet utförde på uppdrag av regeringen under sommaren 1998 en utredning av kriminalvårdens kostnader för intensivövervakning. Man kom fram till att 1997 var dygnskostnaden för intensivövervakning strax under 600 kronor och enligt prognosen som beräknades för år 1998 skulle dygnskostnaden komma att uppgå till strax under 450 kronor per intensivövervaknings dygn.

Dessa beräkningar från Brottsförebyggande rådet skiljer sig en hel del från kriminalvårdens beräkningar, redovisade i Kriminalvårdens årsredovisning. Där uppgick kostnaderna till betydligt högre summor, cirka 1 100 kronor under år 1997 och strax under 800 kronor år 1998. Kostnaden för verkställighet på klass-4 anstalt var enligt kriminalvårdens beräkningar cirka 1 600 per dygn år 1997 och cirka 1 300 kronor per dygn år 1998¹¹⁶.

Att beräkningarna skiljer sig från varandra, bekräftas även av Georg Kyhlberg när jag frågade honom om kostnaderna för intensivövervakning. Svaret på frågan vad fotbojan kostar beror på vem det är som har gjort beräkningen. I vilket fall som helst så står det helt klart att det under försöksperioden har varit betydligt billigare med intensivövervakning som verkställighetsform jämfört med fängelse. Frågan är bara hur mycket.

Med BRÅ:s beräkningar som grund reducerades kriminalvårdens kostnader med cirka 140 miljoner kronor år 1997 och i enlighet med BRÅ:s prognos för år 1998 med 120 miljoner kronor. Enligt Kriminalvårdsstyrelsens beräkningar reducerades kostnaderna med cirka 70 miljoner kronor både år 1997 och 1998. Den förväntade kostnadsminskningen var enligt förarbetena till lagen om elektronisk intensivövervakning 70-90 miljoner kronor¹¹⁷. Det ska noteras att dessa uppgifter är tagna från en BRÅ-rapport, en utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet. Någon annan rapport som behandlar kostnadsaspekten finns inte tillgänglig.

De ekonomiska konsekvenserna av elektronisk intensivövervakning inskränker sig emellertid inte till kriminalvårdens kostnader för själva verkställigheten av det utdömda straffet. Den som verkställer sitt fängelsestraff genom intensivövervakning kan fortsätta sitt ordinarie arbete och därmed behålla sin vanliga inkomst, vilket sannolikt kan medföra samhälls- och privatekonomiska inslag. Många som

¹¹⁶ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 43

¹¹⁷ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 43

avtjänar kortare fängelsestraff tar emellertid semester från sina arbeten och undviker därmed inkomstbortfall. Hur vanligt detta är finns det inga uppgifter om.

För att få en viss uppfattning om de ekonomiska konsekvenserna av att de med fotboja kan fortsätta arbeta, gjorde BRÅ en grov beräkning grundad på vissa antaganden. Man använde sig av de som verkställde sitt fängelsestraff genom intensivövervakning år 1997. Dels antogs att 25 procent av samtliga som verkställde genom intensivövervakning (av de 70 procent som hade arbete) skulle haft inkomstbortfall under den första månadens fängelsevistelse och att 75 procent av dem som verkställde två månader skulle haft sådant inkomstbortfall under den andra månaden. Dels antogs att medelinkomsten var 15 000 kronor per månad.

Detta skulle resultera i ett sammanlagt inkomstbortfall för de cirka 3 800 personer som verkställde intensivövervakning år 1997 på cirka 20 miljoner kronor om de i stället valt att verkställa sitt straff i fängelse. Denna förtjänst kommer dels staten till godo i form av skatt, dels brottsofferjouren i form av dygnsavgifter som betalas av dem som verkställer intensivövervakning, dels de dömda och deras familjer, vilket i sin tur begränsar behovet av ekonomiskt stöd från socialtjänsten för att kompensera de drygt 20 miljonernas inkomstbortfall¹¹⁸.

Jag måste säga att jag ställer mig mycket kritisk till denna typ av beräkning vilken enbart är uppbyggd på mycket osäkra antaganden. Det finns inga förklaringar till varför man har valt just dessa siffror och procentsatser, till exempel att medelinkomsten skulle vara 15 000 kronor. Det är alldeles för tveksamt för att man ska kunna dra några säkra slutsatser. Det enda man möjligen skulle kunna visa är att man vid ekonomiska avvägningar sannolikt bör räkna upp den ekonomiska förtjänsten som uteslutande baseras på beräkningar av kriminalvårdens kostnader. Men även detta tycker jag att man ska vara mycket försiktig med. Det är istället viktigt att man först får fram siffror som visar på hur många det verkligen är som har inkomstbortfall under sin vistelse i fängelset.

Det man med säkerhet kan säga om den ekonomiska aspekten är att kriminalvårdens kostnader för intensivövervakning är betydligt lägre än motsvarande kostnader för verkställighet i anstalt. Vad sedan gäller de samhällsekonomiska vinsterna kan endast vissa antaganden göras, säkra siffror saknas.

¹¹⁸ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 43-44

8. Försöksverksamheten 1994-1998

8.1 Inledning

Åren 1994-1998 genomfördes en försöksverksamhet i Sverige med intensivövervakning med elektroniska hjälpmedel. Under de två första åren pågick försöket i geografiskt avgränsade delar av landet. Verksamheten bedrevs under ledning av frivårdsmyndigheterna i Karlskoga, Luleå, Malmö Norra, Malmö Södra, Norrköping och Sundsvall. Under åren 1997-1998 utvidgades det till att gälla i hela landet.

Ett av syftena med försöksverksamheten var att ge underlag för Straffsystemkommitténs förslag om att införa elektronisk intensivövervakning i det ordinarie straffsystemet. Man ville undersöka om elektronisk intensivövervakning var ett bra alternativ till korta fängelsestraff, ett alternativ som kunde tillgodose det straffrättsliga syftet med fängelse men inte ha fängelsestraffets oönskade bieffekter. Som jag tidigare nämnt är från och med år 1999 intensivövervakning med elektronisk kontroll en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid kortare fängelsestraff¹¹⁹.

Framförallt med hjälp av Brottsförebyggande rådets rapport 1999:4 ”Intensivövervakning med elektronisk kontroll”, vilken är en utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet och en av bilagorna i SOU 1995:91 ”Intensivövervakning med elektronisk kontroll- de första sju månaderna” av Jan Andersson och Gabriella Roupé, BRÅ, kommer jag i detta kapitel göra en sammanfattning av de fyra försöksåren i Sverige.

Jag kommer att koncentrera mig på åren 1997-1998 eftersom det då var en riksomfattande försöksverksamhet och jag kommer också att akta mig för att jämföra för mycket siffror från 1994-1996 års försöksverksamhet med siffror från 1997-1998 års försöksverksamhet. Dels på grund av den geografiskt stora skillnaden, dels de olika strafftiderna på två respektive tre månader, vilket medförde stora skillnader i målgruppen.

8.2 Intensivövervakningens omfattning

Vid den geografiskt avgränsade försöksperioden under åren 1994-1996 var målgruppen för intensivövervakning personer som dömts till högst två månaders fängelse och som hade bostad inom något av verksamhetsområdena för de sex försöksdistrikten¹²⁰. Målgruppen utökades sedan under den riksomfattande försöksperioden till att gälla personer som dömts till högst tre månaders fängelse¹²¹.

I princip ska alla som är dömda till fängelse i högst tre månader (två månader under åren 1994-1996) och som själva vill kunna beviljas intensivövervakning utan någon individuell bedömning av lämplighet eller prognos. Som jag tidigare nämnt i uppsatsen finns det emellertid några centrala förutsättningar exempelvis lämplig bostad med elektricitet och telefon m.m., som måste vara uppfyllda¹²².

År 1997 meddelades totalt cirka 9 000 tingsrättsdomar som innefattade högst tre månaders fängelse. Av dessa fick drygt 65 procent (6 243 dömda) erbjudande från frivården om att ansöka om intensivövervakning. Övriga dömda som ej erbjöds denna form av verkställighet var i stort sett uteslutande domar som av lagtekniska skäl inte ska föranleda erbjudande om intensivövervakning, exempelvis skyddstillsyn i kombination med fängelse.

¹¹⁹ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 5

¹²⁰ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:3, s. 118

¹²¹ Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1995/96:156, s. 17

¹²² Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 13-14

Bland de 6 243 dömda (målgruppen) som år 1997 erbjöds att ansöka om intensivövervakning var det 75 procent som ansökte och 87 procent av dessa ansökningar beviljades verkställighet genom intensivövervakning. Cirka 95 procent av dem som påbörjade intensivövervakningen, vilka i stort sett var samtliga som hade beviljats, fullföljde denna verkställighet.

Efter alla dessa olika procentsatser får vi fram en siffra på hela 3 798 personer som genomförde hela verkställigheten av fängelsestraffet i form av intensivövervakning. Det är 61 procent av de domar som avsåg vara den lagreglerade målgruppen för intensivövervakning (61 procent av 6 243). De andra 39 procenten av målgruppen föll bort genom att de antingen inte ansökte eller att de inte beviljades eller att de inte genomförde verkställigheten fullt ut. Det innebär också att cirka 40-45 procent av samtliga domar som innefattade fängelse på högst tre månader verkställdes i form av intensivövervakning, vilket motsvarar 386 årsplatser i anstalt¹²³.

8.3 Deltagande

I BRÅ:s utvärdering av 1997 och 1998 års försöksverksamhet tittade man även närmare på de dömda som ansökte om intensivövervakning. Det visade sig att dömda i de yngsta åldersgrupperna något oftare ansökte om intensivövervakning än äldre, tidigare ostraffade något oftare än tidigare straffade, ej tidigare fängesdömda oftare än tidigare fängesdömda och dömda för rattfylleri eller våldsbrott något oftare än dömda för andra brott exempelvis egendomsbrott eller narkotikabrott¹²⁴. Hälften av dem som fick fotboja var dömda för rattfylleri¹²⁵. Avslutningsvis var det oftare dömda till mindre än två månader än dömda till två eller tre månaders fängelse.

Samtidigt som denna selektion orsakades av de dömdas eget val återkom i stort sett samma mönster i frivårdens beslut om att bevilja intensivövervakning och även som skillnader mellan dem som fullföljt respektive avbrutit verkställigheten¹²⁶.

Som jag tidigare nämnde valde under åren 1997-1998 cirka 75 procent av dem som erbjöds att ansöka om intensivövervakning att göra det. Även om denna siffra har förbättrats sedan första försöksverksamhets halvåret då endast två tredjedelar (202 av 304 personer, d.v.s. 66 procent) av dem som besvarat erbjudan om att ansöka om att delta i försöksverksamheten ansökte om verkställighet utanför anstalt¹²⁷, så tror jag att det finns möjligheter till att denna siffra kan förbättras ännu mer.

Utvärderingen av åren 1997-1998 visade att de som inte ansökte hade som grupp betraktat en mindre gynnsam social situation med avseende på arbete, boende, missbruk och tidigare kriminalitet. För att få information om varför vissa dömda inte hade ansökt genomfördes en enkätundersökning bland 155 intagna på anstalt som avtjänade fängelsestraff på högst tre månader och som inte hade ansökt om intensivövervakning.

Undersökningen visade att ett vanligt skäl för att man inte hade ansökt om intensivövervakning var bristande information (cirka en fjärdedel). Det framgick dock inte om denna informations brist berodde på frivården eller på dem själva. En viktig uppgift för mitt antagande att man kan få fler dömda att ansöka om fotboja är att nästan hälften (46 procent) av dem som inte hade ansökt om intensivövervakning uppgav att de skulle göra det om de skulle dömas till samma straff ytterligare en gång.

Mot bakgrund av denna undersökning anser jag att man med hjälp av bättre upplysningar om intensivövervakning både i domstol och frivården kan få fler dömda att ansöka om fotboja. Att de som inte ansökte hade en mindre gynnsam social situation visar tyvärr på att det verkligen sker en

¹²³ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 17

¹²⁴ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 18

¹²⁵ Fotbojan – mest goda erfarenheter, BRÅ, Apropå nr 2 1999, s. 15

¹²⁶ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 18

¹²⁷ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:3, s. 119

segregation mellan olika dömda personer. Man skulle säkerligen få in fler ansökningar om de sociala förhållandena skulle vara lika bra för alla, men tyvärr ser verkligheten inte ut på det sättet och därför finns det risk för att intensivövervakningen aldrig når fram till denna ”grupp” av människor som inte har ett riktigt hem, en fast sysselsättning etc.

Tråkigt nog är det kanske också de som bäst skulle behöva den typen av verkställighet, de som är mest mottagliga för fängelsets negativa bieffekter. Det är inte den rike direktören, som tillsammans med sin fru en sen lördag kväll efter en romantisk middag med rött vin på krogen blir stoppad av polisen och dömd för rattfylla, som är viktigast att med hjälp av intensivövervakning hålla borta ifrån fängelsemiljön. Risken är minimal att han skulle ändra sin livsstil efter anstalts vistelsen och börja en kriminell karriär. Han har en stadig tillvaro med bostad, arbete, pengar och familj, vilket han troligtvis inte så lätt skulle lämna. Detta blir istället en liten knäpp på nosen att nästa gång tänka sig för innan han sätter sig i sin BMW efter att ha förtärt alkoholhaltiga drycker.

Det är istället de personer, speciellt ungdomar, som har det mindre gott ställt, som är mest mottagliga för fängelsets negativa bieffekter. För en kille som inte har något direkt hem, har kanske skjutsats runt till olika fosterhem, inget arbete och kanske även är på väg in i missbrukstrasket så skulle intensivövervakning bli en andra chans. Han skulle slippa att hamna i en miljö där han skulle få närmare kontakt med den kriminella världen och tyvärr kanske utvecklas till en större förbrytare än han var när han kom in. Han skulle med fotbojans hjälp istället få en ny chans att rätta upp sitt liv med hjälp av frivårdens stöd och hjälp.

Jag kommer att återkomma till denna diskussion i min analys längre fram i uppsatsen. Jag anser att detta är en av de viktigaste frågorna kring intensivövervakning med elektronisk kontroll, vilken har kommit lite i skymundan i debatten.

Under försöksverksamheten 1997-1998 fick cirka 13 procent av dem som ansökte om intensivövervakning avslag efter frivårdens utredning. En dryg tredjedel av alla avslag motiverades med att den dömda inte medverkade i utredningen och en dryg femtedel med att den dömda saknade godtagbar sysselsättning eller godtagbart boende. Cirka tio procent fick avslag för att de var intagna på anstalt eller häkte. Det var mycket ovanligt att någon fick avslag på grund av alkohol/drogmissbruk, brott mot sammanboende eller på grund av att den sammanboende inte samtyckte till intensivövervakningen¹²⁸.

Frivårdsmyndigheten i Lund följer också detta mönster. De tog under perioden 1996-11-18 till 1999-06-30 totalt emot 214 ansökningar och 182 av dessa blev beviljade. Två ärenden var under utredning och 30 ansökningar fick avslag. Enligt Georg Kyhlberg har den vanligaste orsaken till avslag varit, liksom i övriga landet, bristande medverkan i utredningen¹²⁹.

Med ökade insatser tror jag att man skulle kunna få fler att delta i utredningen och hjälpa dem att lösa de praktiska förutsättningarna som att finna en bostad och en lämplig sysselsättning. Vad jag har förstått av både förarbetena och av frivårdsinspektören Georg Kyhlberg så har frivårdsmyndigheterna fått allt större ansvar att försöka hitta lämpliga lösningar för att verkställigheten med fotboja ska kunna genomföras, även om huvudansvaret fortfarande vilar på den dömda själv. Till exempel ska ett tillfälligt telefonabonnemang installeras om det saknas i den dömdes bostad. Ett undantag är emellertid bostadskravet (se avsnitt 10.3). En person utan bostad hindras idag verkställighet genom elektronisk intensivövervakning.

Att frivårdsmyndigheterna har blivit mer aktiva vad gäller att lösa denna typ av praktiska problem visar sig också när man ser på vilket det vanligaste skälet för avslag var under de första sju månaderna av försöksverksamheten. Av de sammanlagt 202 personer som hade ansökt om att delta i försöksverksamheten hade 180 fått bifall på sin ansökan. Ansökan avslogs för 14 personer, sju återtog

¹²⁸ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 21

¹²⁹ Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg på Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

sin ansökan och en avled innan ansökan hade prövats. Det vanligaste skälet till avslag var att de praktiska förutsättningarna för intensivövervakning inte förelåg¹³⁰.

8.4 Verkställighetens innehåll

8.4.1 Sysselsättning och påverkansprogram

För den dömda som verkställer intensivövervakning finns det ett sysselsättningskrav, vilket motiveras av att den dömda inte ska isoleras och att verkställigheten inte ska få karaktären av "husarrest". Sysselsättningen, som kan innebära yrkesarbete, studier eller av frivården särskilt anordnad sysselsättning, omfattar normalt minst halvtid.

De dömda tillbringade i genomsnitt drygt 30 timmar per vecka på sin sysselsättningsplats under försöksverksamhetsåren 1997-1998. Cirka 85 procent av de dömda hade yrkesarbete som huvudsaklig sysselsättning, nio procent studier och fyra procent av frivården särskilt anordnad sysselsättning. I vissa fall förekom också alkohollistvård, narkomanvård, psykiatrisk vård eller somatisk vård som "huvudsysselsättning". Detta visar att sysselsättningskravet har fått bra genomslagskraft och lyckats förhindra risken för att intensivövervakningen skulle bli en renodlad "husarrest". Vidare deltog cirka 90 procent av de dömda i påverkansprogram i genomsnitt cirka tre timmar per vecka¹³¹.

8.4.2 Mänskliga kontakten och vistelse utanför hemmet

Enligt förarbetena ska den mänskliga kontakten vara ett centralt inslag i intensivövervakningen¹³². Under åren 1997-1998 genomförde frivården i genomsnitt tre hembesök per vecka då det även togs utandningsprov. Tyvärr visade det sig att hembesöken i hög utsträckning hade karaktären av kontrollbesök. Den personliga kontakten mellan den dömda och frivårdshandläggaren var relativt sparsam, vilket inte överensstämmer med de intentioner man hade för utnyttjande av frivårdens resurser. Den mänskliga kontakten var en viktig del i det individualpreventiva arbetet.

Brottsförebygganderådet lämnar två förklaringar i sin utvärdering till att den mänskliga kontakten har blivit något åsidosatt under försöksverksamheten. En möjlig förklaring kan vara att de dömda helt enkelt inte vill eller har behov av frivårdskontakt med ett sådant innehåll. Denna förklaring kan kanske låta lite av en undanflykt från den mindre accepterade förklaringen att inslaget av mänsklig kontakt i verksamheten får stå tillbaka av resurs- och/eller prioriteringsskäl från kriminalvårdens sida¹³³.

Efter att ha pratat med två personer som har genomgått verkställighet genom intensivövervakning, vilkas intervju presenteras i slutet av uppsatsen, har jag fått uppfattningen att hembesöken inte upplevdes som några problem. Båda tyckte att det gick mycket lugnt och smidigt tillväga. Förklaringen till varför de inte upplevde besöken som påfrestande tror jag helt enkelt var för att det var mycket korta och lugna besök. De dömda behövde aldrig känna det som ett direkt intrång i deras integritet. Därför tror jag inte heller det finns något direkt behov till mer intensiv mänsklig kontakt i verksamheten. Hjälps och stöd kan de få i de olika programverksamheterna och besöken på frivårdsmyndigheterna, i hemmet är det däremot nog bara en fördel om besöken blir så korta och smidiga som möjligt.

Frivården har även möjlighet att medge att den dömda får vistas utanför hemmet två till fyra timmar per vecka för personliga ärenden som inköp, tvätt etc. Tid för resor till och från olika aktiviteter samt för lunch ingår i den totala tiden för vistelse utanför hemmet. Totalt sett, inklusive sysselsättning och påverkansprogram, vistades de dömda under försöksåren 1997-1998 i genomsnitt cirka 45 timmar per

¹³⁰ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:3, s. 121

¹³¹ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 22-23

¹³² Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1995/96:156, s. 26

¹³³ Andersson, Palm, BRÅ-rapport, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 22

vecka utanför hemmet¹³⁴. Detta kan också diskuteras om det är tillräckligt för att den dömde inte ska känna verkställigheten som allt för påfrestande. Det enda sättet på vilket man kan komma fram till svaret tror jag är att prata med de som själva har genomgått intensivövervakning och då speciellt de som har haft långa strafftider. Kravet på att man inte får avvika från hemmets fyra väggar låter kanske inte så tufft, men jag har fått känslan av att det är värre än vad man många gånger tror.

8.4.3 Kontroll

Som jag tidigare nämnt utgör den elektroniska kontrollen av att den dömde efterlever föreskriften om utgångsförbudet ett centralt inslag i verkställigheten. Den personliga kontrollen av den dömde har också en större intensitet än vad som är vanligt förekommande vid annan övervakning inom frivården. En hög kontrollnivå är en förutsättning för att intensivövervakning ska utgöra ett bärkraftigt alternativ till fängelse.

Enligt de enkäter som besvarades av samtliga frivårdsenheter har den elektroniska kontrollen under åren 1997-1998 fungerat ganska bra och bedömts som tillförlitlig såväl av de dömda som av deras sammanboende. Vidare genomfördes, som tidigare nämnts, i genomsnitt tre hembesök per vecka på oregelbundna tider. Vid hembesöken togs i stort sett regelmässigt utandningsprov för att kontrollera att den dömde efterlevde alkoholförbudet. För att kontrollera förbudet att använda andra droger än alkohol togs urinprov under första halvåret 1998 på 93 procent av de dömda och på 31 procent vid mer än ett tillfälle. Blodprov, vilket endast ska förekomma i undantagsfall, togs på fyra procent av de dömda.

Kontrollen, under den tid som den dömde befann sig på den huvudsakliga sysselsättningsplatsen, vilade framförallt på den kontaktperson som frivården låtit engagera. Utvärderingen av försöksåren 1997-1998 visar att kontrollen av de dömda när de vistades hemma eller deltog i programverksamhet var mycket omfattande. Däremot var kontrollen på sysselsättningsplatsen något bristfällig. I en enkätundersökning som besvarades av 289 kontaktpersoner uppgavs sammanlagt 43 upptäckta regelbrott. I mer än hälften av dessa fall hade kontaktpersonen inte meddelat frivården att regelöverträdelse skett. Det framgick också att man vid många regelöverträdelser skulle välja att låta händelsen passera eller att själv dela ut en varning.

Osäkerheten vad gäller kontrollen på sysselsättningsplatsen innebär inte självklart att det förekommer omfattande regelöverträdelser. Däremot kan inte frivården inte med någon större säkerhet veta i vilken utsträckning det sker. Orsaken till den bristfälliga kontrollen kan vara många. Det kan dels vara svårigheter av praktisk art, exempelvis att organisera och genomföra en effektiv övervakning av en kringresande dammsugarförsäljare eller en taxichaufför, dels problemet med icke utbildade, icke avlönade och icke formellt ansvariga kontaktpersoner som har en relation till den dömde vilken fortgår även efter verkställigheten¹³⁵.

8.5 Misskötsamhet under verkställigheten och återfall i brott efter verkställigheten

Normalt ska misskötsamhet under verkställigheten leda till att intensivövervakningen avbryts och den dömde får avtjäna resten av sitt straff i fängelse. Under försöksåren 1997-1998 fick cirka sex procent av de dömda som påbörjat intensivövervakningen avbryta verkställigheten, en andel som var stabil under försöksperioden. De vanligaste skälen för avbrott var brott mot alkoholförbudet (50 procent)¹³⁶. Trots att frivården haft en ganska låg toleransnivå för regelbrott, vilket de har blivit föreskrivna att hålla, så visar siffran på sex procent att andelen avbrutna verkställigheter har varit mycket låg under

¹³⁴ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s 23-24

¹³⁵ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 24-25

¹³⁶ Andersson, Palm, BRÅ-rapport1999:4, Intensivövervakning med elektronisk övervakning, s. 26

försöksperioden, vilket ger ett bra betyg för både intensivövervakning som verkställighetsform och åt frivårdens arbete¹³⁷.

Kritik som ofta riktas mot fängelset är dess höga andel i återfall bland fångarna. Eftersom intensivövervakning anses vara ett alternativ till fängelset är den viktiga frågan om det kan motverka fortsatt brottslighet av den dömd. Man har försökt göra en återfallsanalys, vilken emellertid inte kan bidra till någon direkt statistisk säkerhet på grund av för många osäkerhetsfaktorer. Av dem som genomförde intensivövervakning under den geografiskt avgränsade försöksverksamheten (1994-1995) återföll 26 procent i brott inom tre år, vilket kan jämföras med 28 procent i en jämförbar grupp som verkställde sitt straff i fängelse. En försiktig bedömning är att intensivövervakning som verkställighetsform generellt sett inte påverkar återfallsbenägenheten¹³⁸.

8.6 Personer dömda till tre månader och kvinnor

Jag har valt att titta närmare på de personer som genom intensivövervakning har verkställt ett fängelsestraff på tre månader, vilket är den längsta strafftiden man får ha blivit dömd till för att kunna få tillgång till elektronisk intensivövervakning. Denna ”grupp” av dömda är mycket intressanta i speciellt ett avseende. Det är idag uppe för diskussion om man i framtiden ska utöka strafftiden för verkställigheten av intensivövervakning. Straffsystemkommitténs förslag innebar att intensivövervakning skulle kunna användas vid strafftider på upp till ett år¹³⁹, vilket emellertid inte godtogs i propositionen 1997/98:96. Frågan är om fotbojan är lämplig för längre verkställighets tider.

Utvärderingen av 1997-1998 års försöksverksamhet visar att de personer som dömdes till tre månaders fängelse, vilka utgjorde cirka tio procent av samtliga deltagare, ansökte om, beviljades och fullföljde intensivövervakningen i något mindre utsträckning än de som var dömda till kortare fängelsestraff. De var mer kriminellt belastade än övriga och hade i mindre utsträckning rattfylleri som huvudbrott. Cirka 45 procent av dem som var dömda till tre månaders fängelse och som erbjöds intensivövervakning verkställde sitt straff i form av intensivövervakning vilket kan jämföras med drygt 60 procent av dem som var dömda till kortare straff¹⁴⁰.

Detta visar att fotbojan är en verkställighetsform som framförallt används av personer dömda till kortare fängelsestraff. Att intensivövervakning blir tuff, kanske för tuff, vid längre verkställighetstider bekräftas också av en av mina intervju personer som blev dömd till tre månaders fängelse. På frågan vilken verkställighetsform han idag skulle föredra svarade han att han endast skulle välja fotboja om han blev dömd till högst en månads fängelse. Skulle han någon gång få ett strängare straff på upp till tre månader igen skulle han istället välja fängelse.

Min andra intervju person, som dömdes till en månads fängelse, delade också denna inställning. Även hon ställde sig mycket tveksam till fotbojan om strafftiden skulle vara längre än en månad. Detta anser jag tydligt visar fotbojans olämplighet som alternativ till fängelse när strafftiden blir för lång. Jag ser tre månader som en absolut max gräns om inte verkställigheten ändras i något avseende.

Om vi sedan går över till att kort kommentera kvinnorna som ”grupp”, vilka deltog i försöksverksamheten under åren 1997-1998, finns det inte mycket hos dem som skiljer sig från övriga deltagare och som är värd att ta upp. Drygt fem procent av dem som deltog i försöksverksamheten med intensivövervakning var kvinnor. En jämförelse mellan könen visar att de kvinnor som erbjöds intensivövervakning i genomsnitt var något äldre än männen och oftare dömda för rattfylleri. Kvinnorna var i något mindre utsträckning tidigare lagförda och tidigare dömda till fängelse och var, i den aktuella domen, oftare dömda till de kortare strafftiderna¹⁴¹.

¹³⁷ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 26-27

¹³⁸ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 27

¹³⁹ Vissa reformer av påföljdssystemet Prop. 1997/98:96, s. 110

¹⁴⁰ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 28-29

¹⁴¹ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 29-30

8.7 Frivårdens erfarenheter

Frivårdens erfarenhet av arbetet med intensivövervakningen var generellt sett mycket positiv under åren 1997-1998. Vissa områden visade emellertid behov av förbättringar. Framförallt tekniken och kontrollsituationen på sysselsättningsplatserna behöver utvecklas och förbättras. Under försöksperioden prövade frivårdsdistrikten olika metoder och rutiner vilket medförde vissa skillnader i arbetspolicy. Till exempel varierade den genomsnittliga tiden på sysselsättningsplatsen mellan 23 och 39 timmar per vecka beroende på frivårdsenhet och tiden i påverkansprogram mellan 1,4 och 4,3 timmar per vecka.

Att frivårdens praxis formas och utvecklas på ett likartat sätt i hela landet är en fråga om rättssäkerhet. Samtidigt som det är ofrånkomligt att frivårdsenheterna skiljer sig åt i vissa avseenden och i viss utsträckning, är det viktigt att uppmärksamma skillnader som kan vara allvarliga från rättssäkerhetssynpunkt och som kan begränsas genom en ökad samordning av frivårdens rutiner¹⁴².

8.8 Dömdas erfarenheter

Jag har tidigare i uppsatsen tagit upp de sammanboendes erfarenheter under försöksverksamheten 1997-1998 (se kapitel 5) och jag vill nu även ta upp de dömdas syn på intensivövervakning under samma period. Utvärderingen visar att de dömda hade en övervägande positiv inställning till fotbojan efter verkställigheten. Över 90 procent av de dömda skulle återigen välja intensivövervakning framför fängelse om situationen skulle upprepas¹⁴³.

En enkätundersökning bland de dömda, vilken belyste hur de dömda upplevde de särskilda krav som är förknippade med att verkställa intensivövervakning, visade att det ofta upplevdes som svårt att sköta vardagsrutiner och ha normal kontakt med vänner och, framförallt, att utöva vanliga fritidsaktiviteter. Däremot var det få som uppgav att det var svårt att sköta arbete/studier. Att klara av kravet på alkohol- och drogfrihet, acceptera oanmälda hembesök och att ständigt bära fotboja upplevdes inte heller som särskilt svårt av det stora flertalet dömda¹⁴⁴.

Det sistnämnda kravet, att ständigt vara övervakad med hjälp av fotboja uppmärksammas ofta i samband med frågan om den personliga integriteten. Efter att de dömda tillfrågats visade det sig att drygt hälften av de dömda uppgav att de, generellt sett, aldrig eller nästan aldrig kände sig illa till mods och en knapp fjärdedel av de kände sig illa till mods ganska ofta eller mest hela tiden.

Vid första anblicken verkar en fjärdedel vara en hög andel dömda som kände obehagskänslor vilka var förknippade med att bära fotboja. Det är dock viktigt, vilket även Brottsförebyggande rådet påpekar, att se de dömdas upplevelse av obehag av intensivövervakning i relation till alternativet, som är fängelse. Nära 90 procent av dem som ganska ofta kände sig illa till mods uppgav att de inte alls ångrade att de valt intensivövervakning i stället för fängelse¹⁴⁵.

¹⁴² Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 30-34

¹⁴³ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 36

¹⁴⁴ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 37

¹⁴⁵ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 38

8.9 Sammanställning

Som en kort sammanställning av försöksverksamheten 1994-1998 med intensivövervakning kan jag säga att det är en verkställighetsform som på kort tid har fått stor genomslagskraft. Resultaten visar att intensivövervakningen tillämpades som verkställighetsform under åren 1997-1998 i cirka 40-45 procent av samtliga utdömda fängelsestraff som innefattade högst tre månaders fängelse. De flesta av dem som verkställde intensivövervakning var dömda för rattfylleri.

Man har konstaterat att det förekom en viss selektion i processen från erbjudan om intensivövervakning till fullföljd verkställighet. De som verkställde sitt straff i form av intensivövervakning kännetecknas av en något gynnsammare social bakgrund och aktuell social situation, inklusive vad gällde kriminalitet, än den grupp som av egen vilja eller på grund av frivårdens bedömning inte verkställde straffet i form av intensivövervakning. En konsekvens av detta kan vara att koncentrationen av kriminellt belastade ökar på anstalterna.

Kontrollnivån, det främsta inslaget i intensivövervakningen, var mycket hög under den tid den dömda befann sig i hemmet. Däremot måste kontrollen på sysselsättningsplatsen förbättras för att man ska kunna nå upp till den intentionen som framgår av förarbetena till lagen om intensivövervakning att ”kontrollera den dömda och beskära hans rörelsefrihet på ett sätt som är jämförbart med verkställighet i anstalt¹⁴⁶”. Även om tekniken i huvudsak fungerade bra under försöksverksamheten krävs det i framtiden fortsatt utvecklingsarbete på teknikområdet.

Under åren 1997-1998 tillbringade de dömda cirka 30 timmar i veckan på sin sysselsättningsplats och cirka 90 procent av de dömda deltog i frivårdens påverkansprogram, vilket tyder på att det inte verkar föreligga någon risk för att intensivövervakning tar formen av ”husarrest”. En mycket liten andel, cirka sex procent, fick under åren 1997-1998 avbryta verkställigheten, vanligtvis som följd av överträdelse av alkohol/drogförbudet.

Några säkra uppgifter om hur återfallsfrekvensen ha påverkats med intensivövervakningens inträde har inte tagits fram. En försiktig bedömning är emellertid att intensivövervakning som verkställighetsform generellt sett inte påverkar återfallsbenägenheten.

Avslutningsvis så har utvärderingarna också visat att intensivövervakning är en verkställighetsform som generellt sett har blivit mycket positivt bemött av samtliga deltagare i verkställigheten, dömda, sammanboende, frivården och kontaktpersonerna.

¹⁴⁶ Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1995/96:156, s. 26

9. Andra användningsområden

9.1 Elektronisk övervakning inom vård- och skydd av person

Det har visat sig genom åren att elektronisk övervakning också kan användas till mycket annat än att bara vakta fångar. Detta till många kritikers förfäran. Mänsklig kontakt ersätts av elektronisk utrustning och en boja kring foten. Många varnar för risken att metoden öppnar för ett totalitärt samhälle där integriteten kommer i andra hand. Trots skarp kritik har användningsområdet utvidgats och redan idag förekommer det elektronisk övervakning i olika sammanhang.

I Sverige har det redan gjorts försök med övervakning av senila patienter. Socialstyrelsen planerar att ändra reglerna för äldreården och godkänna elektronisk användning. Man betonar dock att det inte är fråga om att övervaka, utan att vid behov spåra förvirrade äldre som gått vilse, efter godkännande av anhöriga¹⁴⁷.

I USA prövades den elektroniska tekniken på människor redan för över tre decennier sedan. På ett mentalsjukhus i Massachusetts kunde sjukhusledningen med elektronikens hjälp se var på sjukhusområdet patienterna befann sig, och även avläsa deras puls¹⁴⁸.

I Norge stoppades år 1996 ett lagförslag om att kommunerna skulle kunna förse psykiskt utvecklingsstörda med sändare. Förslaget ingick i en större reglering av verksamheten. Norges egen representant i Kommissionen för mänskliga rättigheter i Strasbourg protesterade och förslaget drogs tillbaka för en ny översyn.

För att avsluta med en rätt spektakulär variant av övervakningstekniken så går till exempel i England prins William omkring med en elboja på privatskolan Eton, för att minska risken för kidnappning¹⁴⁹.

9.2 Elektronisk övervakning vid besöksförbud

Idag finns de tekniska förutsättningarna som gör det möjligt att använda elektronisk övervakning vid besöksförbud. Denna fråga är för närvarande mycket aktuell i den kriminalpolitiska debatten. BRÅ har i uppdrag från regeringen gjort en förstudie av de tekniska och praktiska förutsättningarna för elektronisk övervakning i kombination med besöksförbud, vilket överlämnades den 28 augusti 1999 till regeringen. Jag kommer nu att redogöra det huvudsakliga innehållet i denna rapport.

År 1988 trädde besöksförbudslagen i kraft¹⁵⁰. Den innebär att om det finns risk för att en person kommer att utsättas för brott eller förföljelser, eller på annat sätt allvarligt trakasseras, så kan åklagare utfärda besöksförbud för den som hotar eller förföljer. En man (det är oftast män som får besöksförbud) som meddelats besöksförbud förbjuds att besöka, på annat sätt kontakta eller förfölja den kvinna som förbudet ska skydda.

Besöksförbudet kan även utvidgas så att mannen också förbjuds att uppehålla sig i närheten av kvinnans bostad, arbetsplats eller andra ställen där hon brukar vistas. Besöksförbud får meddelas för högst ett år i taget. Den som bryter mot förbudet kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år¹⁵¹.

Antalet utfärdade besöksförbud har ökat kraftigt. År 1990 meddelades 327 stycken och år 1997 hela 1880. Även brotten mot besöksförbudslagen är många. År 1997 var antalet anmälda brott mot lagen

¹⁴⁷ Johansson, BRÅ, Apropå nr 3 1997, s. 15

¹⁴⁸ Johansson, Arbetaren nr 5 1997, s. 15

¹⁴⁹ Johansson, BRÅ, Apropå nr 3 1997, s. 15

¹⁵⁰ Lag (1988:688) om besöksförbud

¹⁵¹ Andersson, BRÅ, Apropå nr 1 1999, s. 23

2428. I de flesta fall stannar brottet vid att mannen misstänks ha befunnit sig i närheten av och eventuellt hotat/trakasserat kvinnan, men det förekommer också fall av misshandel och i något fall våld med dödlig utgång¹⁵².

Ett annat förhållande som uppmärksammas är att uppkläringen av anmälda brott mot besöksförbudslagen är låg. Uppklaringsprocenten har minskat kraftigt under 1990-talet. År 1997 polisanmäldes 2428 brott och 1403 klarades upp, d.v.s. andelen uppklarade brott uppgick till 45 procent. En av de största anledningarna till detta är att det i många av de anmälda fallen står ord mot ord, det vill säga kvinnan hävdar att mannen har brutit mot förbudet medan mannen nekar till anklagelsen¹⁵³.

Det finns många förslag på hur man kan förstärka skyddet för förföljda kvinnor. De kan bl.a. få utökade möjligheter till livvaktsskydd och man kan även ge dem rätt till vapenlicens för tårgas. Det har också föreslagits att människens ”förbjudna område” ska utökas markant (”kommunarrest”) och att man också ska kunna ålägga männen att endast få vistas inom ett visst område (”bostadsplikt”)¹⁵⁴.

Elektronisk övervakning vid besöksförbud används idag på ett mycket begränsat antal orter i USA. I princip fungerar den elektroniska övervakningstekniken som används i USA vid besöksförbud på samma sätt som den som idag används i Sverige för personer dömda för brott¹⁵⁵.

En mottagare placeras i kvinnans hem och mannen åläggs att bära en fotboja. Signalens räckvidd är ca 150 meter. Kommer mannen i närheten av kvinnans hem går ett larm till en centraldator och polis kallas till platsen. Larmet ljuder också i bostaden. Har mannen försökt att manipulera fotbojan så att signalerna inte sänds ut för att på så sätt oupptäckt kunna närma sig kvinnan går detta att avslöja vid en senare kontroll.

Mottagaren i kvinnans bostad kan också kopplas till mikrofoner som placeras ut i olika delar av bostaden. Allt ljud i bostaden sänds direkt till en larmcentral där det avlyssnas och sparas. När kvinnan är utanför hemmet kan en bärbar mottagare användas, vars funktion är att varna kvinnan om mannen är i närheten, antingen genom att den vibrerar eller att den ger ifrån sig en larmsignal. Larmcentralen får dock inget meddelande, utan kvinnan måste själv ta kontakt med polisen.

Utrustningen kan också kompletteras med en larmdosa (”panic-button”), vilken är bärbar, men förutsätter att kvinnan befinner sig inom ett avstånd från ca 40m från bostaden. Den används i de fall när mannen närmar sig kvinnans bostad utan att mottagaren noterar det, t.ex. om mannen avlägsnat bojan¹⁵⁶.

Genom elektronisk övervakning med fotboja förenklas bevisningen och förutsättningarna för att klara upp fler brott ökar. I och med att upptäcktsrisken ökar och att det blir lättare att bevisa brott mot besöksförbudslagen kan tekniken få en förebyggande och avskräckande effekt.

Det andra är att kvinnans känsla för trygghet ökar. Fotbojan kan få ett symbolvärde för kvinnan som upplever att samhället ”gör något konkret” och tar ställning för henne. Att kvinnan genom den elektroniska tekniken uppmärksammas på att mannen är i närheten av bostaden, gör det möjligt för henne att vidta åtgärder som hindrar eller i vart fall försvårar för mannen att ta sig in i bostaden¹⁵⁷.

¹⁵² Andersson, BRÅ hemsida, Pressmeddelande, 1999-03-01 /06

¹⁵³ Andersson, En rapport från BRÅ, Elektronisk övervakning vid besöksförbud – teknikens möjligheter och begränsningar, s. 4

¹⁵⁴ Andersson, BRÅ, Apropå nr 1 1999, s. 23-24

¹⁵⁵ Andersson, BRÅ hemsida, Pressmeddelande 1999-03-01 /06, s 2-3

¹⁵⁶ Andersson, En rapport från BRÅ, Elektronisk övervakning vid besöksförbud – teknikens möjligheter och begränsningar, s. 6-8

¹⁵⁷ Andersson, En rapport från BRÅ, Elektronisk övervakning vid besöksförbud – teknikens möjligheter och begränsningar, s. 12

Man får dock inte glömma att elektronisk övervakning inte utgör någon garanti för kvinnors säkerhet mot män som har bestämt sig för att skada eller på annat sätt trakassera en kvinna. Om mannen tar av sig eller på annat sätt manipulerar fotbojan upptäcks detta inte av centraldatorm. Det är först vid en senare kontroll som regelbrottet kan konstateras.

I USA är det därför nästan uteslutande så att mannen dessutom är under intensivövervakning med elektronisk kontroll. Om mannen i dessa fall tar av sig bojan upptäcks det vid den tidpunkt han enligt ett schema skulle ha återkommit till bostaden. Fram till den tidpunkten står kvinnan utan skydd¹⁵⁸.

Det har visat sig att fotbojans användningsområde inte bara begränsar sig till att vakta fångar. Den används även inom äldreomsorgen och för att skydda människor, dock ännu bara på försök i Sverige.

Att använda elektronisk övervakning vid besöksförbud är idag under stor utredning och det ses av många som ett mycket bra komplement till värnandet av hotade kvinnors säkerhet. Det varnas dock för en övertro på att tekniken fungerar som ett effektivt skydd för kvinnor som allvarligt hotas av män. För att skydda en kvinna mot en man, som har beslutat sig för att skada henne, måste det till helt andra åtgärder än en fotboja runt vristen.

¹⁵⁸ Andersson, En rapport från BRÅ, Elektronisk övervakning vid besöksförbud – teknikens möjligheter och begränsningar, s. 15

10. Elektronisk övervakning: Dröm eller mardröm ?

10.1 ”Storebrorsamhälle” och ”Skräpmedborgare”

”Av någon anledning hade vardagsrummets teleskärmen fått en ovanlig placering. Istället för att som normalt sitta på en kortvägg, där den kunde överblicka hela rummet, fanns den på långväggen, mitt emot fönstret. På ena sidan om den fanns en grund alkov, där Winston nu hade slagit sig ner, och som på den tiden huset byggdes väl hade varit avsedd för bokhyllor. Genom att trycka sig inåt alkoven kunde Winston hålla sig utom synhåll för teleskärmen. Han kunde givetvis avlyssnas, men så länge han satt där han nu satt kunde han inte bli iakttagen¹⁵⁹.”

Texten är hämtad från Georg Orwells ”1984”, berättelsen om byråkraten Winston Smith vid Sanningsministeriet i London. Boken kom ut i slutet av 1940-talet med en framtidsvision av det fulländade kontrollsamhället. Orwell hade fel, åtminstone beträffande tidpunkten, men för övrigt råder det idag hos många en stark rädsla för att ett kontrollsamhälle kommer att utvecklas. Kanske riskerar den elektroniska drömmen att bli en mardröm. Många anser att gränserna sakta, men säkert, förskjuts för vad som är tillåtet.

De tekniska lösningarna utvecklas ständigt. På 60-talet var idérikedomen enorm med armbandssändare som skulle sända signaler till en mottagare uppmonterad på husväggar och i lyktstolpar. Många, men långt ifrån alla lösningar, har utvecklats och blivit verklighet. Huvuduppgiften för instrumenten som idag används är att avgöra om den övervakade personen är hemma eller ej, men den kombineras allt oftare med andra uppgifter. Det är till exempel möjligt att också ta en bild på vederbörande, eller att göra en utandningsanalys på den som döms till elektronisk intensivövervakning och måste avhålla sig från att dricka alkohol.

Allt mer information kan utvinnas ur den övervakades kropp. Det finns till exempel lösningar där en persons rörelser i geografien följs, men de är fortfarande under utveckling. Sattelitmottagningar är inte några särskilt komplicerade saker. En liten sändare som monteras vid ett föremål eller en människa kan kontinuerligt sända signaler som visar positionen. Företag som hyr ut dyr teknisk utrustning, t.ex. en lastbil, använder denna teknik för att hela tiden kunna spåra egendomen och kontrollera att den finns kvar i hyresmannens besittning¹⁶⁰. Detta anser många som en mycket skrämmande utveckling, skapandet av ett ”storebrorsamhälle”.

Nils Christie, professor i kriminologi vid Oslo universitet, har funderat en hel del över vart sofistikerad kontroll kan leda och han är orolig över utvecklingen mot mer elektronisk övervakning av brottslingar, såväl inom som utom fängelserna. Han menar att elektroniken leder till större avstånd mellan människor, och med ett sådant avstånd visar erfarenheterna att det är lättare att utmåla andra som monster och därmed utsätta dem för saker som inte annars varit möjligt. Ett begrepp som ofta förekommer i dessa diskussioner, inte bara hos Christie, är ”skräpmedborgare”, på engelska ”throw-away-population”.

Avståndet mellan människor skapar ett A-lag och ett B-lag. Den elektroniska övervakningen tvingas på fångarna utan att vi andra bryr oss om det. Och om det på ett enkelt sätt gör att vi vanliga hyggliga medelklassvarelser kan glömma hela problemet och dessutom utan att betala för mycket för det, accepterar vi det. Sak samma gäller för övrigt gamla och sjuka. Vissa grupper av befolkningen kastas bort, de är helt enkelt förlorade och vi bryr oss inte. För att komma ifrån detta skräckscenari måste det i landet finnas ett välutvecklat välfärdstänkande där hela befolkningen omfattas av välfärden och där myndigheterna tar ett socialt ansvar¹⁶¹.

¹⁵⁹ Orwell, 1984, s. 8

¹⁶⁰ Lacotte, BRÅ, Apropå nr 3 1991, s. 7

¹⁶¹ Lacotte, BRÅ, Apropå nr 3 1991, s. 7

I Christies bok "Crime control as industry" ger han exempel på hur tekniken avhumaniserar människan. Elektronikföretaget Mitsubishi annonserade om ett system som kontrollerar både att den dömda är hemma och att han håller sig nykter. Apparaten ringer upp den dömda (upp till fyra dömda samtidigt, dessutom!), beordrar dessa att säga någonting och gör en analys av utandningsluften, samt fotograferar den dömda och förser bilden med tid, datum och namn¹⁶².

Nils Christie ser kampen mot kriminalitet som ett av kännetecken för vår tid. Ju större avstånd mellan människor, desto större behov av att reglera och att straffa dem som bryter mot reglerna. Men den största faran med kriminalitet är kanske inte kriminaliteten i sig utan kampen mot den. Risken är nämligen att vi på kuppen får ett totalitärt samhälle, menar han¹⁶³.

Christies teorier får stöd även från andra håll. I en artikel från Apropå nr 3 1991 utgiven av BRÅ förs det fram funderingar om varför människor inte upprörs mer över risken för ett "storebrorsamhälle". En förklaring som tas upp är att vi redan har vant oss vid att vara övervakade på till exempel flygplatser och i varuhus och banker. Det är en smygande process där vi accepterar övervakningen med det skydd den ger. Man menar att den tysta kameran som passivt registrerar är också något helt annat än om det står en polis utanför ens bostad varje morgon, då människor med all säkerhet skulle reagera.

10.2 Risk för missbruk, humaniseringen av fängelserna hämmas och integritetskränkning¹⁶⁴

I en krönika i tidningen "Civil" tar Wilhelm Agrell upp tre olika invändningar mot elektronisk intensivövervakning. Han är emellertid inte ensam om att rikta denna kritik mot den nya verkställighetsformen. Invändningarna är återkommande inslag i den aktuella debatten om alternativa straffformer.

Den första invändningen som Agrell presenterar är risken för missbruk. Eftersom tekniken är mycket behändig så kan den, om den väl accepteras politiskt och socialt, gradvis få ett större användningsområde. Han tror inte det är möjligt för samhället att hålla risken under kontroll och hänvisar till fallet med SÄPO:s illegala avlyssning.

Vidare är själva bojan billig i anskaffning och drift, men kringsystemet, kontrollapparaten, förutsätter betydande investeringar och driftkostnader. Eftersom systemet blir mer lönsamt ju fler "abonnenter" som ansluts till det så finns det en självexpanderande effekt i själva tekniken, och en lockande samhällsekonomisk vinst som på ett omedvetet sätt kan smyga sig in vid valet av straffpåföljd. Det är möjligt att dagens samhälle kan hålla riskerna för totalitärt maktmissbruk under kontroll, men knappast lönsamhetstänkandet, menar Agrell.

Även om fotbojan är tänkt för en speciell grupp av kriminella kan det vara en lockande lösning även på andra bevakningsproblem, till exempel terroristmisstänkta med kommunarrest, avvisningshotade flyktingfamiljer och som ett effektivt komplement i fängelsernas rymningsskydd. Det kan bli svårt att på ett övertygande sätt argumentera mot en gradvis och till synes förnuftig utvidgning av en redan existerande övervakning.

Den andra invändningen som Agrell lägger fram gäller fängelserna. Huvudargumentet för bojan är inte dess förträfflighet utan fängelsernas förkastlighet och enligt Agrell ligger häri ingen obetydlig fälla. Bojan blir ett alternativ till grundfrågan om humanisering av fängelserna, en ursäkt för att uppgivet låta den nuvarande utvecklingen rulla på. Om fängelsestraffens längd tillåts öka successivt, samtidigt som fängelsemiljöerna brutaliseras, kommer med detta resonemang allt fler tvivelaktiga straffformer att anses vara acceptabla, därför att de ett efter ett kommer att framstå som, inte humana, men humanare.

¹⁶² Christie, Crime control as industry, 1993, s. 115

¹⁶³ Christie, Crime control as industry, 1993, s. 14

¹⁶⁴ Agrell, Civil nr 3 1992, s. 34

Agrell stannar dock inte här med den farliga utvecklingen utan tror att effekten till och med kan bli att brutaliseringen av fängelsestraffen framstår som önskvärda. Bojan förutsätter att det finns en avskräckning som avhåller individen från att bryta reglerna vid intensivövervakningen och ju avskräckare fängelserna är, desto bättre kommer denna avskräckning att framstå.

Agrells tredje invändning är av mer principiell art och det är invändningen som för honom är den helt avgörande. Syftet med den elektroniska fotbojan är att åstadkomma ett smidigare och billigare alternativ till ett allt mer misslyckat fängelsesystem. Men innebörden av fotbojan kan enligt honom bli en annan. Det utgör en social synlig integritetskränkning av ett helt annat slag än fängelset.

Bojans huvudsakliga straffeffekt kan således komma att ligga i det sätt på vilket den brännmärker sin bärare, inte i själva restriktionerna i rörelsefriheten. Enligt Agrell har vi med den elektroniska fotbojan återinfört skamstraffen i Sverige, de straffnormer vars verkan ligger i att individen ska skändas offentligt. Detta kan få oöverskådliga konsekvenser, där tanken om individens människovärde står på den förlorande sidan.

Även om jag anser att Agrell överdriver med en del av sina påståenden, exempelvis att man skulle se brutaliseringen av fängelsestraffen som önskvärd med intensivövervakningens inträde, så ser jag i alla fall en möjlig risk med elektronisk intensivövervakning.

Man kan inte förbigå risken för missbruk, framförallt när det är en mycket lönsam metod. Redan idag diskuteras en hel del alternativa områden där fotbojan kan vara till stor hjälp, men där man i vissa fall kan anse att man har gått över gränsen för integritetsskyddet. I Sverige har de alternativa områdena emellertid, till skillnad från USA, ännu inte fått någon större genomslagskraft. Man kan inte komma ifrån att det finns möjligheter till missbruk.

Jag kan även tänka mig en viss risk att man inte kommer att lägga ner så mycket arbete och pengar på att förbättra fängelserna när man nu istället har en annan verkställighetsform som fungerar som ett alternativ. Man har då glömt att fotbojan bara till viss del fungerar som ett alternativ till fängelse. Alla fångar kan inte släppas ut i det fria med en sändare runt fotleden.

Däremot är jag inte överens med Agrell vad gäller integritetskränkningen. Efter att jag nu har läst om intensivövervakningens verkställighetsinnehåll och pratat med två personer som har burit fotboja har jag svårt att förstå, om verkställigheten fungerar som under försöksverksamheten och inget missbruk förekommer, att fotbojan skulle "brännmärka" den dömda. Att vi med fotbojan skulle ha återinfört skamstraffen i Sverige, vilket Agrell påstår, anser jag inte ligger den minsta sanning i.

10.3 Kritik som har diskuterats i förarbetena

Ett ämne som har tagits upp och diskuterats i förarbetena är risken för att intensivövervakning ska bli socialt diskriminerande. Bifall till en ansökan om verkställighet utanför anstalt förutsätter bland annat att det inte föreligger särskilda skäl mot sådan verkställighet. Ett sådant särskild skäl anses föreligga när den dömda av någon anledning inte har möjlighet att disponera en lämplig bostad. Han kan då inte komma i fråga för elektronisk intensivövervakning.

Det har konstaterats att det finns anledning att räkna med att en del av dem som uppfyller kriterierna för fängelse genom elektronisk övervakning såvitt gäller det begångna brottets karaktär och tidigare brottslighet, kommer att sakna godtagbar bostad.

En undersökning gjord av Kriminalvårdsstyrelsen avseende samtliga personer som frigavs från kriminalvårdsanstalt under oktober 1992 gav en viss uppfattning om bostadsproblemets omfattning. Undersökningen visade att fem procent av dem som var dömda till högst två månaders fängelse var

bostadslösa den senaste månaden före frihetsberövandet och elva procent av dessa då endast hade en tillfällig bostad.

Jag är medveten om att undersökningen har några år på nacken, men jag tror inte heller att det har skett några större förbättringar avseende bostadsproblemen i Sverige, snarare tvärtom. I alla fall så kommer det alltid att kvarstå en grupp dömda som hindras verkställighet genom fotboja på grund av bostadslöshet. Om inte bostadssituationen förbättras finns det en risk för att intensivövervakning på detta sätt blir socialt diskriminerande.

För att bostadsfrågan skulle få en lösning så föreslog Straffsystemkommittén att ansvaret härför skulle läggas på övervakningsmyndigheten, som enligt deras förslag även skulle ha uppgiften att verkställa den elektroniska övervakningen. Varje övervakningsmyndighet skulle disponera några bostäder för att endast temporärt kunna erbjuda den dömda en bostad under verkställighetstiden i de fall där det visat sig att någon annan lösning inte stod till buds.¹⁶⁵

Vad jag har förstått från olika informationskällor, bl.a. Frivårdsmyndigheten i Lund, förarbeten och informationshäften, så har Straffsystemkommitténs förslag till lösning av bostadsproblemet inte förverkligats. Frivården disponerar inte över några bostäder och har heller inget krav på att hitta lämpliga bostäder. Till skillnad från vad som gäller frivårdsmyndighetens skyldigheter i samband med sysselsättningskravet så finns det vid bostadskravet ingen skyldighet för frivårdsmyndigheten att verka för att bostadskravet ska kunna uppfyllas. Däremot ska teleuppkoppling ske om det saknas i bostaden¹⁶⁶.

En annan förutsättning som också togs upp i detta sammanhanget är kravet på den dömdes sammanboende ger sitt samtycke till verkställigheten. Straffsystemkommittén ansåg det principiellt tveksamt att låta den som delar bostad med den tilltalade få ett avgörande inflytande över om en straffrättslig reaktionsform ska kunna användas eller ej¹⁶⁷. Det presenterades emellertid ingen lösning på problemet.

I Prop.1997/98:96 tar man åter igen upp problemet med risken för att intensivövervakning med elektronisk kontroll blir socialt diskriminerande. Enligt regeringen bör huvudregeln vara att den som uppfyller kravet i fråga om straffets längd ska kunna avtjäna straffet utanför anstalt i form av intensivövervakning. Även om det vanligaste skälet till att någon vägrats delta i försöket är att vederbörande inte har medverkat i utredningen så understryker regeringen vikten av att så få dömda som möjligt vägras intensivövervakning¹⁶⁸.

¹⁶⁵ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 291-292

¹⁶⁶ Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, KVVFS 1999:2, s. 11

¹⁶⁷ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:2, s. 292

¹⁶⁸ Vissa reformer av påföljdssystemet Prop. 1997/98:96, s. 112

11. Intervju med Eva S och Fredrik L

11.1 Intervju med Eva S

Eva S¹⁶⁹, 67 år, ensamstående pensionär, blev dömd till 1 månads fängelse för grovt rattfylleri. Istället för fängelse valde hon att verkställa sitt straff med elektronisk fotboja, vilket hon gjorde under perioden den 5 juli till den 4 augusti 1999,

Det var en vårdag och Eva hade fått besök. Tillsammans tog de ett par glas vin samtidigt som de satt och pratade. Vinet tog slut och Eva beslöt sig för att åka och köpa mer. Färden blev dock mycket kort. Hon hade endast kört ett par meter då polisen stoppade henne och bad henne blåsa. Alkoholmetern visade 1.9 promille, grovt rattfylleri. Polisen drog in körkortet och bilen blev stående.

Eva har alltid varit en mycket aktiv och hårt arbetande kvinna. Livet som pensionär blev en allt för stor omställning. Hon hade inte längre någon bestämd sysselsättning att utföra varje dag, vilket gjorde henne mycket rastlös. Eva började nu dricka mer vin än normalt. Det blev allt för ofta och allt för mycket. Alkoholproblemet har hon idag besekrat, vilket hon är och ska vara mycket stolt över. Efter att hon blivit ertappad och dömd för rattfylleri har hennes liv fått en helt ny vändning. Alkoholkonsumtionen är nu under kontroll och det är endast vid få speciella tillfällen som vinflaskan kommer fram.

Polisen, som stoppade henne, frågade om hon hade alkoholproblem som hon ville få hjälp med. Eva var mycket villig till detta och bara efter några dagar kom några personer från en hjälpverksamhet på besök. De gav henne ett starkt stöd och besöket upplevdes bara som positivt. Överhuvudtaget har hon blivit mycket väl omhändertagen under hela processen. Från att hon blev stoppad av polisen till verkställighetens slut.

Eva hade nu hamnat i en för henne helt främmande situation. Dömd till en månads fängelse. Det var från början rätt så självklart att hon skulle välja fotboja framför fängelse. Visst fanns tanken på fängelse, men efter kort betänketid bestämde hon sig för fotbojan. Om hon idag hade dömts till fängelse och fått möjligheten att välja verkställighet hade det åter igen blivit fotboja.

Det är endast två personer, förutom personal inom verkställighets maskineriet, som vet något om Evas trettio räknade dagar under sommaren 1999. Det är två av hennes närmaste vänner som har fått vetskap om det. Följden av hennes önskan att så få som möjligt skulle få reda på det blev att hon inte hade så många nära som hon kunde få prata med om just övervakningen, vilket ibland upplevdes som mycket påfrestande. Hon lyckades emellertid utan större svårigheter hålla det hemligt för dem hon ville skulle förbli ovetande.

Elektronisk intensivövervakning innebar väldigt mycket tidpassningar. Dagen var helt inrutad och det var mycket viktigt att man följde tidsschemat till punkt och pricka. En gång blev det falskt alarm. Centraldatorn hade inte registrerat att Eva hade lämnat sin bostad, fastän hon redan hade gjort det. Personal från frivårdsmyndigheten åkte ut för att kontrollera, men då befann hon sig redan på sitt arbete. Att hon fick tillbringa mycket tid i hemmet upplevde hon inte som något problem. Något som emellertid kändes mycket konstigt var att hon inte ens kunde gå ut och hämta tidningen, vilket hon fick vänja sig vid.

Hon kunde röra sig fritt i hela huset, även i källare och på vinden. Det var endast i en garderob, som hon inte kunde gå in i. Signalerna från fotbojan nådde då inte fram till mottagaren. Större delen av tiden tillbringades som sagt i bostaden. De gånger hon fick gå ut var dels på tisdagarna då det på eftermiddagen var programverksamhet på frivårdsmyndigheten, dels de dagar då hon var tvungen att arbeta. Utöver det fick hon några timmar i veckan till privata ärenden. Till sitt förfogande hade hon två

¹⁶⁹ Fingerat namn

timmar varje måndag och en timma varje fredag, lördag och söndag, vilka var dagarna hon inte arbetade. Trots de stränga tidsföreskrifterna upplevde hon aldrig tidpassningen som något problem. Den tid hon fick på sig att gå till och från jobbet räckte mer än väl. Däremot tror hon att det skulle bli betydligt mer påfrestande om verkställighetstiden hade varit längre än en månad. Redan två månader tror hon skulle vara mycket tufft att klara av med tanke på alla strikta föreskrifter och kontroller.

De oanmälda besöken från frivårdsmyndigheten, som oftast inträdde på helgerna, upplevde hon inte heller som något påfrestande. Personalen var mycket vänliga och gjorde allt för att vara till så lite besvär som möjligt. Däremot kan hon tänka sig att situationen blir en annan om den dömda har familj som samtidigt också blir störd. Att okända personer knackar på ens dörr en lördag kväll när den dömda tillsammans med sin familj sitter och äter middag kan säkerligen bli mycket påfrestande i längden. Samtidigt anser hon emellertid att det är en del av straffet, vilket man får acceptera.

Vid de oanmälda besöken gjorde man också ibland alkoholtest. Förutom alkoholtesten i bostaden som gjordes två gånger i veckan, testades det också på tisdags eftermiddagarnas möten på frivårdsmyndigheten. Hon fick under verkställigheten även lämna två urinprov på lasarettet.

Eftersom Eva är pensionär så uppfyllde hon inte automatiskt sysselsättnings kravet, vilket är en förutsättning för att man ska få verkställa sitt straff med elektronisk intensivövervakning. Därför ordnade frivårdsmyndigheten ett arbete på en second hand butik för en kyrklig verksamhet. Detta var det bästa som kunde hända henne. Hon blev mycket väl bemött och trivdes fantastiskt bra. Det gick till och med så bra att hon än idag oavlönat fortfarande arbetar där.

Fotbojan tyckte hon ibland var aningen klumpig. Det hade underlättat en hel del om den hade varit lite smidigare. Eftersom hon aldrig bär byxor så fick det under denna tiden bli lite tjockare strumpor som kunde dölja den. Men trots det upplevde hon aldrig att hon blev uttittad.

Programverksamheten, vilket innebar ett möte varje tisdag på frivårdsmyndigheten, var för Eva föga givande. Det blev för hennes del sammanlagt fem stycken möten då två till sex personer, alla med fotboja, tillsammans med personal från frivårdsmyndigheten diskuterade olika frågor. Det visades även en hel del videofilmer. Hon upplevde detta tyvärr som rätt så bristfälligt. Personerna som deltog var alla dömda för olika brott och hon kände att hon ofta saknade något gemensamt med dessa. Vissa åsikter och uttalanden hos vissa deltagare var ibland mycket chockerande. Det hade varit bättre om de istället hade fått samlats i grupper indelade efter de begångna brotten. Det hade på så sätt skapats mer gemenskap mellan deltagarna. Alla hade då suttit med liknande problem vilka man tillsammans skulle kunna försöka lösa.

Eva fick också betala en avgift, vilken var på 50 kronor per dag och blev sammanlagt en kostnad på 1500 kronor. Även detta var något som hon tyckte man fick acceptera som en del av straffet. Det fanns dock en hel del andra som opponerade sig mot detta, vilka ansåg det vara fel att de var tvungna att betala samtidigt som de intagna på anstalterna slapp undan. Ovanpå allt så kostade en fängelseplats betydligt mer för staten än vad en fotboja gjorde.

Avslutningsvis säger Eva att hon inte upplevde någon radikal förändring av hennes vardag under denna tid med fotboja. Den största förändringen var att hon nu fick en sysselsättning som fyllde hennes tomma dagar. Hon ångrar djupt sitt brott och kommer aldrig göra om samma misstag igen.

Samtidigt tror hon också att det fanns en mening bakom det som inträffade. Det blev en klar vändpunkt i hennes liv. Hon tog tag i sina alkoholproblem och insåg att hennes liv var mer värt än att dränka det i vin. Därför har hon också idag mer tacksamhet än fruktan över dessa trettio dagar i juli och augusti som fick henne på ett helt nytt spår. Hon känner också en lättnad över att ha att ha sluppit fängelse, men ändå tycker hon att straffet med elektronisk intensivövervakning var tillräckligt strängt för hennes begångna brott.

Jag vill sända ett stort tack till Eva för att jag fick möjlighet att få träffa dig. Mitt möte med dig bekräftar att den bästa kunskapen och förståelsen för en viss sak får man inte alltid genom böckerna. Utan ”din berättelse” hade min uppsats inte varit fullständig. Åter igen ett stort tack.

11.2 Intervju med Fredrik L

Fredrik L¹⁷⁰ är 29 år, utbildad snickare och arbetar i dag som både snickare och murare. Han bor ensam, men har en son som är tre och ett halvt år och som bor hos sin mamma. Efter att ha blivit dömd för bl.a. grovt rattfylleri, våldsam motstånd, misshandel och skadegörelse har han nu verkställt sitt straff med elektronisk intensivövervakning.

Det var en kväll i april 1997. Efter att ha separerat från sin dåvarande flickvän åkte han, full av förtvivlan, ner till puben där det förtärdes en hel del sprit av olika slag. Han och hans vänner bestämde sig för att åka ner till stan och beställde därför en taxi, vilken emellertid avbeställdes senare av någon okänd anledning. Fredrik L minns ingenting efter detta. Tydligt hade han själv satt sig i en bil och börjat köra. Det är först efter att polisen stoppat honom som han återfår minnet. Efteråt har han fått veta att polisen hade kört bakom honom ett bra tag och tänkte precis vända när Fredrik plötsligt hade börjat öka farten. Polisen fortsatte att följa efter och tog in honom på kontroll, vilket han i dag är mycket tacksam över. Färden ner till stan hade annars lätt kunnat sluta i en mardröm.

Fredrik L dömdes till tre månaders fängelse, vilket han valde att verkställa med elektronisk intensivövervakning. Från den 15 mars till den 15 maj 1999, två månader p.g.a. reglerna om villkorlig frigivning, var han ständigt övervakad. Hans skäl till att han valde fotbojan framför fängelse var främst att han på detta sätt fick större möjligheter att träffa sin son. Även ekonomiskt hade fängelset medfört mer eller mindre en personlig konkurrens.

Fredrik L har tidigare även fått uppleva en fängelsevistelse. När han var 21 år dömdes han för misshandel, vilket även det hände efter en separation. Därför är det mycket intressant när han säger att han i dag hade valt fängelse framför elektronisk intensivövervakning. En månad med fotboja skulle han kunna klara av, men två månader är för påfrestande.

Det värsta var förlusten av friheten. Att vara inlåst i sitt hem i princip i två månader är fruktansvärt påfrestande. Han anser att man helt klart har större frihet i fängelset jämfört med att vara elektroniskt övervakad. I fängelset finns det oftast stora möjligheter att kunna få utöva sina fritidsintressen, t.ex. att träna och idrotta av olika slag. Med en fotboja finns det inga möjligheter till detta. Man får under inga omständigheter lämna sitt hem om inte det är schemalagd verksamhet.

Det mest påfrestande enligt Fredrik var alltså frihetsförlusten. Under verkställighetstiden arbetade han som djurskötare om nätterna. Den enda tid till fritid han fick var en och en halv timme varje lördag. Att endast ha en och en halvtimmes fritid varje vecka under två månaders tid anser han vara så tufft att han i dag hellre skulle välja fängelse.

Med detta menar han inte att det borde införas betydligt mer fritid och betydligt mindre övervakning för personer med fotboja, han är väl medveten om att det är ett straff som man avtjänar. Det han vill är att försöka få människor att förstå att en verkställighet med elektronisk intensivövervakning verkligen inte är en tid utan komplikationer. Att vara inlåst i sin bostad med få möjligheter till fritidsaktiviteter är minst lika krävande och påfrestande som att sitta i fängelse.

Arbetet som djurskötare var ett arbete han hade redan innan verkställighetstiden och som han nu kunde upprätthålla. Fotbojan medförde här aldrig några komplikationer. Hans arbetsgivare var informerad och det var bara att fortsätta som förut. Tidsschemat var heller aldrig några problem att följa. Det avsattes gott om tid till färderna till och från jobbet.

¹⁷⁰ Fingerat namn

Fredrik har hela tiden varit mycket öppen och berättat om sin verkställighetstid. De som har frågat har fått sanna svar. Alla hans närmaste har blivit informerade, inklusive hans son som i sin tur ville bära en tändsticksask runt sitt ben för att vara lik pappa. Han upplevde aldrig omgivningen som något problem. Det var till exempel ingen som tog avstånd eller något liknande. Fotbojan gjorde det alltså möjligt för Fredrik att kunna fortsätta umgås med sitt barn, vilket han ser som en mycket stor fördel. Den enda begränsningen var att de nu var tvungna att hålla sig inomhus.

Hembesök från frivårdmyndigheten gjordes ca två gånger i veckan, vilket fungerade utan några som helst problem. Han upplevde det aldrig som särskilt påfrestande. De var mycket vänliga och besöken gjordes på acceptabla tider. Även Fredrik, liksom Eva, kände sig mycket väl tillmötesgående genom hela processen. Kontakten med frivårdmyndigheten var mycket bra.

Samtidigt med hembesöken togs även alkoholtest. Förutom dessa gånger så testades han dels på tisdagarna under programverksamheten, dels kunde han när som helst bli skickad till lasarettet för urinprov, vilket hände två gånger för Fredriks del.

Fotbojan upplevde han som något klumpig i början, men efter ett tag vande han sig. Det var aldrig några problem att dölja den. Tekniken fungerade också bra under hela verkställighetstiden, inga onödiga fel larm.

Varje tisdags eftermiddag var det programverksamhet på frivårdmyndigheten. Antalet deltagare växlade mellan 6-8 stycken. Det var personer dömda för olika slags brott. Fredrik är både positiv och negativ till dessa möten. Han anser att det är mycket bra att dessa sammankomster förekommer, där alla träffas och får prata ut. Däremot är han skeptisk till innehållet i diskussionerna. Det handlade hela tiden om alkohol, droger och bråk, vilket var föga upplyftande. Det förekom också en hel del moral frågor, som han inte heller tyckte var så givande att diskutera.

I slutet av intervjun kommer vi in på lite mer allmänna och mycket intressanta frågor. Fredrik tror inte mycket på det som sägs om fängelsets negativa effekter. Han anser inte att fängelset skapar kriminella människor, utan kriminella människor är och förblir kriminella utan att fängelset behöver påverka dem. Han tror därför inte att fotbojan kommer få så stor betydelse vad gäller att förhindra återfall m.m.. Fredrik har alltså inte, till skillnad från många andra i dag, en så negativ inställning till fängelse.

Inte heller tror han att det är så mycket billigare med elektronisk intensivövervakning jämfört med fängelse. Hela kontrollverksamheten vid elektronisk övervakning kräver mycket personal som arbetar på obekväma arbetstider. Det administrativa kring verksamheten är mycket stort.

Avslutningsvis så ångrar Fredrik sitt brott väldigt mycket. För honom är allt vad brottslighet heter nu väldigt främmande. Han är evigt tacksam för att polisen stoppade honom dels för den stora risken som förelåg att något mycket mer allvarligt skulle kunna ha inträffat, dels för att han fick en tankeställare som gjorde att han nu bara vill gå vidare och leva ett liv utan inblandning av poliser och domstol.

Jag vill sända ett stort tack till "Fredrik", som verkligen gav mig en hel del att fundera över. Det var verkligen mycket intressant att få prata med dig. Tack för att du gjorde dig besväret att träffa mig och jag önskar dig ett stort lycka till med ditt nya liv.

12. Elektronisk intensivövervakning och allmänheten

12.1 Inledning

Jag avslutar min uppsats med en undersökning, i vilken allmänheten får redogöra för sin inställning till intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Tanken är att man utifrån detta frågeformulär ska kunna säga något om huruvida allmänheten hyser tilltro till fotbojan som påföljd i det svenska straffsystemet. Vilken allmänpreventiv verkan har fotbojan? Uppfattas den som en tillräcklig ingripande påföljd?

Denna information vill jag sedan sätta i relation till fängelset. Jag hoppas kunna fastslå om elektronisk intensivövervakning har sämre, lika bra eller bättre allmänpreventiv verkan än ett fängelsestraff.

Eftersom den främsta kritiken som riktas mot intensivövervakning rör intrånget i den personliga integriteten är jag intresserad av allmänhetens inställning i denna fråga. Uppfattas fotbojan som ett allvarligt intrång i den dömdes personliga integritet? Även detta svar vill jag att undersökningens deltagare ska sätta i relation till fängelsestraffet.

Avslutningsvis undrar jag om elektronisk intensivövervakning anses som ett bra alternativ till fängelse. Är allmänheten positivt eller negativt inställd till intensivövervakning med elektronisk kontroll?

Här nedan följer den enkät som jag bad allmänheten fylla i. Det första bladet innehåller en kort sammanfattning över vad elektronisk intensivövervakning innebär och det följs av en undersökningsblankett där de tillfrågade personerna får fylla i sina svar.

Intensivövervakning med elektronisk kontroll, den så kallade ”fotbojan”, är sedan 1999 en permanent verkställighetsform i Sverige. Det innebär att en person som har dömts till max tre månaders fängelse kan ansöka om att avtjäna sitt straff med fotboja istället för att krypa in i fängelset. För den dömda innebär det att denne får en boja, stor som en tändsticksask, placerad runt fotleden. Det skapas även en frihetsinskränkning, den dömda är utsatt för en ständig kontroll. Han är tvungen att följa ett strikt schema, exempelvis är han endast tillåten att gå utanför sin bostad när han är på sin sysselsättningsplats, vilket kan vara ett arbete eller studier. Vidare får han förfoga över två till fyra timmar i veckan till privata ärenden, som t.ex. frisör och inköp. Övrig tid är han tvingad att stanna mellan hemmets fyra väggar. Att hämta tidningen ute i postlådan är till exempel omöjligt. Så fort den dömda avviker från schemat går larmet och han blir tvingad att verkställa resten av strafftiden i fängelset. Under hela verkställighetstiden råder det även ett strikt alkohol- och drogförbud.

Madeleine Berndt

Enkätundersökning angående intensivövervakning

Ålder	15-30	31-45	46-60	61+
Kön	Man		Kvinna	

	Ja	Nej
1a. I Sverige är från och med år 1999 elektronisk intensivövervakning, den s.k. ”fotbojan”, en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid kortare fängelsestraff. Uppfattar ni detta straff/påföljd som lika ingripande som fängelse?	_____	_____
b. Om inte. Uppfattar ni straffet/påföljden som strängare?	_____	_____
Uppfattar ni straffet som mildare?	_____	_____
2a. Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som lika ingripande i den <u>personliga integriteten</u> som ett fängelsestraff?	_____	_____
b. Om inte. Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som mer ingripande i den personliga integriteten?	_____	_____
Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som Mindre ingripande i den personliga integriteten?	_____	_____
3. Tycker ni att elektronisk intensivövervakning är ett bra alternativ till fängelse?	_____	_____

Motivera gärna era svar på dessa rader

12.2 Enkätundersökningens deltagare

Utav de 200 personer som besvarat frågorna var det 95 stycken män och 105 stycken kvinnor. Förhållandet inom de olika åldersgrupperna framgår av tabblån nedan.

Tabell 1. Förhållandet mellan åldersgrupper samt kön

Ålder	Samtliga	män		kvinnor	
		n	%	n	%
15-30	55	25	45%	30	55%
31-45	60	29	48%	31	52%
46-60	53	24	45%	29	55%
61+	32	17	53%	15	47%
Samtliga	200	95		105	

12.3 Enkätundersökningens kvinnor

I följande avsnitt redovisas hur kvinnorna i de olika åldersgrupperna svarat på frågorna. För att underlätta kommer svaren att redovisas i den ordning de är uppställda på enkäten.

Fråga 1a. I Sverige är från och med år 1999 elektronisk intensivövervakning, den s.k. "fotbojan", en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid kortare fängelsestraff. Uppfattar ni detta straff/påföljd som lika ingripande som fängelse?

Tabell 2.

Ålder	Samtliga	Ja		Nej	
		n	%	n	%
15-30	30	6	20%	24	80%
31-45	31	3	9%	28	91%
46-60	29	5	17%	24	83%
61+	15	4	26%	11	74%
Samtliga	105	18		87	

Fråga 1b. Om inte. Uppfattar ni straffet/påföljden som strängare ?

Uppfattar ni straffet som mildare ?

Tabell 3. (Gruppen "Samtliga" i följande tabell är färre p.g.a. att några uppfattat straffet som lika ingripande. Se tabell 2.)

Ålder	Samtliga	Strängare		Mildare	
		n	%	n	%
15-30	24	0	0%	24	100%
31-45	28	0	0%	28	100%
46-60	24	1	4%	23	96%
61+	11	0	0%	11	100%
Samtliga	87	1		86	

Fråga 2a. Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som lika ingripande i den personliga integriteten som ett fängelsestraff ?

Tabell 4.

Ålder	Samtliga	Ja		Nej	
		n	%	n	%
15-30	30	4	13%	26	87%
31-45	31	9	29%	22	71%
46-60	29	9	31%	20	69%
61+	15	5	33%	10	67%
Samtliga	105	27		78	

Fråga 2b. Om inte. Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som mer ingripande i den personliga integriteten ?

Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som mindre ingripande i den personliga integriteten ?

Tabell 5.(Gruppen ”Samtliga” i följande tabell är färre p.g.a. att några uppfattat straffet som lika ingripande. Se tabell 4.)

Ålder	Samtliga	Mer ingripande		Mindre ingripande	
		n	%	n	%
15-30	26	5	19%	21	81%
31-45	22	0	0%	22	100%
46-60	20	1	5%	19	95%
61+	10	0	0%	10	100%
Samtliga	78	6		72	

Fråga 3. Tycker ni att elektronisk intensivövervakning är ett bra alternativ till fängelse ?

Tabell 6.

Ålder	Samtliga	Ja		Nej	
		n	%	n	%
15-30	30	26	86%	4	14%
31-45	31	23	74%	8	26%
46-60	29	26	89%	3	11%
61+	15	14	93%	1	7%
Samtliga	105	89		16	

12.4 Enkätundersökningens män

I följande avsnitt redovisas hur männen i de olika åldersgrupperna svarat på frågorna. Svaren redovisas på samma sätt som ovan.

Fråga 1a. I Sverige är från och med år 1999 elektronisk intensivövervakning, den s.k. "fotbojan", en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid kortare fängelsestraff. Uppfattar ni denna straff/påföljd som lika ingripande som fängelse ?

Tabell 7.

Ålder	Samtliga	Ja n	%	Nej n	%
15-30	25	5	20%	20	80%
31-45	29	7	24%	22	76%
46-60	24	2	8%	22	92%
61+	17	2	11%	15	89%
Samtliga	95	16		79	

Fråga 1b. Om inte. Uppfattar ni straffet/påföljden som strängare ?

Uppfattar ni straffet som mildare ?

Tabell 8. (Gruppen "Samtliga" i följande tabell är färre p.g.a. att några uppfattat straffet som lika ingripande. Se tabell 7.)

Ålder	Samtliga	Strängare n	%	Mildare n	%
15-30	20	2	10%	18	90%
31-45	22	0	0%	22	100%
46-60	22	0	0%	22	100%
61+	15	0	0%	15	100%
Samtliga	79	2		77	

Fråga 2a. Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som lika ingripande i den personliga integriteten som ett fängelsestraff ?

Tabell 9.

Ålder	Samtliga	Ja n	%	Nej n	%
15-30	25	8	32%	17	68%
31-45	29	9	31%	20	69%
46-60	24	3	12%	21	88%
61+	17	2	11%	15	89%
Samtliga	95	22		73	

Fråga 2b. Om inte. Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som mer ingripande i den personliga integriteten ?

Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som mindre ingripande i den personliga integriteten ?

Tabell 10. (Gruppen "Samtliga" i följande tabell är färre p.g.a. att några uppfattat straffet som lika ingripande. Se tabell 9.)

Ålder	Samtliga	Mer ingripande		Mindre ingripande	
		n	%	n	%
15-30	17	1	5%	16	95%
31-45	20	1	5%	19	95%
46-60	21	0	0%	21	100%
61+	15	0	0%	15	100%
Samtliga	73	2		71	

Fråga 3. Tycker ni att elektronisk intensivövervakning är ett bra alternativ till fängelse ?

Tabell 11.

Ålder	Samtliga	Ja		Nej	
		n	%	n	%
15-30	25	20	80%	5	20%
31-45	29	23	79%	6	21%
46-60	24	23	95%	1	5%
61+	17	16	94%	1	6%
Samtliga	95	82		13	

12.5 Kvinnor och mäns svar tillsammans. Allmänheten

I följande avsnitt redovisas hur svaren i enkätundersökningen fördelades totalt sett.

Fråga 1a. I Sverige är från och med år 1999 elektronisk intensivövervakning, den s.k. "fotbojan", en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid kortare fängelsestraff. Uppfattar ni detta straff/påföljd som lika ingripande som fängelse ?

Tabell 12.

Ålder	Samtliga	Ja n	%	Nej n	%
15-30	55	11	20%	44	80%
31-45	60	10	16%	50	84%
46-60	53	7	13%	46	87%
61+	32	6	18%	26	82%
Samtliga	200	34		166	

Fråga 1b. Om inte. Uppfattar ni straffet/påföljden som strängare ?

Uppfattar ni straffet som mildare ?

Tabell 13. (Gruppen "Samtliga" i följande tabell är färre p.g.a. att några uppfattar straffet som lika ingripande. Se tabell 12.)

Ålder	Samtliga	Strängare n	%	Mildare n	%
15-30	44	2	4%	42	96%
31-45	50	0	0%	50	100%
46-60	46	1	2%	45	98%
61+	26	0	0%	26	100%
Samtliga	166	3		163	

Fråga 2a. Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som lika ingripande i den personliga integriteten som ett fängelsestraff ?

Tabell 14.

Ålder	Samtliga	Ja n	%	Nej n	%
15-30	55	12	21%	43	79%
31-45	60	18	30%	42	70%
46-60	53	12	22%	41	78%
61+	32	7	21%	25	79%
Samtliga	200	49		151	

Fråga 2b. Om inte. Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som mer ingripande i den personliga integriteten ?

Uppfattar ni elektronisk intensivövervakning som mindre ingripande i den personliga integriteten ?

Tabell 15. (Gruppen "Samtliga" i följande tabell är färre p.g.a. att några uppfattat straffet som lika ingripande. De tabell 14.)

Ålder	Samtliga	Mer ingripande		Mindre ingripande	
		n	%	n	%
15-30	43	6	13%	37	87%
31-45	42	1	2%	41	98%
46-60	41	1	2%	40	98%
61+	25	0	0%	25	100%
Samtliga	151	8		143	

Fråga 3. Tycker ni att elektronisk intensivövervakning är ett bra alternativ till fängelse ?

Tabell 16.

Ålder	Samtliga	Ja		Nej	
		n	%	n	%
15-30	55	46	83%	9	17%
31-45	60	46	76%	14	24%
46-60	53	49	92%	4	8%
61+	32	30	93%	2	7%
Samtliga	200	171		29	

12.6 Anses elektronisk intensivövervakning vara lika ingripande som fängelse ?

Min första fråga till allmänheten var om de uppfattade elektronisk intensivövervakning som lika ingripande som fängelse. Om de inte uppfattade de båda verkställighetsformerna som lika ingripande så var fråga 1b om de uppfattade elektronisk intensivövervakning som strängare eller mildare.

Mitt syfte med denna frågan var att få veta om allmänheten hyste tilltro till elektronisk intensivövervakning som påföljd i det svenska straffsystemet. Jag undrade vilken allmänpreventiv verkan denna nya verkställighetsform hade ute i samhället.

För att jag ska kunna utläsa något av intensivövervakningens allmänpreventiva verkan måste jag först göra ett viktigt antagande om hur människors beteende påverkas av lagens straffhot. Det är för de människor vars beteende påverkas av straffhotet som straffens existens och utseende har betydelse. Om dessa ej fanns skulle denna fråga inte hjälpa mig med att undersöka intensivövervakningens allmänprevention.

Undersökningen visar att endast 34 stycken ansåg elektronisk intensivövervakning vara lika ingripande som fängelse och hela 163 stycken ansåg intensivövervakningen vara en mildare påföljd. Detta tyder på att denna nya straffform kan ha sämre avskräckande verkan än ett fängelsestraff. Mönstret är lika bland båda könen och bland alla åldersgrupperna.

12.7 Anses elektronisk intensivövervakning vara lika ingripande i den dömdes personliga integritet som fängelse ?

Den främsta kritiken som har riktats mot elektronisk intensivövervakning rör intrånget i den dömdes personliga integritet. Kritik har riktats mot den ständiga kontrollen som den dömda är utsatt för. Den dömda som verkställer sitt straff genom intensivövervakning måste under hela verkställighetstiden underkasta sig, dels en elektronisk kontroll, dels en kontroll som innebär oanmälda besök i den dömdes bostad.

Därför var jag också intresserad av allmänhetens uppfattning om intensivövervakningens ingripande i den dömdes personliga integritet i relation till fängelsestraffet.

Deltagarnas svar i denna frågan liknar till stor del svaren i fråga 1. Sammanlagt var det 49 stycken som ansåg elektronisk intensivövervakning och fängelse vara lika ingripande och 143 stycken uppfattade elektronisk intensivövervakning som ett mildare ingrepp i den dömdes personliga integritet.

Inställningen var nästan precis densamma bland de olika åldersgrupperna och de olika könen. Det som är värt att notera är att hela fem stycken kvinnor i åldersgruppen 15-30 ansåg elektronisk intensivövervakning som mer ingripande i den personliga integriteten och att det finns en tendens till att äldre män uppfattar intensivövervakningen som ett betydligt mindre ingrepp i den dömdes integritet jämfört med fängelse.

12.8 Är elektronisk intensivövervakning ett bra alternativ till fängelse ?

I enkätens sista fråga har jag försökt se vilken inställning allmänheten har till elektronisk intensivövervakning. Orsaken till detta är att massmedia och den allmänna debatten allt som oftast präglas av att adekvat fångvård saknas. Att det system som råder är alltför slapphänt.

Med detta som utgångspunkt undrade jag om elektronisk intensivövervakning uppfattades som ett bra alternativ till fängelse. Jag måste erkänna att jag blev mycket förvånad när jag såg att hela 171 personer av 200 var positiva till denna nya straffform.

Många av de som har varit positiva till elektronisk intensivövervakning har emellertid påpekat att det endast ska vara aktuellt med fotboja vid lindrigare brott. Personer som har begått grova brott ska fortfarande verkställa sitt straff i fängelset.

En del ser intensivövervakningen som en mycket bra resurssparande påföljd för staten, men även att det är ett humanare sätt att straffa människor. Många påpekar fördelen med att man med fotboja kan fortsätta sitt arbete och behålla kontakten med familj och anhöriga.

En kvinna i åldersgruppen 15-30 skrev följande motivering: ” Att kunna sköta sitt arbete/sina studier, under sin strafftid ser jag som positivt eftersom man då behåller sitt sociala nätverk. Samhället tjänar stora pengar på fotbojan, den dömda sköter sitt jobb istället för att sitta i resursslukande fängelse. Å andra sidan är jag rädd för att fotbojan kommer att bli ännu ett tecken på ökande klassklyftor. Personer med position kanske kommer undan med fotboja. ”

Jag vill avslutningsvis säga att jag blev mycket positivt överraskad då jag genomförde denna undersökning. Jag upplevde att allmänheten var enormt engagerad i frågan och de ville mycket gärna fortsätta diskussionen muntligt. De flesta deltagare hade också ofta väldigt klara och bestämda åsikter redan ifrån början. Detta engagemang tror jag till stor del är ett resultat av massmedias behandling av en del rättsliga avgöranden under senare år.

13. Sammanfattning – med egna kommentarer

13.1 Sammanfattning och analys

Den 15 april 1992 tillsatte dåvarande statsrådet Gun Hellsvik en parlamentarisk kommitté, Straffsystemkommittén, för översyn av det straffrättsliga systemet. De partiella reformer som hade gjorts de senaste åren hade lett till att påföljdssystemet ej längre var helt sammanhängande. Straffsystemkommittén fick till uppgift att undersöka vilka ändringar som av denna anledning var nödvändiga att göra i påföljdssystemet för att motsvara den samhällsliga strukturen och knyta an till brottsutvecklingen.

I sitt betänkande SOU 1995:91, Ett reformerat straffsystem, fastslår man att utvecklingen på senare år gått i riktning mot att inte låta individualpreventiva hänsyn vara avgörande vid straffbestämningen¹⁷¹. Istället så bör allmänpreventiva överväganden beaktas vid utformningen av straffsystemet. Detta innebär att de tankar som var helt dominerande vid skapandet av Brottsbalken ersätts med en filosofi som betonar rättvisa, förutsägbarhet, likhet inför lagen och krav på proportionalitet mellan brott och straff.

Straffsystemkommittén fick vidare som uppgift att överväga möjligheterna att utveckla alternativ till fängelse. Detta berodde på det faktum att fängelsestraffet kan ha en negativ inverkan på den dömdes sociala och psykologiska hälsa och utveckling. Fången ”förbättras” inte genom att bli inlåst med andra brottslingar, snarare är det tvärtom. Förutom känslor som ensamhet, monoton och förlorande av trygghet så finns det risk för att kriminaliseringen kan öka efter en anstaltsvistelse. De intagna lär sig mer om brottslig verksamhet och droger inne på anstalterna än utanför. Fängelset utgör dessutom en för samhället mycket resurskrävande påföljd.

Ett av de områden som Straffsystemkommittén ålades att granska var intensivövervakning. Då Straffsystemkommittén inte skulle redovisa sitt utredningsarbete före utgången av 1994 föreslog regeringen i prop. 1993/94:184 att en försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll skulle inledas. Bakgrunden till försöket var intresset av att utveckla fungerande alternativ till fängelse och syftade till att ge underlag till Straffsystemkommitténs överväganden. Vidare fanns en önskan att se hur tekniken fungerade under svenska förhållanden.

Försöksverksamheten inleddes den 1 augusti 1994 på ett begränsat antal orter i Sverige vilka var Karlskoga, Luleå, Malmö Norra, Malmö Södra och Sundsvall. Fängelsestraff på högst två månader kunde i vissa fall verkställas utanför anstalt med elektronisk intensivövervakning vilket skulle vara likvärdigt med en anstaltsvistelse. En grundförutsättning var att man bodde inom något av verksamhetsområdena.

Detta ändrades 1996 då försöksverksamheten utökades till att gälla hela landet och även fängelsestraffets maxtid för att intensivövervakning skulle bli möjligt ändrades från två till tre månader. Försöksverksamheten pågick under fyra år, från 1994 till 1998 och år 1999 blev elektronisk intensivövervakning en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid fängelsestraff på upp till tre månader.

Den elektroniska intensivövervakningen innebär inte några som helst nya tillämpningar för domstolarna utan de väljer och utdömer påföljd enligt för dem gällande regler. Verkställigheten bedrivs istället under ledning av frivårdsmyndigheterna som upprättar ett detaljerat schema där det anges vad den dömden har att rätta sig efter. Efterlevnaden av detta utgångsförbud kontrolleras med hjälp av elektronisk utrustning bestående av en sändare och en mottagare samt en centraldator. Sändaren, fotbojan, bärs av den dömden kring fotleden och mottagaren monteras i hemmet. Denna

¹⁷¹ Ett reformerat straffsystem SOU 1995:91:1, s. 53

mottagaren är i sin tur ansluten till en centraldator som registrerar om den dömda befinner sig i hemmet när han ska.

För att den dömda ska få verkställa sitt fängelsestraff med fotboja måste denne uppfylla vissa förutsättningar. Ett första krav är att den dömda ger sitt samtycke till verkställigheten med intensivövervakning. Den dömda måste ansöka om verkställighet utanför anstalt. Bakgrunden till detta är att det i praktiken skulle vara omöjligt att genomföra en verkställighet genom intensivövervakning, vilket innebär ett principiellt utgångsförbud, om den dömda inte är inställd på att underkasta sig de villkor som gäller.

När den dömda delar bostaden med någon annan är även dennes samtycke en förutsättning. Förklaringen till detta är att även den som delar bostad med den dömda kan uppleva verkställigheten som påfrestande. Kritik har riktats, dels mot vad hela konceptet elektronisk intensivövervakning innebär för den sammanboende, dels mot systemet med samtycke. Man menar att som verkställigheten idag är uppbyggd får sambon dela straffet med den dömda och att det även innebär en typ av hemfridsbrott vilket står i strid med Europakonventionens regler om rätten till skydd av privat- och familjeliv, vilket man inte kan be människor att avstå ifrån.

Kritik har också riktats mot hur man verkligen ska kunna lita på att ett ja från en sammanboende är ett ja och inte ett uttryck för rädsla. Exemplet från Norrköping, vilket jag tar upp i avsnitt 5.2, visar att det kan uppkomma fall där sambon säger ja enbart av rädsla för repressalier eftersom beslutet och motiveringen till avslaget på den dömdes ansökan kommer att komma denne till del.

Min inställning till detta är att man gör problemet lite större än vad det egentligen är. Utvärderingen från försöksverksamhetsåren visar att hela 80 procent av de sammanboende skulle föredra intensivövervakning framför fängelse om situationen skulle uppstå igen. Jag förnekar inte å ena sidan att situationer som den i Norrköping kan bli mycket komplicerade, men å andra sidan tror jag att det är mycket sällsynt. Det tillhör inte vanligheten att man bor med någon som man är så rädd för. Även om jag är väl medveten om att det finns sådana fall, så har jag svårt att försvara dem i dessa situationer. Jag ser ingen anledning till att reglerna borde ändras så att anonymitet skulle bli tillåtet, vilket skulle medföra bristfälligheter i kontradiktionen.

I vilket fall som helst anser jag det självklart att elektronisk intensivövervakning inte ska finnas som alternativ för en person som har blivit dömd för misshandel i hemmet. Sedan är det också viktigt att inte glömma alla fördelar med att den dömda kan stanna hemma istället för att sitta i fängelset. Denne kan vara till stor hjälp i hemmet exempelvis med barnpassning och hushållsarbete, som man annars hade varit tvungen att ordna på ett annat sätt. Han eller hon kan även fortsätta med att gå till sitt arbete varje dag, vilket skapar stora fördelar och sist men inte minst kvarstår den sociala kontakten med familj och vänner, även om besöken måste ske i bostaden.

En av de praktiska förutsättningarna är att den dömda måste ha tillgång till en bostad, vilken måste vara tele- och eluppkopplad. Utan det saknas de tekniska förutsättningarna. Det behöver inte vara den dömdes egen bostad, men den måste vara av sådan beskaffenhet att den kan betraktas som permanent. För att verkställigheten inte ska bli en form av "husarrest" krävs det att den dömda arbetar, bedriver studier eller deltagar i andra av myndigheten beslutade åtgärder såsom deltagande i programverksamhet med behandlande inriktning.

Sysselsättningskravet ser jag som en självklarhet i verkställigheten. Det är meningen att den dömda så långt som möjligt ska försöka anpassas till det ordnade samhället och att sköta ett arbete är en bra början till ett välordnat liv. En total husarrest skulle enbart vara förödande. Jag är även mycket positivt inställd till kravet på deltagande i programverksamhet med behandlande inriktning. Härigenom finns en möjlighet att ge påföljden ett vettigt innehåll med sikte på att underlätta samhällsanpassningen för den dömda. Behandlingsprogram synes vara särskilt väl lämpade för personer med alkoholproblem. Det finns här en möjlighet att komma tillrätta med exempelvis upprepad rattfylleri. En av personerna

som jag har intervjuat kom i kontakt med denna typ av behandling vilket hon upplevde som mycket positivt.

En annan typ av programverksamhet är påverkansprogrammen. Personer som verkställer genom intensivövervakning träffas en gång i veckan för att tillsammans med en eller två frivårdsinspektörer reflektera och samtala kring etik och moral. Dessa möten har kritiserats lite av mina intervjupersoner, vilka ansåg att diskussionsämnena var föga intressanta och att de inte hade känt någon direkt samhörighet med övriga deltagare. Jag tror att det skulle kunna förbättras om man delade upp diskussionsgrupperna efter de begångna brotten och försöka undvika för djupa moraliska samtal vilket kan kännas för verklighetsfrämmande.

Vidare krävs det att den dömda håller sig fri från alla sorters av berusningsmedel under hela verkställighetsperioden. Efterlevnaden kontrolleras genom oanmälda hembesök eller med tekniska hjälpmedel. Detta drogförbud liksom utgångsförbud och deltagande i programverksamhet ser jag som absolut nödvändiga inslag i denna form av verkställighet. Utan detta skulle intensivövervakning inte vara ett godtagbart alternativ till fängelse. Intensivövervakning ska vara ett straff, lika kännbart som fängelse, men utan fängelsens negativa bieffekter.

Under verkställigheten ska den dömda dessutom betala en avgift (50 kr/dygn). Detta motiveras av att man ska utjämna de inkomstskillnader som kan uppstå. Denna motivering är i mina ögon fullkomligt främmande. Då det handlar om en straffrättslig påföljd kan det knappast vara riktigt att vissa av de straffade ska betala en avgift och andra inte. Om man vill utjämna inkomstskillnader torde det finnas andra mer lämpliga sätt än detta. Om avgiften istället givits formen av böter kunde man möjligen accepterat denna extra pålaga. Jag kan ej heller se att denna avgift på något sätt skulle kunna påverka den dömda att inte bryta mot någon föreskrift då den i vilket fall som helst ej återbetalas. Den är följaktligen inte heller motivationsskapande.

Om den dömda missköter sig under verkställighetstiden och denna misskötsamhet ej är ringa avslutas verkställigheten med anstaltsvistelse. Vid ringa överträdelser kan varning meddelas eller så kan föreskrifterna skärpas. Jag anser att det är oerhört viktigt att man agerar kraftigt vid överträdelser av de regler som ställts upp. Detta tror jag är ett absolut krav för att allmänheten ska acceptera verksamheten. Påföljden kommer i annat fall att urholkas och inte utgöra ett trovärdigt alternativ till fängelse.

Som jag tidigare nämnt i sammanfattningen ska domstolen inte beröras av intensivövervakningens införande i det svenska påföljdssystemet. Den ska helt följa sina vanliga regler och frångå möjligheten att den dömda istället för att hamna i fängelse får en boja runt fotleden. Intensivövervakning är en verkställighetsform och inte en självständig påföljd. Kritik har riktats mot detta, framförallt från domare, som anser att elektronisk intensivövervakning bör vara en påföljd bland alla andra.

Min egen inställning i denna frågan är att en person som har dömts till fängelse också ska verkställa straffet i fängelse och inte istället kunna välja elektronisk intensivövervakning vilket skulle medföra att rättssäkerheten försämrats. Även om fotbojan är ett bärkraftigt alternativ till fängelse så är det ändå stora skillnader mellan dessa två verkställighetsåtgärder. Momenten i de olika verkställighetsformerna kan få olika konsekvenser för olika personer.

Möjligheten till intensivövervakning vid fängelsestraff kan få mycket underliga konsekvenser vid ungdomsbrottslighet där ”sluten ungdomsvård” kan bli aktuellt (se exemplet i kapitel 6). Följden kan bli att ungdomar som inte har fyllt arton år och som istället för fängelse döms till ”sluten ungdomsvård” får ett strängare straff jämfört med en äldre tonåring som döms till fängelse och får verkställa sitt straff genom intensivövervakning. För unga människor som kommer in på ett ungdomshem kan det bli en mardröm att tvingas bryta upp ifrån sin invanda hemmiljö och familj. Att istället få stanna hemma i trygghet och fortsätta umgås med familj och vänner, vilket den något äldre fängesdömda tonåringen får möjlighet till, kan innebära en andra chans vilket egentligen var meningen att den yngre av dem skulle få.

Jag tror inte heller att en domare som dömer ut ett fängelsestraff upp till tre månader helt kommer frånga tanken att den dömda har möjligheten att verkställa genom elektronisk intensivövervakning, vilket i sin tur kan medföra att man i gränsfall hellre dömer ut längre strafftider när man vill att straffet ska avtjänas i fängelse (se nedan om net widening). Uppdelningen av arbetet vilket idag sker mellan domstol och frivårdsmyndighet menar jag kan få flera negativa konsekvenser. Det finns risk för att det sker fler missförstånd och den dömda blir osäker på var det egentligen avgörs vilken påföljd han eller hon ska få.

Även om kostnaderna för elektronisk intensivövervakning, på grund av för få deltagare, har blivit betydligt högre än vad man hade hoppats på, så har olika utvärderingar av försöksverksamheten visat på att intensivövervakningen är en klart mindre resurskrävande åtgärd jämfört med fängelse. Svaret på frågan vad fotbojan kostar beror på vem det är som har gjort beräkningen. Kriminalvårdens beräkningar av dygnskostnaden för intensivövervakning är betydligt högre jämfört med Brottsförebyggande rådets beräkningar, men båda undersökningarna visar på att intensivövervakningen med all säkerhet är den betydligt billigare verkställighetsformen.

En förutsättning för att intensivövervakning ska förbli en billig verkställighetsform är att det inte används som ersättning för ett lindrigare straff än fängelse. Tillämpningsområdet får inte utvidgas till att gälla andra grupper än de lagstiftaren avsett (net widening).

Tyvär visar Brottsförebyggande rådets utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet på att det finns en viss tendens till net widening i Sverige. Det kan vara fall då en person tidigare skulle ha dömts till villkorlig dom eller skyddstillsyn, men som nu istället döms till fängelse eftersom domstolen utgår från att den dömda kommer att verkställa straffet i form av intensivövervakning. En annan möjlighet kan vara att domstolar och/eller åtalade företrar intensivövervakning framför kontraktsvård eller samhällstjänst och därför i ökad utsträckning betonar förhållandena som pekar i riktning mot intensivövervakning och/eller tonar ned förhållandena som talar för kontraktsvård eller samhällstjänst. En tredje möjlighet, som dock har visat sig inte vara lika trolig som de andra, är att domstolar allt mer skulle utdöma fängelsestraff på fyra månader, för att därigenom vara säkra på att det fängelsestraff man utdömer också kommer att verkställas i form av fängelse.

Elektronisk intensivövervakning har på en kort tid fått stor genomslagskraft i svensk kriminalvård. Under försöksverksamhetsåren 1997-1998 tillämpades intensivövervakning som verkställighetsform i hela 40-45 procent av samtliga utdömda fängelsestraff som innefattade högst tre månaders fängelse. De som verkställt sitt fängelsestraff genom intensivövervakning tillhörde främst den yngre generationen, de var oftare tidigare ostraffade än tidigare straffade och deras brott var oftast rattfylleri eller våldsbrott. Hälften av dem som fick fotboja var dömda för rattfylleri.

Eftersom undersökningar har visat att en vanlig orsak till att man inte ansökte om intensivövervakning var informationsbrist tror jag det finns stora möjligheter att det i framtiden kommer vara fler dömda som väljer intensivövervakning framför fängelse. Utvärderingen visar också att de som inte ansökte om intensivövervakning hade som grupp betraktat en mindre gynnsam social situation med avseende på arbete, boende, missbruk och tidigare kriminalitet, vilket tyvärr visar på att det verkligen sker en segregation mellan olika dömda personer.

När jag ser på den grupp dömda personer som är aktuella för denna form av kriminalvård ser jag en viss bristfällighet i systemet. Den grupp som jag anser är mest förtjänta av denna typ av verkställighet riskerar att inte få den möjligheten utan istället kommer de precis som innan att hamna i fängelse. För att intensivövervakningen ska fungera tillfredsställande måste den som är utsatt för elektronisk intensivövervakning ha ett hem att vistas i. Han måste leva under ordnade förhållanden, d.v.s. det går inte att bo i en snarkarkvart eller på en parkbänk. Många av de unga förbrytarna som kanske har en lång rad av olika barnhem, fosterhem, ungdomsanstalter och behandlingshem bakom sig har oftast inte

någon stadigvarande bostad. De flesta av dem kommer alltså precis som nu att hamna i fängelse för sina inte särskilt avancerade brott. De kommer att vara lika chanslösa som alltid.

Detta ska inte tolkas som att jag ställer mig bakom deras brottsliga verksamhet, men jag menar att de som i första hand måste få chansen till den elektroniska fotbojan är de unga lagöverträdarna vars missbruk leder dem till ständiga besök på fängelset. Särskilt viktigt är det för dem som för första gången dömts till fängelse. De med hem, arbete och god framtidsprognos brukar sällan återvända till fängelset. Med fotbojans nuvarande system finns det risk för att fängelserna förblir rena drivhusen för fortsatt brottslighet om inte de unga förstagångarna, får chansen till ett bättre liv via elektroniken och positivt inflytande från arbetsgivare och lärare. Om inte detta problem uppmärksammas kan systemet med fotbojan annars bara bli ett behagligt sätt för engångsförbrytare, med arbete och familj, att sitta av någon månad hemma för att spara vårdkostnader åt staten.

En möjlig lösning till detta problem är att det ska ankomma på övervakningsmyndigheten att ordna så att bostad ordnas till den dömda. Detta skulle kunna motverka att den dömdes sociala situation får betydelse vid valet av straff. Med detta förslag skulle man kunna nå de grupper av unga lagöverträdare som systemet innan har hindrat.

Det skapar emellertid också en hel del problem. För att möjliggöra detta måste övervakningsmyndigheten disponera ett stort antal lägenheter. Dessa lägenheter kommer troligen att tjäna som någon form av stationer där de dömda avtjänar sitt straff. Det finns då en risk att denna påföljd upplevs som mer ingripande än dagens öppna anstalter. Ur allmänpreventiv synpunkt ger det dessutom en felaktig signal att personer utan arbete och bostad får detta genom att begå brott.

Brottsförebyggande rådets utvärdering av försöksverksamhetsåren 1997-1998 visar på att sysselsättningskravet har fått bra genomslagskraft och lyckats förhindra risken för att intensivövervakningen skulle bli en renodlad "husarrest". De dömda tillbringade i genomsnitt drygt 30 timmar per vecka på sin sysselsättningsplats, vilket var för cirka 85 procent av de dömda deras eget yrkesarbete. Vidare deltog cirka 90 procent av de dömda i påverkansprogram i genomsnitt cirka tre timmar per vecka.

Under samma försöksperiod genomförde frivården i genomsnitt tre hembesök per vecka hos den dömda då det även togs utandningsprov. Dessa hembesök hade framförallt karaktären av kontrollbesök medan den personliga kontakten mellan den dömda och frivårdshandläggaren var relativt sparsam. Detta överensstämmer inte med de intentioner man hade för utnyttjande av frivårdens resurser. Den mänskliga kontakten var en viktig del i det individualpreventiva arbetet.

Detta ser jag emellertid inte som något direkt problem. Personer som jag har pratat med som har verkställt fängelsestraff genom intensivövervakning upplevde aldrig hembesöken som särskilt påfrestande. En mer intensiv personlig kontakt tror jag skulle skapa ett större intrång i den dömdes personliga integritet. Den personliga kontakten anser jag kan förmedlas vid andra tillfällen, till exempel vid de olika programverksamheterna och besöken på frivårdsmyndigheterna medan den bör vara mer sparsam i hemmet.

Under hela verkställighetstiden är den dömda utsatt för en mycket intensiv kontroll, vilket har fungerat mycket bra i den dömdes bostad men har varit något bristfällig på dennes sysselsättningsplats. Detta måste i framtiden förbättras för att man ska kunna nå upp till den intention som framgår av förarbetena till lagen om intensivövervakning att "kontrollera den dömda och beskära hans rörelsefrihet på ett sätt som är jämförbart med verkställighet i anstalt"¹⁷². Även tekniken har fungerat tillfredsställande, fortsatt utvecklingsarbete är dock nödvändigt.

Trots mycket låg toleransnivå för regelbrott tvingades endast sex procent av de dömda som påbörjat intensivövervakningen åren 1997-1998 avbryta verkställigheten och de vanligaste skälen för avbrott

¹⁷² Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll Prop. 1995/96:156, s. 26

var brott mot alkoholförbudet (50 procent). Ett av de största problemen med fängelse är dess höga återfallsfrekvens och man hade hoppats på att detta skulle ändras med intensivövervakningens inträde i den svenska kriminalvården. Så har tyvärr inte blivit fallet. Det har visat sig att intensivövervakning som verkställighetsform generellt sett inte påverkar återfallsbenägenheten. Av dem som genomförde intensivövervakning under den geografiskt avgränsade försöksverksamheten (1994-1995) återföll 26 procent i brott inom tre år, vilket kan jämföras med 28 procent i en jämförbar grupp som verkställde sitt straff i fängelse. Denna undersökning måste emellertid tolkas med försiktighet på grund av en hel del osäkerhetsfaktorer.

I Straffsystemkommitténs betänkande, SOU 1995:91, föreslås att intensivövervakning ska användas vid strafftider på upp till ett år, vilket emellertid inte godtogs i propositionen 1997/98:96. För att undersöka om intensivövervakning är en lämplig verkställighetsform vid längre strafftider är det av värde att närmare studera den grupp av dömda som verkställt ett fängelsestraff på tre månader, vilket är den längsta strafftiden för intensivövervakning idag.

Utvärderingen av 1997-1998 års försöksverksamhet visar att de personer som dömdes till tre månaders fängelse, vilka utgjorde cirka tio procent av samtliga deltagare, ansökte om, beviljades och fullföljde intensivövervakningen i något mindre utsträckning än de som var dömda till kortare fängelsestraff.

För att intensivövervakning ska kunna bli erkänd som verkställighetsform är det viktigt att så många som möjligt av de som börjar verkställigheten också avslutar den, i annat fall mister den sin trovärdighet. Utvärderingen visar att ju längre strafftiden är ju färre är det som klarar av verkställigheten tiden ut. Även om det är fler faktorer som spelar in, till exempel att denna grupp av dömda var mer kriminellt belastade än övriga, så menar jag att detta visar tydligt att intensivövervakning ska begränsas till kortare fängelsestraff.

Intensivövervakning innebär en mycket sträng frihetsinskränkning som blir för hård och nära på ogenomförbar när strafftiden sträcker sig upp emot tre månader eller längre, vilket även bekräftas av personer som har genomgått intensivövervakning. Jag anser att tre månader är en absolut gräns för denna form av verkställighet där man under hela verkställighetstiden, med undantag när man går till sin sysselsättningsplats eller programverksamhet, är hänvisad till sin bostad.

Generellt sett har intensivövervakningen fått en mycket positiv respons från de inblandade parterna. Utvärderingen av åren 1997-1998 visar att över 90 procent av de dömda och över 80 procent av de sammanboende skulle återigen välja intensivövervakning framför fängelse om situationen skulle upprepas. Även frivårdens erfarenheter var positiva. Det är dock viktigt för rättssäkerheten att frivårdens praxis formas och utvecklas på ett likartat sätt i hela landet.

Även om elektronisk intensivövervakning har fått störst betydelse inom kriminalvården så har användningsområdet utvidgats och den bryter hela tiden ny mark på de mest skilda områden. Utvecklingen går fort och det högteknologiska samhället har blivit vardag för allt fler människor.

För närvarande är elektronisk intensivövervakning i kombination med besöksförbud mycket aktuell i den svenska kriminalpolitiska debatten. Bakgrunden är att antalet utfärdade besöksförbud och antalet brott mot besöksförbudslagen har ökat samtidigt som väldigt få av de anmälda brotten klaras upp. Man försöker idag med hjälp av alla tänkta medel förbättra kvinnors (det är oftast män som får besöksförbud) skydd mot män som hotar eller förföljer dem. Den elektroniska övervakningstekniken används redan idag i kombination med besöksförbud i USA. En mottagare placeras i kvinnans hem och mannen åläggs att bära en fotboja. Kommer mannen i närheten av kvinnans bostad går ett larm till en centraldator och polis kallas till platsen. Larmet ljuder också i bostaden.

Genom den elektroniska övervakningen förenklas bevisningen och förutsättningarna för att klara upp fler brott ökar, vilket i sin tur kan få en förebyggande och avskräckande effekt. Även kvinnans känsla för trygghet ökar.

Det är dock viktigt att inte överskatta detta skydd. Elektronisk övervakning utgör ingen garanti för en kvinnas säkerhet mot en man som har bestämt sig för att skada eller på annat sätt trakassera henne. Om mannen tar av sig eller på annat sätt manipulerar fotbojan upptäcks detta först vid en senare kontroll. För att öka skyddet kan man samtidigt sätta mannen under intensivövervakning med elektronisk kontroll. Om fotbojan skulle avlägsnas upptäcks detta vid en tidpunkt mannen enligt ett schema skulle ha återkommit till bostaden. Fram till den tidpunkten står emellertid kvinnan utan skydd.

Andra tilltänkta områden för elektronisk övervakning är övervakning av senila och psykiskt utvecklingsstörda patienter. I Sverige har det emellertid inte kommit längre än till diskussions- och försöksstadiet.

När vi tittar närmare på den elektroniska intensivövervakningens etablerande utanför Sveriges gränser är föregångslandet USA. Där har elektronisk intensivövervakning som påföljd eller annan rättslig reaktion funnits sedan början av 1980-talet. Den främsta anledningen till att man började använda elektronisk intensivövervakning i USA var att fängelseplatserna inte räckte till för en ständigt ökande fångpopulation. Samtidigt skulle denna form av verkställighet medföra betydligt mindre kostnader jämfört med fängelse. Gemensamt för de olika amerikanska intensivövervakningsprogrammen är att de bygger mera på kontroll av deltagarna än på rehabilitering. Den tid som lagöverträdarna står under övervakning med elektroniska hjälpmedel kan omfatta allt från några veckor upp till flera år, vilket dock är mera sällsynt.

Andra länder som använder tekniken är Australien, Singapore, Kanada och Israel. I Europa har några länder genomfört försök med elektronisk intensivövervakning, men inget land har gått så långt som Sverige.

Ett avsnitt i min uppsats behandlar allmänhetens inställning till elektronisk intensivövervakning. Den enkätundersökning som jag utfört visar med tydlighet att allmänheten är mycket positivt inställd till elektronisk intensivövervakning i det svenska påföljdssystemet. Hela 171 personer av 200 (86 %) ansåg att fotbojan är ett bra alternativ till fängelse.

Majoriteten av de tillfrågade anser emellertid inte att intensivövervakningen är ett lika ingripande straff som fängelse. Så många som 163 stycken (82%) ansåg att fängelse var ett strängare straff än intensivövervakningen. Det är inte möjligt att med säkerhet fastställa den elektroniska övervakningens betydelse ur ett allmänpreventivt perspektiv, men siffrorna i undersökningen pekar på att straffformen kan ha sämre avskräckande verkan än ett fängelsestraff.

Siffrorna var ungefär detsamma i frågan om intrånget i den personliga integriteten. Hela 143 stycken ansåg elektronisk intensivövervakning som ett mindre ingripande i den dömdes personliga integritet och endast 8 stycken ansåg den nya straffformen som mer ingripande.

Denna undersökning anser jag bådar gott för elektronisk intensivövervakning i framtiden. Allt fler blir medvetna om fängelsestraffets negativa sidor och man börjar acceptera påföljder som egentligen kanske inte anses lika ingripande, men som istället medför en rad andra fördelar som man prioriterar. Jag tror att det är känslan av att man vill förändra och förbättra samhället som nu tar över istället för att bara tänka på vedergällning med stränga straff.

13.2 Avslutning med egna kommentarer

Vid elektronisk intensivövervakning begränsas målgruppen till att endast gälla korttidsdömda. Många av de korttidsdömda har i regel ringa erfarenhet av kriminalvård och anstaltsvistelser. Ett fängelsestraff för dessa personer framstår ofta som mycket skrämmande, inte minst ur socialt hänseende.

Att istället få avtjäna straffet i hemmet innebär att livet i stort sett kan fortgå som normalt. Visserligen påverkas familjelivet, dels på grund av att frivårdsmyndigheten regelbundet kommer på oanmälda hembesök, dels med anledning av att övriga familjemedlemmar får ta ett större ansvar för vardagliga göromål utanför bostaden. Detta anser jag emellertid inte står i proportion till vad en fängelsevistelse innebär för den dömda och dennes sociala umgänge och familj.

Andra positiva faktorer med verkställighet utanför anstalt är att den dömda kan fortsätta sitt arbete eller sina studier. Den dömda slipper inkomstbortfall och får inga problem med tjänstledighet från arbetsgivaren. De sociala kontakterna kvarstår. Kraven på att han måste sköta sitt arbete och förbudet att nyttja någon alkohol eller droger kan bli ett första steg till ett ordnat liv.

Genom den elektroniska fotbojan kommer den dömda inte heller att bo tillsammans med andra brottslingar. Detta är en mycket stor fördel framförallt för yngre lagöverträdare som ofta är väldigt lättpåverkade. Den enda gången den intensivövervakade kommer i kontakt med andra i samma situation är vid frivårdsmyndigheternas påverkansprogram. I detta sammanhang bli kontakten positiv eftersom mötet har en gruppleddare, som för diskussionen, samt ett strukturerat innehåll.

En viktig förutsättning för att systemet med intensivövervakning ska fungera är att allt bygger på frivillighet. Den dömda måste vara villig att underkasta sig det strikta schemat med sträng kontroll och frihetsinskränkande regler. Det är också därför det är så få dömda som tvingas avbryta verkställigheten på grund av misskötsamhet. Frivilligheten i systemet får vi heller inte glömma när vi kritiserar verkställigheten.

De som främst väljer intensivövervakning framför fängelse är förstagångsdömda som har familj och ett socialt liv. För dem är det kanske inte själva fängelsevistelsen som är det mest påfrestande, utan alla problem som uppstår runt omkring. Det kan vara svårt att förstå för barnen att en förälder sitter i fängelse. Det är lättare att bortförklara en fotboja och frivårdens hembesök, än varför de bara får träffa mamma eller pappa en gång per vecka.

En annan viktig orsak till att denna grupp väljer bort fängelse framför intensivövervakning är ekonomin. Ett fängelsestraff innebär många gånger en kännbar inkomstförlust, vilket inte sker vid verkställighet genom intensivövervakning då man får behålla och fullfölja sitt ordinarie arbete. Sist men inte minst kan det vara svårt att förklara sin avvikelse för personer i sin omgivning, framförallt för sina arbetskamrater som säkert undrar över den plötsliga tjänstledigheten.

Som jag nämnt tidigare i sammanfattningen anser jag att man idag inte når den grupp av individer där intensivövervakningen skulle göra mest nytta. De förstagångsdömda ungdomarna som saknar bostad, arbete och ett normalt socialt liv, är en mycket lättpåverkad grupp som genom intensivövervakning skulle få en andra chans att slippa hamna i de kriminella kretsarna.

Där problem kan uppstå med elektronisk intensivövervakning som verkställighetsform är då tidigare dömda, vana vid anstaltsvistelse, får möjlighet att verkställa sitt straff utanför anstalt. De är inte vana vid den omfattande kontrollen som utförs. Rörelsefriheten, jämfört med en klass IV-anstalt, är mycket begränsad och verkställigheten följer ett strikt upplagt schema. Toleransnivån är mycket låg för den intensivövervakade och några små regelbrott kan tillsammans leda till att verkställigheten avbryts och resten av strafftiden får verkställas i fängelse. Att abrupt tvingas skiljas från familjen mot anstalt är en stor skillnad från vad som sker vid liknande regelbrott inne i anstalt där följderna istället blir att den dömda frigges någon eller några dagar senare. Många av denna grupp fängelsedömda har även ett

negativt förhållningssätt gentemot myndighetspersoner. Kontrollbesöken kan säkert därför upplevas som ett större ingrepp i den personliga integriteten än för en förstagångsdom.

Med detta vill jag inte säga att inte andra kan känna obehag av dessa hembesök då en vilt främmande myndighetsperson oanmält knackar på när familjen sitter samlad en lördag kväll.

Kritiken som riktas mot intensivövervakning riktas främst mot den ständiga övervakningen och kontrollen av människa. Det varnas för en utveckling mot ett ”storebrorsamhälle”. En av de främsta kritikerna är Nils Christie, professor i kriminologi vid Oslo universitet. Han ser en oroväckande utveckling där elektroniken leder till ett större avstånd mellan människor, vilket skapar ett A-lag och ett B-lag av medborgarna. I ett sådant samhälle är det lättare att utmåla andra som monster, ”skräpmedborgare”, och därmed utsätta dem för saker som inte annars varit möjligt.

Andra invändningar mot intensivövervakningen är risken för missbruk. När tekniken väl är politiskt och socialt accepterad befarar man, eftersom systemet blir lönsamt ju fler ”abonnenter” som ansluts, att det kan bli en mycket lockande lösning också på andra bevakningsproblem. Kritiker tror även att med intensivövervakningens inträde i svensk kriminalvård kommer humaniseringen av fängelserna att hämmas och den nuvarande utvecklingen kommer att rulla på.

Visserligen ligger det en hel del av värde i denna kritik, men mycket anser jag också är överdrifter och stark rädsla för förändringar. Det är vida känt att fängelsesystemet inte fungerar tillfredsställande och att andra alternativ påkallas. Vi kan inte vara så naiva att vi tror att vi efter bara ett par år ska hitta ett helt nytt felfritt alternativ där alla problem är lösta.

Den enda hållbara kritiken jag kan framställa mot intensivövervakning är risken för missbruk. Det är mycket behändigt och billigt att sätta någon under övervakning och man kan inte komma ifrån dess självexpanderande effekt, ju fler deltagare ju lönsammare. All annan kritik anser jag att man måste sätta i relation till alternativet fängelse. Exempelvis vad gäller inskränkningen i den dömdes personliga integritet. Erfarenheterna av försöksverksamheten och av mina intervjuer med Eva S och Fredrik L visar att en del av de krav som intensivövervakningen medförde upplevdes som påfrestande och integritetskänsliga, dock inte i sådan utsträckning att alternativet fängelse framstod som attraktivt.

För mig framstår intensivövervakning med elektronisk kontroll som ett bra alternativ till fängelse. Den dömden är frihetsberövad, även om det är i det egna hemmet, och kontrollen av detta är stram. Med intensivövervakning kan lättpåverkade ungdomar hindras att komma i kontakt med äldre mer erfarna intagna.

Jag hoppas emellertid på att få se en utveckling i framtiden som leder till att man kommer åt de grupper av personer som är mest i behov av denna typ av verkställighet och ge dem en andra chans. För dessa kan den kriminella identifieringen förändras eller skjutas upp på framtiden. Andra fördelar kan vara att den dömden upplever att verkställigheten ger honom någonting. Han kan visserligen inte lämna sitt hem, men han bor kvar hos sin familj, kan fortsätta arbeta och bibehålla sin lön. Somliga kanske blir medvetna om sina alkohol- eller drogproblem.

Innan jag började skriva min uppsats var jag mycket tveksam till om intensivövervakning kunde vara en lika ingripande påföljd som fängelse. Kunde det verkligen vara ett bärkraftigt alternativ? För mig skulle en vistelse på anstalt vara mycket ångestladdad, rent ut sagt en mardröm. Efter dessa tjugo veckor har jag nu blivit medveten om att verkställa ett fängelsestraff genom intensivövervakning inte enbart är en dans på rosor.

Verkställighet i form av intensivövervakning kan i vissa avseenden till och med betraktas som strängare än verkställighet i anstalt. Konsekvensen av misskötsamhet, vilket jag tidigare nämnt, är ett exempel. Ytterligare ett exempel kan vara att de som verkställer två månader i anstalt vanligtvis har tre dygns normalpermission med full rörelsefrihet vilket inte förekommer bland de som verkställer elektronisk intensivövervakning. Ett tredje exempel är att klienter som verkställer fängelsestraffet

utanför anstalt med fotboja regelmässigt avkrävs utandningsprov två till tre gånger i veckan vilket normalt inte är fallet vid verkställighet i anstalt¹⁷³.

Trots detta få jag nog erkänna att jag än idag själv skulle välja fotbojan framför fängelse om situationen skulle uppkomma. Kanske beror det på att jag tillhör den typiska grupp av medborgare som främst väljer intensivövervakning eftersom en fängelsevistelse skulle skapa för många problem runt omkring.

Slutligen måste den ekonomiska aspekten nämnas. Trots att det idag inte finns någon som med full säkerhet kan svara på vad intensivövervakningen kostar per vård dygn visar utvärderingarna att intensivövervakning med elektronisk kontroll som ett permanent inslag i det svenska påföljdssystemet medför stora besparingar, vilket också gör det till ett konkurrenskraftigt alternativ till fängelse.

De goda erfarenheterna som finns av elektronisk intensivövervakning gör att det bör vara en ambition att öka antalet personer som verkställer sitt straff i form av intensivövervakning. Denna andel bör kunna ökas med bättre information i domstolarna och ökade insatser från frivårdens sida. Att utveckla intensivövervakningen utifrån gjorda erfarenheter under försöksverksamheten kommer att öka kostnaderna. Dock knappast i en utsträckning som gör elektronisk intensivövervakning olönsamt i jämförelse med fängelse.

Jag anser det som mycket angeläget att ta tillvara på intensivövervakningens humanitära förtjänster men att det även är i lika hög grad angeläget att detta sker inom ramen för en verkställighetsform som på ett trovärdigt sätt framstår som lika ingripande som fängelse. Ekonomiska aspekter bör enligt min bedömning inte behöva utgöra ett hinder för en sådan utveckling i framtiden.

¹⁷³ Andersson, Palm, BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, s. 10

14. Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Bondesson, Ulla Fången i fångsamhället, PA Nordstedt & söner, Malmö 1974

Christie, Nils Crime control as industry, Routledge, London 1993

Ekbom, T., Engström, G., Göransson, B. Brott, straff och kriminalvård, Natur och kultur, Stockholm 1992

Jareborg, Nils Straffets syften och berättigande ur Straffrätts ideologiska fragment, Uppsala 1992

Mathiesen, Thomas Kan fängelset försvaras?, Korpen, Göteborg 1988

Orwell, Georg 1984, *Bonniers, Stockholm* 1982

Offentligt tryck

Ds 1993:100 Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll

Ds 1995:77 Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll

Prop. 1993/94:184 Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll

Prop. 1995/96:156 Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll

Prop. 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet

SOU 1995:91 Ett reformerat straffsystem

Förstudier och rapporter

Andersson, Jan BRÅ, Elektronisk övervakning vid besöksförbud – teknikens möjligheter och begränsningar, Stockholm mars 1999

Andersson, Tommy och Palm, Jessica BRÅ-rapport 1999:4, Intensivövervakning med elektronisk kontroll, Stockholm 1999

Somander, Lis Kriminalvården, *Intensive supervision with electronic monitoring – a description of the measure with some preliminary results for the period August 1994-February 1995*

Artiklar och tidsskrifter

Agrell, Wilhelm Skamstraff – igen?, Civil nr. 3 1992

Fotbojan – mest goda erfarenheter, Apropå nr. 2 1999, BRÅ

Freivalds, Laila Slarv leder till fängelse, Svenska Dagbladet 10-04-99

Gelotte, Gert Elbojor införs på försök, Göteborgsposten 24-08-93

Hasselgren, Staffan Istället för fängelse, Alkohol och Narkotika nr. 3 1997

Johansson, Stefan Att bo med en fotboja, Alkohol och Narkotika nr.3 1997

Johansson, Stefan Elektronisk övervakning: Dröm eller mardröm?, Arbetaren nr. 5 1997

Johansson, Stefan Den elektronisk mardrömmen, Apropå nr. 3 1997, BRÅ

Lacotte, Christian Skräpmedborgare, Apropå nr. 3 1991, BRÅ

Lacotte, Christian Tio års amerikanska erfarenheter av elektronisk övervakning, Apropå nr. 5/6 1993, BRÅ

Larsson, Ralf G. Fängelse blir skilda världar, Svenska Dagbladet 31-03-99

Löfving, Stefan En boja åt bovar, ädla prinsar och senila åldringar, Månadens affärer december 1997

Övrigt

Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll, KVVFS 1999:2, Ansvarig utgivare: verksamhetsjuristen Gunilla Blomqvist

BRÅ:s hemsida: <http://www.brottsforebygganderadet.se>

- Nyheter 1999-08-29 "Hur påverkas man då sambon avtjänar ett straff med fotboja?"
- Pressmeddelande 1999-03-01/06

Frivårdsinspektör Georg Kyhlberg på Frivårdsmyndigheten i Lund 17-09-99

Jag har även intervjuat två personer med de fingerade namnen Eva S och Fredrik L, vilka har verkställt fängelsestraff genom elektronisk intensivövervakning.

Kjell Karlsson på Kriminalvårdsstyrelsen i Norrköping skickade mig en hel del material.

Gun Hellsvik gav mig betydelsefulla telefonnummer där jag kunde få information till uppsatsen.